

नामा म्हणे-

परमेश्वर एकच आहे. तो नाना रूपांनी प्रकटला आहे.

देव नाही असे स्थान नाही.

प्रभू प्राप्तीसाठी मनाच्या शुध्दतेची आवश्यकता आहे.

भक्ताने स्वतःस प्रभूचरणी समर्पित करावे.

सद्गुरू कृपेने प्रभूनामाची प्राप्ती होते.

तो प्रभू भक्ताचे रक्षण करतो.

तो प्रभू परमात्मा आपल्या अंतरातच

विराजमान आहे.

मी, नामदेवाने, त्या प्रभूस जाणले आहे.

हरी नामाची सर कशालाही नाही.

नाचू कीर्तनाचे रंगी ।

ज्ञानदीप लावू जगी ॥

श्री गुरु ग्रंथसहित मधील संत नामदेव यांची वाणी

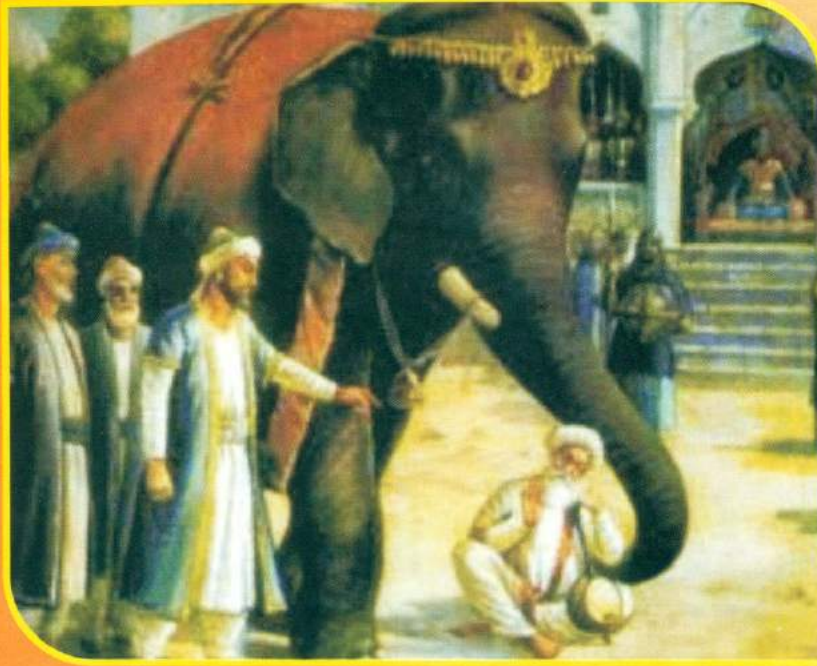

॥ नामा ॥ म्हणे ॥

मराठी भावानुवाद -
विनायक लिमये
व
तारासिंह गोरोवाडा

॥ नामा उभरै हरि की ओट ॥

बादशहाने नामदेवाला फरमावले,
“रामनाम सोड अल्ला चे नाव घे”

पण नामदेवाचा रामनामाचा जप चालूच राहिला.
बादशाहाने नामदेवास हत्तीच्या पायाखाली चिरडून
मारण्यासाठी मस्त हत्ती अंगावर सोडला
पण नामदेवांना काहीच इजा झाली नाही.

देव तारी त्याला कोण मारी ?

श्री गुरुग्रंथसाहिब मधील
संत नामदेव यांची वाणी

नामा म्हणे...

(मराठी भावानुवाद)

अनुवाद

विनायक लिमये
तारासिंह गोरोवाडा

पुष्प सातवे
सप्टेंबर २०१३

वाचा आणि इतरांना वाचण्यास द्या

प्रकाशक
तारासिंह गोरोवाडा

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे

फोन : (नि.) २४३७५२९६
(ऑ.) २६६९६६२९ (मो.) ९८२२८६७७७८.

प्रकाशक :
तारसिंह गोरोवाडा
सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे
घर क्र. १०३७, धनकवडी, पुणे ४३
फोन : (नि.) २४३७५२९६
(ऑ.) २६६९६६२१ (मो.) ९८२२८६७७७८.

© सर्व हक्क प्रकाशकांचे आधीन

अक्षरजुळणी :
सौ. मंगला घरडे
अक्षरलेखा टाइपसेटर्स, पुणे ४६

मुखपृष्ठ :
संजय पेठकर
सॅड डिजीटल

छपाई :
एस. प्रिंटर्स
सुरेश हुलावळे, सदाशिव पेठ, पुणे ३०.

गुरुवाणी ही ईश्वरीय वाणी आहे. तिचे मूल्य रुपये पैशात करता येत नाही. आम्ही हे पुस्तक गुरुसेवा म्हणून प्रसिद्ध करित आहोत. हे पुस्तक आम्ही आपणांस देत आहोत त्याचा योग्य आदर व्हावा.

मूल्य : प्रेम आणि श्रद्धा
द्वितीयावृत्ती : एप्रिल २००६
प्रती : २०००

अनुक्रमणिका

कमेटी+यादी	२
आवाहन	३
ग्यानी दर्विंदरसिंघ यांचे आशीर्वाद	५
प्रस्तावना	७
देणगी	१०
मनोगत	११
प्रकाशकीय	१२
चरित्र	१३
ग्यानी बलवंतसिंघ यांचे आशीर्वाद	१६
सूचना	१८
वाणी	१९

सिख धर्मप्रचार कमिटी पुणे

सदस्य

१. सरदार जगजीतसिंह स. हरिसिंह खालसा
२. सरदार तारासिंह गुरांदित्तमल गोरोवाडा
३. सरदार गुरनामसिंह स. जैमलसिंह होरा
४. सरदार कुलजीतसिंह स. अतरसिंह चौधरी
५. सरदार चरणजीतसिंह स. जसवंतसिंह साहणी
६. श्री. विनायक नारायण लिमये
७. इकबालसिंह तारासिंह गोरोवाडा

संस्थेचे कार्यालय

१०३७ धनकवडी, पुणे - ४११०४३

फोन : ९८२२८६७७७८, २६६९६६२१, २४३७५२९६

सिख धर्मप्रचार कमिटीने प्रसिद्ध केलेली पुस्तके

१. जपुजी साहिब : तृतीय आवृत्ती
 २. ऐक रे मना : तृतीय आवृत्ती
 ३. सुखमनी साहिब : प्रथम आवृत्ती
 ४. मेरी पाकिस्तान यात्रा (हिंदी)
 ५. नामा म्हणे...द्वितीय आवृत्ती
 ६. ओंकार आणि सिध गोसटि
 ७. म्हणे कबीर
- भावी प्रकाशने
६. सिखों की कुर्बानियाँ और उनका इतिहास (सचित्र हिंदी)
 ७. आसों की वार
 ८. आनंद साहिब

सिख धर्मप्रचार कमिटी पुणे यांचे

विनम्र आवाहन

श्री गुरु ग्रंथसाहिब व त्यातील उपदेश हा केवळ सिख समाजापुरता मर्यादित नसून तो संपूर्ण मानवजातीसाठी आहे. गुरुजींची वाणी सर्वापर्यंत पोचावी व हे अमृत सर्व मानवास चाखावयास मिळावे म्हणून आम्ही- 'सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे' स्थापन केली आहे.

सिखांचा इतिहास देशभक्तीने रसरसलेला, मानवतावादाने नटलेला, त्यागाने व गुरुदेवांच्या बलिदानाने भरलेला आहे. हा इतिहास मुडद्यांमध्येही स्फुरण निर्माण करतो. पण दुर्दैवाने ही गोष्ट आमच्या मराठी बांधवांना क्वचितच माहित असते. याला आम्ही सिख बांधवच जबाबदार आहोत. कुराण, बायबल यांचे मराठी अनुवाद उपलब्ध आहेत पण श्री गुरु ग्रंथसाहिबजीचा मराठी अनुवाद अद्याप उपलब्ध नसावा ही मोठी खेदाची गोष्ट आहे. म्हणून 'सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे' या न्यासाने हे काम हाती घेतले आहे.

हे कार्य अत्यंत कष्टाचे, जिकिरीचे व खर्चाचे आहे. याची आम्हास जाणीव आहे.

आजपर्यंत आम्ही 'जपुजी साहिब', 'ऐक रे मना', व 'सुखमनी साहिब' ही तीन पुस्तके प्रसिद्ध केली आहेत. त्यासाठी आमच्या समाज बांधवांनी आम्हास भरघोस आर्थिक सहाय्य केले आहे. त्यांच्याप्रती आम्ही कृतज्ञ आहोत. त्यामुळे उत्साहित होऊन आम्ही

अधिक जोमाने कामास लागलो आहोत. अजून बरेच काम बाकी आहे.

सर्व सिख बांधवास विनम्र आवाहन आहे की या कामी आपले सक्रीय सहकार्य मिळावे. आपण सर्वांनी मिळून हे कार्य पूर्णत्वास नेऊन गुरुवाणीचा कल्याणकारी संदेश मराठी बांधवांपर्यंत पोचवू या.

तारासिंह गोरोवाडा
सिख धर्मप्रचार कमिटी करिता

संपर्क

तारासिंह गोरोवाडा

घर क्र. १०३७, धनकवडी,

पुणे ४११ ०४३

15-5-2005

॥ १६ सतिगुरु पक्षादि ॥

अति झलपा जोग करत

सतिगुरु श्री गुरु गुरु सांगेच जी दी जी मगन बखसिब सदेका गुरु पिआरे मानजेग सः तारा सिंघ जी अते विनायक लिमजे जी ने (नामा मत्ते) पुसतक दे विंच डारस नामदेव जी दी घाटी दा मराठी विंच कीता गिआ अनुवाच जे कि दास ने इस पुसतक नूँ उनुं पासो सूवन कीता है । दास दी कुंड बुयी अनुसार एह विचार गुरुमति दे अनुकूल है एह उनुं दा कारज अति झलपा जोग अते दास दी अकाल पुरख वाहिगुरु दे चरना विच बेनती है कि सतिगुरु श्री गुरु गुरु सांगेच जी गुरु पिआरे सः तारा सिंघ गोरवाडा जी अते विनायक लिमजे जी नूँ संपूरन तंदरुसती बखसिब करन जिस करके एह गुरुमति गुरु (हसतिआ) गुरु पंथ अते समुची मानवता दी एसे तरण संवा करदे. रघिटे जी अते अनज भासावां दे विंच गुरुघाटी दे वीचार केमा नूँ बी एसे तरण साभरपत करदे. रघिटे जी ।

वाहिगुरु जी का खालसा ॥

वाहिगुरु जी की डतति ॥

गुरु पंथ दा चाकर,
गि. ए. ए. सिंघ

गि: दाविंदर सिंघ कथादासक,

गुरदाआरा गुरु ठानक दरबार

पुना कैप

विदिआरवी सीमान संत पुरन सिंघ

जी (दिल्लीवाले)

ग्यानी दर्विंदर सिंघजी यांचे शुभाशीर्वाद

॥ १ ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

१५.५.२००५

अती प्रशंसनीय कार्य

सतिगुरू ग्रंथसाहिबजीच्या महान कृपेने गुरूप्यारे माननीय स. तारासिंघजी व विनायक लिमयेजींनी 'नामा म्हणे' पुस्तकात भक्त नामदेव यांच्या श्री गुरू ग्रंथसाहिब मधील वाणीचा केलेला मराठी अनुवाद मी त्यांच्याकडून श्रवण केला. दासच्या तुच्छ बुद्धीनुसार हे विचार गुरू मतानुकूल आहेत. हे त्यांचे कार्य अती प्रशंसनीय आहे.

दासाची अकाल पुरूष (वाहिगुरू) यांचे चरणी विनंती आहे की, सतिगुरू श्री गुरू ग्रंथसाहिबजी गुरूप्यारे स. तारासिंघ गोरोवाडाजी आणि श्री. विनायक लिमयेजी यांना दीर्घ आयुरारोग्य प्रदान करावे की ज्यामुळे ह्या गुरूमुख सज्जनांकडून गुरूपंथ आणि संपूर्ण मानवतेची अशीच सेवा होत राहावी आणि त्यांनी अन्य भाषांत गुरूवाणीचे विचार अन्य भाषिकांना समर्पित करित राहावे.

॥ वाहि गुरूजी का खालसा, वाहि गुरूजीकी फतेह ॥

गुरूपंथाचा चाकर

ग्यानी दर्विंदर सिंघ कथावाचक

गुरूद्वारा गुरूनानक दरबार,

पुणे कॅम्प.

विद्यार्थी, श्रीमान संत पूरणसिंघजी

(दिल्लीवाले)

प्रस्तावना

नामदेव, कबीर, त्रिलोजनु, सधना, सैनु तरे।

कहि रविदास सुनहु रे हरि जिऊ ते सभै सै

निमत नामदेऊ दूध पिलाइआ।

तरू जग जनम संकट नहि आइया ॥

संत रोहिदास यांचे हे पद आहे. अमृतसरची स्थापना करणाऱ्या शिखांचे चौथे गुरू रामदास यांनी अन्य भगदव्भक्तांबरोबर संत नामदेव यांचा गौरव केला आहे.

एक हजार वर्षांपूर्वी उत्तर भारताच्या सीमावर्ती प्रदेशांवर परकीयांचे आक्रमण झाले. आक्रमणांचा पहिला आघात सिंध-पंजाब यांनी झेलला. आक्रमण एवढे जबरदस्त होते की, त्यामुळे भारतीय संस्कृतीला आव्हान निर्माण झाले. या संकटाचा मुकाबला करण्यासाठी या पवित्र पंचनद्यांच्या प्रदेशात शूरवीर पैदा झाले तसेच संकटांचा परिहार करणारे साधू-संतही निर्माण झाले, वीरांनी शारीरिक संरक्षण केले तर संतांनी मानसिक-आत्मिक शांतता साधली. भारतीय संस्कृतीचे वैशिष्ट्य हे की तिने सतत अध्यात्मिक संस्कृतीचे पालन पोषण केले. पाच हजार वर्षांपासून सतत आक्रमणे करणाऱ्या परकीयांच्या संस्कृती छिन्न भिन्न झाल्या पण भारताने ही आक्रमणे पचवून भारतीय संस्कृतीला जिवंत ठेवले, प्रवाहित केले; भारतीय संस्कृती ही गंगेच्या प्रवाहासारखी आहे.

वयस्नेसात वर्षे ज्येष्ठ असलेल्या संत नामदेवांनी 'ज्ञानेश्वरीची एक तरी ओवी अनुभवावी' या शब्दात गौरवगाथा गायली आहे. सुरुवातीला संत ज्ञानेश्वरांच्या आग्रहाखातर, पंढरी न सोडू पाहणाऱ्या संत नामदेवांनी ज्ञानदेवांबरोबर उत्तर भारत यात्रा केली. वयाच्या एकविसाव्या वर्षी संत ज्ञानदेवांनी संजीवन समाधी घेतली त्याचे संत नामदेवांनी केलेले वर्णन

पत्थरालाही पाझर फोडते. त्यानंतरच्या काळात जवळ जवळ साठ वर्षांत संत नामदेवांनी संपूर्ण भारतभर यात्रा केल्या, भागवत धर्माचा 'ज्ञानदेवे रचिला पाया, नामे केला विस्तार...तुका झालासे कळस' असं म्हणतात ते अगदी सार्थ आहे. पंजाबमध्ये तर संत नामदेवांनी वीस वर्षे वास्तव्य केले. महाराष्ट्रात समकालीन संत, सावता माळी, गोरा कुंभार, चोखा मेळा, नरहरी सोनार यांनी संत नामदेवांना साथ दिली तशी उत्तरेत भगत त्रिलोचन, बाबा बहोरदास, विष्णुस्वामी, केशो कलाधारी यांच्यासारख्या संतांनी साथ दिली.

या सर्व शिष्यांनी अज्ञान, दारिद्र्य, शोषण यांना विरोध केला. संत नामदेवांनी दिलेल्या जीवनदर्शनात 'जातीपातींचे बंधन तोडा, माणसामाणसातील भेद नष्ट करा. दंभ दूर करा' असा संदेश दिला. त्यांच्या साखी आणि भजनांमध्ये हाच सूर आहे, हाच स्वर आहे, हाच तालही आहे. आजही ह्या संदेशाचा प्रकाश उज्वल आहे.

आदिग्रंथाने समाजाचे संवर्धन केले आहे. या ग्रंथाचा नित्यपाठ करणे हे शीख धर्मियांचे खास वैशिष्ट्य आहे. आदिग्रंथाचे लेखन पंजाबी भाषेच्या गुरूमुखी लिपीत आहे. काश्मीरची शारदा, कांगडाची टाकरी, प्राचीन मध्यप्रदेशाची नागरी इत्यादी लिपींतून गुरूमुखी साकार झाली आहे.

शिखांचा आदिग्रंथ मध्यकालीन भारतीय धार्मिक वाङ्मयाचा ज्येष्ठ-श्रेष्ठ ग्रंथ मानला जातो. या ग्रंथात समाविष्ट असलेल्या हिंदी वचनांचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे.

संत नामदेवांच्या ६१ अभंगांचा शिखांच्या धर्मग्रंथात समावेश आहे. त्यात श्रीराम भक्ती, श्रीकृष्णभक्ती त्याचप्रमाणे पंढरीच्या विठ्ठलभक्तीचा वारंवार उल्लेख आहे.

'इभै बीठलु उभै बीठलू बिठल बिनु संसार नहि ।

थान थनंतरि नामा प्रणवै पुरि रहिओ तूं सरब महि ' ॥४॥

(पद ३- राग आसावरी (गुरू ग्रंथसाहिब पृ. ४८५)

सदर ६१ अभंग (शब्द) यांचे वैशिष्ट्य असे की, हे अभंग गाताना कोणत्या रागात गायचे याचाही उल्लेख आहे. संत नामदेवांचे संगीताबद्दलचे ज्ञान यातून व्यक्त होते. गौडीचेली, आसावरी, गुजरी, सोरठी, धनश्री, तोडी, तिलंग, बिलावल, गोंड, बिलावल गोंड, रामकली, मालिगौडा,

मारू, भैरव, वसंत, सारंग, मल्हार, कानडा, प्रभात इत्यादी रागांचा उल्लेख चकित करणारा आहे.

श्री. विनायक लिमये आणि श्री.तारसिंह गोरोवाडा या लेखकद्वयाने गुरू ग्रंथसाहिबमधील संत नामदेव यांची वाणी 'नामा म्हणे' हा भावानुवाद ग्रंथ सादर केला आहे. गुरू तेगबहादूर यांची वाणी 'ऐक रे मना' त्याचप्रमाणे गुरूनानकांची वाणी 'जपुजी साहिब' हे लेखकद्वयाचे छोटखानी ग्रंथ अत्यंत सार्थ शब्दांतले भावानुवाद आहेत. या ग्रंथकर्त्यांचे मनापासून अभिनंदन, त्यांना शुभेच्छा!

ज्यांना या विषयासंबंधी अधिक माहिती हवी असेल, विशेषतः संत नामदेवांच्या मूळ मराठी अभंगाचे आणि हिंदी अभंगाचे साधर्म्य जाणून घ्यावयाचे असेल त्यांनी 'संत नामदेवांचे सार्थ हिंदी अभंग' ह्या वै. मो. गो. बारटके यांच्या व 'श्री नामदेव दर्शन' ग्रंथ (नामदेव समाजोन्नती परिषद प्रकाशन, १९७०) यांचा संदर्भ जरूर पाहावा.

२०.२.२००५

-डॉ. वि.मा. बाचल

माजी कुलगुरू टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे.

अर्थ सहाय्य

सिख धर्म प्रचार कमिटीच्या ह्या पुस्तकाच्या प्रकाशनार्थ खाली नमूद केलेल्या सज्जनांनी अर्थसहाय्य केले आहे.
कमिटी त्यांची ऋणी आहे.

क्र.	नाव	रक्कम
१.	सरदार जगजीतसिंघ स. करतारसिंघ गांधी (स. प्रीतमसिंघ गांधी यांच्या स्मरणार्थ)	२२००/-
२.	सरदार गुरभेजसिंघ जैमलसिंघ होरा	२१००/-
३.	माता विद्यावंती स. जसवंतसिंघ	११००/-
४.	सरदार तिरलोकसिंघ स. मूलसिंघ मैनी	११००/-
५.	माता अमरकौर स. जसवंत सिंघ साहणी	११००/-
६.	सरदार महिंदरसिंघ. स. सरदारसिंघ गांधी	११००/-
७.	श्री. ठकसेन पोरे	१००१/-
८.	सरदार करमजीतसिंघ स. बलवंतसिंघ आनंद	१०००/-
९.	सरदार सुरजितसिंघ माणिकसिंघ गांधी	१०००/-
१०.	सरदार सुरिंदरसिंघ स. सेवासिंघ गुरदित्त	५००/-
११.	गुप्तदान २२५+१५१+१००+१००+१००	६७६/-
	एकूण रुपये	१२८७७/-

अनुवादकाचे मनोगत

श्रीगुरू ग्रंथसाहिबच्या चारशेव्या प्रकाशनदिनानिमित्त 'श्री जपुजी साहिब'च्या अनुवादाने गुरूवाणीच्या मराठी अनुवादाच्या कामास सुरुवात केली. त्यानंतर गुरूवाणीतील 'ऐक रे मना' व 'सुखमनी साहिब' हे दोन भाग अनुवादित झाले. आज संतश्रेष्ठ श्रीनामदेव महाराजांच्या श्रीगुरू ग्रंथसाहिबमधील एकसष्ट रचनांचा अनुवाद 'नामा म्हणे' वाचकांचे हाती देताना आम्हास अत्यंत आनंद होत आहे.

संतश्रेष्ठ श्री नामदेवमहाराज, ज्ञानदेव महाराजांच्या संजीवन समाधीनंतर, उत्तरेकडे जाते झाले. ते गुजराथ, मध्यप्रदेश, राजस्थानमार्गे पंजाबात जाऊन पोहोचले. त्याठिकाणी त्यांनी वीस वर्षांहून अधिक काळ वास्तव्य केले. तेथे त्यांनी भक्तीमार्गाचा प्रचार व प्रसार केला. त्यामुळे त्या काळच्या पंजाबी समाजाच्या गळ्यातील ते ताईतच बनले.

संतश्रेष्ठ श्री नामदेव महाराजांनंतर सुमारे तीनशे वर्षांनी श्री गुरूनानकदेवांनी सिक्ख संप्रदायाचा पाया घातला. पुढे श्री अरजन देवांनी 'आदि ग्रंथाचे' संकलन केले. त्यात नामदेवांच्या एकसष्ट रचनांचा-ज्या त्याकाळी सर्वमुखी होत्या-समावेश केला. अशा रीतीने श्री नामदेवमहाराज हे महाराष्ट्र व पंजाबला जोडणारा व पुढे शीख व वारकरी संप्रदायास जोडणारा सांस्कृतिक दुवा आहेत व नामदेवांच्या ह्या एकसष्ट रचना हा भारतीय एकात्मतेचा ठेवा आहे.

अशा ह्या रचनांचा त्या प्रभू परमात्म्याने माझ्याकडून अनुवाद करून घेतला हे माझे भाग्य होय. त्या प्रभूपरमात्म्याचे चरणी ही साहित्यकृती सादर समर्पित.

॥ हरि ॐ तत् सत् ॥

वि.ना. लिमये

संदर्भ :

१. श्री गुरूग्रंथसाहिब हिंदी अनुवाद

डॉ. मनमोहन सहगल, प्रकाशक भुवनवाणी ट्रस्ट

खंड १ ते ४

२. नामा म्हणे त्रिलोचना, लेखक, प्रकाशक कै. स. प्रितमसिंघ जुनेजा

प्रकाशकीय

श्रीगुरू ग्रंथसाहिबच्या चारशेव्या प्रकाशनदिनी श्रीगुरूनानकदेवजींच्या 'श्री जपुजी साहिब'चा मराठी भावानुवाद प्रसिद्ध करून सिख धर्म प्रचार कमिटीने गुरूवाणी मराठी वाचकांपर्यंत पोहाचवण्याचे काम अंगिकारले. त्यानंतर श्रीगुरू तेगबहादरजींच्या श्रीगुरूग्रंथसाहिब मधील एकशे सोळा रचनांचा समावेश असलेले 'ऐक रे मना' हे पुस्तक प्रसिद्ध केले. त्यापाठोपाठ श्री गुरू अजरनदेवजी रचित चोवीस अष्टपदींचे 'सुखमनी साहिब'चा मराठी भावानुवाद आम्ही प्रसिद्ध केला.

तीन गुरूंच्या वाणीचा प्रसाद वाचकांना दिल्यानंतर, काही भक्तांची वाणी-जी 'गुरू ग्रंथसाहिब' मध्ये समाविष्ट आहे -ती वाचकांपुढे प्रस्तुत करावी म्हणून आम्ही भक्त नामदेवांच्या एकसष्ट रचनांचा 'नामा म्हणे'हा मराठी भावानुवाद आज वाचकांसमोर सादर करित आहोत.

नेहमीप्रमाणे ह्या अनुवादाचे काम श्री. विनायक लिमये यांनी केले. मुद्रण संशोधनाचे काम सौ. माधवी जोशी यांनी केले अक्षरांकनाचे काम सौ. मंगला घरडे, अक्षरलेखा टाईप सेटर्स यांनी केले व सुबक छपाईचे काम एस. प्रिंटर्स यांनी केले. (संत नामदेव यांच्या महाराष्ट्रीय व पंजाबी पोषाखातील छायाचित्रांसह सुंदर मुखपृष्ठ संजय पेटकर, सॅड डिजिटल यांनी तयार केले. ह्यासर्वांचे आम्ही ऋणी आहोत.

श्री.डॉ. वि.मा.बाचल यांनी ह्या पुस्तकास आपला बहुमूल्य वेळ खर्चून सुंदर प्रस्तावना लिहिली त्याबद्दल आम्ही त्यांचे शतशः ऋणी आहोत.

सर्वांचे असेच सहकार्य सदैव लाभो ही ईश्वरचरणी प्रार्थना.

स. तारासिंह गोरोवाडा

सिख धर्मप्रचार कमिटी करिता

संतश्रेष्ठ नामदेव महाराज

यांचे

संक्षिप्त चरित्र

संतश्रेष्ठ नामदेव महाराजांचे चरित्र मराठी वाचकांना सांगण्याची खरं तर गरज नाही, एवढे ते जनसामान्यांना माहित आहेत. कैवल्याचा पुतळा श्री ज्ञानदेवांनी वारकरी संप्रदायाचा पाया घातला तर तुकारामांनी त्यावर कळस चढवला. नामदेवांनी आपल्या अंगच्या संघटन कौशल्याने त्या मंदिराची उभारणी केली असे म्हणता येईल. एवढेच नव्हे तर हा भक्तीमार्ग श्री गुरू नानक देवांच्यापूर्वी दोनशे वर्ष आधी संपूर्ण उत्तर भारतात व प्रामुख्याने पंजाबात पोहोचवला हे त्यांचे फार मोलाचे कार्य आहे.

मराठवाडा ही संतांची भूमी आहे. मराठवाड्यातील हिंगोली जिल्ह्यातील नरसी गाव हे त्यांचे मूळ गाव. तेथील श्री यदुनाथ रेळेकर यांचे घराण्यातील श्री. दामाशेठ व त्यांची पत्नी गोणाई यांचा हा एकुलता एक पुत्र. नामदेवांचा जन्म कार्तिक शु. ११ शके ११९२ (२६ ऑक्टो १२७०) ह्या पवित्र दिवशी पंढरपूर येथे झाला.

वयाच्या दुसऱ्या वर्षी नामदेव बोलू लागले तेच मुळी विठ्ठल विठ्ठल असे. वयाच्या सहाव्या वर्षाचा प्रसंग. दामाशेठनी त्यांना विठ्ठलास नैवेद्य अर्पण करण्यास सांगितले. नामदेवांनी देवाने नैवेद्य भक्षण करावा असा हट्ट धरला व त्याचा तो हट्ट प्रत्यक्ष भगवंतांनी पूर्ण केला. असे होते 'बाल भागवत' नामदेव.

वयाच्या आठव्या वर्षी त्यांचे लग्न कल्याणच्या गोविंदशेट सदावर्ते यांची मुलगी राजाई हिच्याशी झाले. पण नामदेवांचे विठ्ठलप्रेम यत्किंचितही कमी झाले नाही. त्यांचे धंद्याकडे, प्रपंचाकडे अजिबात लक्ष नसे. ते रात्रंदिन नाम भजनात रंगून जात.

नामदेवांचे वडील वृद्ध झाले; ते नामदेवास म्हणाले-

“कुटुंब चालविणे तुज। वृद्धपण आले मज। दामा म्हणे नामयासी। किती शिकवावे तुजसी ॥”

गोणाई म्हणते-

“सुदैवाची लेकरे वर्तताती कैसी। तू मज झालासी कुलक्षय।”

घरात एक दोन नव्हे तब्बल पंधरा खाती तोंडे होती. राजाई काकुळतेने म्हणते-

“अहो रुक्माबाई विठोबासी सांगा। भ्रतारासी का गा वेडे केले। वस्त्र पात्र नाही खाया नेसाया। नाचे अहर्निशी निर्लज्जसा।” काय ही संसाराची दशा!” पण ह्या कशाचाच परिणाम नामदेवांवर झाला नाही. त्यांचा विठ्ठलचरणी दृढभाव होता.

नामदेव ज्ञानदेवांच्या भेटीस आळंदी येथे गेले तेव्हा ते २०-२१ वर्षांचे होते. प्रत्यक्ष पांडुरंग माझा नैवेद्य खातो याचा त्यांना काहीसा अहंकार होता. म्हणून तर गुरोबा म्हणाले ‘अजून मडके कच्चे आहे’. नामदेवांना गुरोबांचा राग आला. पण मुक्ताईने त्यांना समजावले-

“नामदेवा! गुरुविना ज्ञान नाही. ज्ञानाविना मुक्ती नाही.” नामदेवांना आपली चूक कळून आली. ते औढ्या नागनाथ येथे गेले. ब्रह्मज्ञानी विसोबा खेचर यांना त्यांनी आपले गुरू केले व ज्ञान प्राप्ती केली.

ज्ञानदेवांच्या आग्रहासाठी निवृत्ती, ज्ञानदेव, सोपानदेव, मुक्ताई, गुरोबा, विसोबा व अन्य संत मंडळींबरोबर नामदेवही उत्तरेस तीर्थयात्रेस गेले. ह्या तीर्थयात्रेत ज्ञानदेव व नामदेव यांच्यात गाढ मैत्रीसंबंध निर्माण झाले. दोघांनाही एकमेकांचा अधिकार समजून आला. एक होते ‘ज्ञानश्रेष्ठ’ तर दुसरे होते ‘भक्तश्रेष्ठ’. दोघांनीही ‘ये हृदयीचे ते हृदयी घातले. दोघेही एकरूप झाले. कच्चे मडके पक्के झाले. हा ह्या तीर्थावळीचा नामदेवांना मोठा लाभ झाला. ह्याचे विस्तृत वर्णन ‘तीर्थावळीचे अभंग’ यात नामदेवांनी केला आहे.

तीर्थावळीहून परत आल्यावर ज्ञानदेवांनी ‘संजीवन समाधी’ घेण्याचा निर्धार व्यक्त केला व त्याप्रमाणे कार्तिक व. १३ शके १२१८ दि. २५ ऑक्टोबर १२९६ या दिवशी ते समाधीस्त झाले. त्याचे नामदेवांनी ‘समाधी सोहळा’ अभंगात इतके हृदयस्पर्शी वर्णन केले आहे की ते वाचून डोळे पाणावणार नाहीत असा माणूस सापडणे अशक्य आहे.

ज्ञानदेवांच्या समाधीनंतर काहीएक निर्धार करून संसाराकडे पाठ फिरवून नामदेवांनी उत्तरेचा रस्ता धरला. ते गुजरातेत द्वारकेस गेले. तेथून राजस्थानातून पुढे उत्तरप्रदेशात मथुरा, काशी, प्रयाग अयोध्येहून बिहारमध्ये गया व पुढे ओरिसातील जगन्नाथपुरी येथे जाऊन पोहोचले व शेवटी थेट पंजाबात पोहोचले.

अमृतसर जिल्ह्यातील ‘भूतबिंड’ येथे त्यांना ब्रह्मोहारदास हा शिष्य भेटला. आज हे भूतबिंड ‘रामपूर’ म्हणून ओळखले जाते. तेथे नामदेवांचा मोठा मठ असून त्या जवळील विहीरीस ‘बावाका कुआँ’ असे म्हणतात. पुढे ते

गुरुदासपूर, मरड व पुढे ‘भट्टीवाल’ येथे गेले. तेथे त्यांना जल्लो व लद्धा हे शिष्य मिळाले. तेथून पुढे ते ‘घुमान’ येथे पोहोचले तेथे त्यांना केशो हा शिष्य मिळाला. घुमान येथे आयुष्यातील अखेरची वीस वर्षे त्यांनी व्यतीत केली व भक्तीमार्गाचा प्रचार व प्रसार केला.

पंजाब, राजस्थान, गुजरात, हिमाचल प्रदेश, उत्तर प्रदेश, पाकिस्तान आदी विस्तृत प्रदेशात शेकडो नामदेव मंदिरे उभी आहेत. शिख समाजातही त्यांन अत्यंत आदराचे स्थान प्राप्त झाले आहे. तेराव्या शतकात नामदेवांनी केलेल्या कार्याचा प्रभाव आजही उत्तरेत सर्वत्र आढळतो.

संतनामदेवांच्या काव्याचा प्रभाव नरसी मेहता, कबीर, जयदेव, त्रिलोचन आदी संतांच्या रचनांवर प्रकर्षाने पडला आहे. संत मीराबाईंच्या एका भजनात नामदेवांचा उल्लेख आढळतो. असे दिसते की, नामदेवांच्या विचारांचा, उपदेशाचा विध्यपर्वताच्या उत्तरेकडील सर्व प्रदेशातील लोकांवर, संतांवर खूप मोठा प्रभाव पडला आहे.

पंजाबात तर नामदेवांचा फार मोठा शिष्य परिवार आहे. घुमान ही तर पंजाबची पंढरीच आहे.

नामदेवांबद्दल डॉ. के. जगजितसिंह म्हणतात-

“भक्त नामदेवजी सिख धर्ममें विश्वास रखनेवाले श्रद्धालुओंकी दृष्टिमें सिख गुरू न होते हुये भी उसी स्थानपर बैठे पाये जाते हैं, जहाँ सिख गुरू! संत नामदेवजी की बाणी को भी पूरी मानवजाति के सामने वे आदर्श रखने का सम्मान हासिल है जो उन अटल सच्चाईयों पर आधारित हैं जो कल भी सच थीं, आज भी सच हैं और भविष्यमें भी सच रहेंगी।”

ईश्वरसिंग ठाकूर म्हणतात-

‘नामदेव चिंतन में और सिख गुरूओंके चिंतन में बहुतकुछ समानता है। उत्तरी भारतकी संत परंपरामें नामदेवजीका स्थान सर्वोपरि है। काल की दृष्टिसे वे अगुआ थे ही परंतु श्रेष्ठ कवि संत कबीर तथा गुरुनानक देव के श्रद्धास्थान के रूपमें उनका महत्त्व अनन्य साधारण ही कहा जाएगा,

असे हे संतश्रेष्ठ नामदेव महाराज वयाच्या ऐंशीव्या वर्षी आषाढ वद्य १३ शके १२७२ इ.स. १३५०शके रोजी पंढरपूर येथे समाधिस्थ झाले. पंजाबमध्ये घुमान येथे, तसेच हिंगोली जिल्ह्यात नरसी येथेही नामदेवांची समाधी मंदिरे आहेत.

संपूर्ण भारताला एका सूत्रात बांधण्याचे महत्कार्य नामदेवांनी केले आहे. त्यांचे पायी माझे विनम्र दंडवत.

16-5-2005

॥ ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦਾਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਛਾ ਸੀ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇ ਕੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ ਪੜ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਮਰਾਠੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣ । ਇਹ ਇਛਾ ਦਾਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਸ੍ਰ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੋਰੋਵਾੜਾ ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕ ਲਿਮਯੇਏ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ', 'ਏਕ ਰੇ ਮਨਾ', 'ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ' ਜੋ ਕੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਛਪ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪੜ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਨਾਮਾ ਮ੍ਹਣੇ' ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਜੋ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਉਲੱਥਾ ਜਲਦ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਲੱਥਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦਾਸ ਦੀ ਤੁਛ ਬੁਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਉ ਅਰਥ ਅਛਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਤ ਹਿੰਮਤ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੋਰ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ।

ਸੰਕਤਾਂ ਦਾ ਦਾਸ.

੨੪੩੩੦੦

(ਗਿ:ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ

ਗਣੇਸ਼ ਪੇਠ ਪੁਨਾ-੨

॥ ੴ ਆਂਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧੬.੫.੨੦੦੫

ਦਾਸਾਚੀ ਫਾਰਾ ਦਿਵਸਾਂਪਾਸੂਨ ਇੱਛਾ ਹੋਤੀ ਕੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬਚਾ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ੇਤ ਅਨੁਵਾਦ ਵਹਾਵਾ. ਜਸੇ ਇਤਰ ਗ੍ਰੰਥਾਚੇ ਵੇਗਵੇਗਲ਼ਯਾ ਭਾਸ਼ਾਂਮਧਯੇ ਅਨੁਵਾਦ ਝਾਲੇ ਆਹੇਤ ਆਯਿ ਇਤਰ ਭਾਸ਼ਿਕ ਲੋਕ ਤੇ ਵਾਚੂ ਸ਼ਕਤਾਤ. ਤਸਾਚ ਗੁਰੁਵਾਯੀਚਾਸੁਫ਼ਾ ਮਰਾਠੀਤ ਅਨੁਵਾਦ ਵਹਾਵਾ ਜੇਯੇ ਕਰੁਨ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀਯ ਲੋਕਾਂਨਾ ਗੁਰੁਵਾਯੀਤੀਲ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝੂ ਸ਼ਕਤੀਲ. ਦਾਸਾਚੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਯਾਰੇ ਸ. ਤਾਰਾਸਿੰਘ ਗੋਰੋਵਾਡਾ ਵ ਸ੍ਰੀ. ਵਿਨਾਯਕ ਲਿਮਯੇਜੀ ਪੂਰਨ ਕਰੀਤ ਆਹੇਤ. ਯਾਂਚਯਾ ਅਥਕ ਪਰਿਸ਼ਰਮਾਮੁਲੇ 'ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ', 'ਏਕ ਰੇ ਮਨਾ' ਵ 'ਸੁਖਮਨਿ ਸਾਹਿਬ' ਹੀ ਪੁਸਤਕੇ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ੇਤ ਛਾਪਲੀ ਗੇਲੀ ਆਹੇਤ, ਹੇ ਏਕੂਨ ਮਨਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵਾਟਲੀ. ਯਾਤ ਲਿਹਿਲੇਲਾ ਅਰਥ ਵ ਭਾਵ ਗੁਰੁਮਤਾਨੁਕੂਲ ਆਹੇ.

ਆਤਾ ਯਾਂਚੇ ਨਵੀਨ ਪੁਸਤਕ 'ਨਾਮਾ ਮ੍ਹਣੇ' ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਯਾਂਚਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਧੀਲ ਵਾਯੀਚਾ ਅਨੁਵਾਦ ਲਵਕਰਚ ਵਾਚਕਾਂਚਯਾ ਹਾਤੀ ਪੋਹੋਚਤ ਆਹੇ. ਯਾਚਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ੇਤ ਯਾਂਚਯਾਕਡੂਨ ਸ਼ਰਵਣ ਕੇਲਾ. ਤੋ ਮਾਝਯਾ ਅਲਪ ਬੁਫ਼ੀਨੁਸਾਰ ਫਾਰਚ ਚਾਂਗਲਾ ਵ ਭਾਵਪੂਰਨ ਆਹੇ. ਮਨਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇਯਾਰਾ ਆਹੇ. ਦਾਸਾਚੀ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰਚਰਯੀ ਨਮ੍ਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਆਹੇ ਕੀ, ਪ੍ਰਭੂਨੇ ਯਾ ਤਭਯਤਾਂਨਾ ਸੁਮਤੀ, ਬਲ, ਦ੍ਯਾਵੇ. ਜੇਯੇ ਕਰੁਨ ਤੇ ਗੁਰੁਵਾਯੀਚਾ ਅਸਾਚ ਅਨੁਵਾਦ ਇਤਰ ਭਾਸ਼ਾਂਤ ਕਰੁਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਯਾਚੇ ਕਾਰਯ ਕਰੀਤ ਰਾਹਤੀਲ.

ਸੰਗਤਚਾ ਦਾਸ

ਯਾਨੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਹੇਡ ਗ੍ਰੰਥੀ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ,

ਗਣੇਸ਼ ਪੇਠ, ਪੁਯੇ - ੨

सूचना

पंजाबी भाषेत शब्दाच्या शेवटी व्यंजनास जर
ऱ्हस्व 'इ' अगर ऱ्हस्व 'उ' हा स्वर लागला असेल
तर त्याचा उच्चार होत नाही.
उदा. पंथि हे पंथ असे वाचावे.
जसु हे जस असे वाचावे.

श्री गुरुग्रंथसाहिब मधील संतनामदेवांची वाणी

पद १ - राग गौडी चेती-(गुरु ग्रंथसाहिब पान ३४५)

देवा पाहन तारिअले। राम कहत जन कस न तरे॥१॥ रहाउ॥
तारीले गनिका बिनु रूप कुबजा बिआधि अजामलु तारीअले।
चरन बधिक जन तेऊ मुकति भए। हउ बलि बलि जिन राम कहे॥१॥
दासी सुत जन, बिदरु सुदामा, उग्रसैन कउ राज दीए।
जपहीन तपहीन कुल हीन, क्रम हीन नामे के सुआमी तेऊ तरे॥२॥

शब्दार्थ : पाहन-पाषाण, दगड. तारीअले-तरंगले. बिनु रूप-कुरूप
बिआधि-व्याध, शिकारी. चरन बधिक-चरणाचा वेध घेणारे.
तेउ-ते. मुकति-मुक्ती. भए-झाले. हउ-मी. बलिबलि-जीव ओवाळून
टाकतो, प्राणाची कुरवंडी करणे. दासीसुत-दासीचापुत्र. बिदरु-विदूर.
कउ-त्याला. क्रमहीन-कर्म हीन. तेउ-त्याप्रमाणे, तसे.

भावार्थ : भक्तिमार्गात नामाचा महिमा फार मोठा आहे. नामाचा
महिमा वर्णन करताना श्रीराम, श्रीकृष्ण चरित्रातील तसेच अन्य धर्मग्रंथातील
प्रसंग नामदेवांनी कथन केले आहेत. रामायणातील सेतुबंधनाच्या प्रसंगाचे
वर्णन करून नामदेवजी म्हणतात.

सेतु बंधनाचे वेळी रामनाम कोरलेल्या शिळा जर समुद्रावर तरंगू शकतात
तर ज्यांच्या मनात सदैव रामनाम आहे अशी माणसे का बरे हा भवसागर
पार करू शकणार नाहीत?

कान्होपात्रासारखी हीन कुळातील वेश्या, कुरूप कुब्जा, तामसी व्याध
अजामीळ हे प्रभुनामाच्या आधारे मुक्त झाले.

दासीपुत्र विदुर, गरीब सुदामा भवसागर पार करून गेले. उग्रसेनास राज्यप्राप्ती झाली.

हा सारा प्रभूनामाचा महिमा. नामदेव विठ्ठलाला आळवून म्हणतात- हे देवा, मी जपहीन, तपहीन, कुळहीन, कर्महीन असा तुला अनन्यभावाने शरण आलो आहे. तूच माझे रक्षण कर. ह्या भवसागरातून तारून ने.

पद २ - राग आसा (आसावरी)

(श्री गुरु ग्रंथसाहिब पान ४८५)

एक अनेक बिआपक पूरक, जत देखउ तत सोई।
माइआ चित्र बचित्र बिमोहित, बिरला बूझै कोई ॥१॥
सभु गोबिंद है सभु गोबिंद है। गोबिंदु बिनु नही कोई।
सूतु एकु मणि सूत सहंस जैसे, ओति पोति प्रभु सोई ॥१॥ रहाउ ॥
जल तरंग अरु फेन बुदबुदा, जल ते भिन न होई।
इहु परपंचु पारब्रहम की लीला, बिचरत आन न होई ॥२॥
मिथिआ भरमु अरु सुपन मनोरथ, सति पदारथु जानिआ।
सुक्रित मनसा गुर उपदेसी, जागत ही मनु मानिआ ॥३॥
कहत नामदेउ हरि की रचना देखहु रिदै बीचारी।
घट घट अंतरि सरब निरंतरि केवल एकु मुरारी ॥४॥

शब्दार्थ : बिआपक-व्यापक, पूरक, पूर्ण. जत-जेथे तत-तेथे.

सोई-तोच. सूतु-सूत्र, धागा. ओति पोति-ओतप्रोत. बिरला-विरळा.
बूझै-जाणतो, समजतो. बचित्र-विचित्र. बिमोहित-मोहून गेलेला सतसहंत-
शतसहस्र: फेन-फेस. बुदबुदा-बुडबुडा. परपंचु-जग, सृष्टी. बिचरत-
(जगत असताना) चालत असताना. मिथिआ-मिथ्या. खोटी. भरमु-
भ्रम. अरु-आणि सुपन-स्वप्न. जानिआ-जाणून घ्या. सुक्रित-शुद्ध.
मनसा-मनाने. रिदे-हृदयात. बिचारी-विचार करून. जागतही-जागृत
होताच.

भावार्थ : सर्व जगात तो एकमात्र गोविंद भरून राहिला आहे हे सांगताना नामदेवजी म्हणतात-

वस्तुतः परमेश्वर एकच आहे. पण तो सर्व सृष्टीला व्यापून राहिला आहे. जेथे पहावे तेथे तोच दिसतो पण मायेच्या ह्या चित्र विचित्र खेळाने मोहित झालेल्यांना मात्र हे समजत नाही. कचित्तच एखाद्याला ह्या सत्याचा बोध होतो. तो परमात्माच सर्वत्र आहे व तोच ही लीला करीत आहे हे ओळखणारा विरळाच.

सर्व काही गोविंद आहे. त्या एकमेव परमेश्वराशिवाय काहीही नाही. माळेमध्ये असंख्य मणी असतात. पण ते सारे मणी एकाच सूत्राने एकत्र बांधले गेलेले असतात. त्याप्रमाणेच ह्या सृष्टीतील सर्व जीव वेगवेगळे दिसत असले तरी त्या सर्वांमध्ये तो परमात्मा वास करून राहिला आहे.

पाण्यावर उठणाऱ्या लाटा, पाण्याचा फेस, पाण्यावर दिसणारे बुडबुडे हे पाण्याहून भिन्न नसतात. लाट फुटल्यावर त्याचे पाणीच होते. तीच गोष्ट फेसाची, बुडबुड्यांची. ते पाण्याचेच बनतात व अंततः ते पाणीच होतात. पाण्याची लाट, फेस, बुडबुडे बाह्यतः वेगळे वेगळे दिसत असले तरी ते वस्तुतः एकच पाणी असते. तसेच ह्या सृष्टीत बाह्यतः विविधता दिसत असली तरी, ती सर्व त्या एका परमात्म्याचीच विविध रूपे आहेत. त्या सर्वांत तो परमात्माच विराजमान आहे. त्या एका परमात्म्याचीच ही सारी लीला आहे. ही सृष्टी ही केवळ माया आहे, भ्रमजाल आहे, स्वप्नवत आहे. पण सामान्य माणूस हे सारे खरेच आहे असे मानतो, कारण सत्याचे त्यास ज्ञानच नसते. पण सद्गुरूच्या उपदेशाने व मार्गदर्शनाने त्यास त्या परमेश्वराची, त्या एकमेव सत्याची जाणीव होते. नामदेव म्हणतात- मनात त्या हरीच्या रचनेचा विचार दृढ झाला की, मग प्रत्येक वस्तूत तो एकमेव परमात्मा भरून राहिला आहे ह्याचे ज्ञान प्राप्त होते.

पद ३ - राग आसा (आसावरी)

(गुरु ग्रंथसाहिब पान ४८५)

आनीले कुंभ भराईले ऊदक, ठाकुर कउ इसनानु करउ।
बइआलीस लख जी जल महि होते, बीठलु भैला काइ करउ ॥१॥
जत्र जाउ, तत बीठलु भैला। महा अनंद करे सद केला ॥१॥ रहाउ ॥
आनीले फूल, परोईले माला ठाकुर की हउ पूज करउ।
पहिले बासु लई है भवरह, बीठल भैला काइ करउ ॥२॥

आनीले दूधु रीधाईले खीर, ठाकुर कउ नैवेदु करउ।
 पहिले दूधु बिटारिओ बछरै, बीठलु भैला काइ करउ ॥३॥
 ईभै बीठलु, ऊभै बीठलु, बिठल बिनु संसारु नही।
 थान थनंतरि नामा प्रणवै, पूरि रहिओ तुं सरब मही ॥४॥

शब्दार्थ : कुंभ-मातीचा घडा. भराईले-भरले. उदक-पाणी ठाकूर-
 परमेश्वर, देव. इसनानु-स्नान. बअिआलीस-बेचाळीस. लख-लक्ष.
 महि-मध्ये. भइला-झाले. सद-शेकडो. केला-क्रीडा. परोई-गुंफली.
 माला-माळ. वासु-वास. भवरह-भ्रमर. भैला-झाला. रिघाईले-रांधले,
 शिजवले, बनवले. बिटारिओ-विटाळले, उष्टावले. बछरै-वासरू. इभै-
 इथे. उभै-तिथे. थान-स्थान, प्रणवै -प्रणव, ओंकार, परमेश्वर.

भावार्थ : परमेश्वर सर्वत्र आहे हे समजावून देताना नामदेव अनेक
 उदाहरणे देतात. ते म्हणतात-

मी घडा घेऊन प्रभूच्या स्नानासाठी निर्मळ पाणी आणले. पण त्यात
 आधी असंख्य जिवांनी, माशांनी स्नान केले होते. ते मासे हे विठ्ठलाचे रूप
 होते. जे पहावे ती सारी प्रभूचीच रूपे दिसतात. जिथे जावे तिथे तो विठ्ठलच
 भरलेला दिसतो. ही सृष्टी ही त्याचीच क्रीडा आहे व तो त्यातच महाआनंद
 घेत आहे.

परमेश्वराच्या पूजेसाठी कोणीही न हुंगलेले फूल आणले. पण काय? त्या
 विठ्ठलाने भ्रमराच्या रूपाने आधीच त्याचा वास घेतला आहे.

कोणीही न उष्टावलेले दूध आणून खिरीचा नैवेद्य हरीला दाखवावा असा
 विचार केला. पण ते दूध विठ्ठलाने वासराचे रूप घेऊन आधीच उष्टावले
 होते.

इकडे पाहिले तर विठ्ठल. तिकडे पाहिले तरी तेथेही विठ्ठल. जिकडे
 पाहावे तिकडे विठ्ठलच दिसतो. नामदेव म्हणतात, हे प्रभो जळी, स्थळी,
 काष्ठी, पाषाणी, जड, चेतन सर्वत्र तू आणि तूच आहेस. तू नाहीस असे
 एकही स्थान सापडणार नाही. सर्व स्थानस्थानांतरात त्या एकमात्र
 परमेश्वराचेच वास्तव्य आहे.

पद ४ - राग आसा (आसावरी)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ४८५)

मनु मेरो गजु। जिहवा मेरी काती।
 मपि मपि काटउ, जम की फासी ॥१॥
 कहा करउ जाती, कह करउ पाती।
 राम को नामु जपउ, दिन राती ॥१॥ रहाउ ॥
 रांगनि रांगउ, सीवनि सीवउ।
 राम नाम बिनु घरिअ न जीवउ ॥२॥
 भगति करउ हरि के गुन गावउ।
 आठ पहर अपना खसमु धिआवउ ॥३॥
 सुइने की सूई रूपे का धागा।
 नामे का चितु हरि सउ लागा ॥४॥

शब्दार्थ : गजू-कापड मोजण्याचा गज, माप; जिहवा-जीभ, रांगनि-
 रंग करण्याचे भांडं. रांगउ-रांगाने रांगवणे, सीवनि सीवउ-नामाशी एकरूप
 होणे; पहर-प्रहर. खसमु-प्रभुपरमात्मा, मालक. धिआवउ-ध्यान करतो,
 हरि सिउ-हरीशी

भावार्थ : मराठी संतमालिकेत सर्व जातीच्या संतांचा अंतर्भाव होतो.
 बहुतेक संतांनी आपल्या व्यवसायात प्रभूचे रूप पाहिले व त्याच रूपकात
 ईश्वरभक्तीचा दृष्टांत दिला. उदा. सावता माळी म्हणतात-

‘सावत्याने केला मळा, विठ्ठल नामी गोविला गळा ॥’ नरहरी सोनार
 म्हणतात- ‘आम्ही सोनार, सोनार। करतो नामाचा व्यवहार ॥’ नामदेव शिंपी
 होते. ह्या पदात त्यां शिंपी व्यवसायाचे रूपक देऊन अध्यात्मिक संदेश
 दिला आहे. नामदेव महाराज म्हणतात-

माझे मन हाच माझा गज आहे. माझ्या मनात सदैव परमेश्वराचेच चिंतन
 चालू असते. जीभ ही माझी कात्री. त्या जिभेने सदैव नामस्मरण चालू
 असते. ह्या माझ्या मनरूपी गजाने मोजून मापून नामजपाच्या साधनारूपी
 कात्रीने यमाचा फास मी कापून टाकतो व ह्या जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून
 मुक्त होतो.

परमेश्वर भक्तीत जातीपातीचा संबंध येतोच कुठे? ईश्वर भक्तीत जातीपातीला मुळीच स्थान नाही. देव भावाचा भुकेला आहे. म्हणून मी दिवस रात्र-अहर्निश -रामनामाचा जप करतो.

मी रामनामाच्या रंगात रंगून जातो. मन हे इतस्तंत: भटकत असते. त्याला प्रभूनामाशी जखडून टाकण्यासाठी त्याला मुरड घालून प्रभू नामाशी शिवून टाकण्याचे शिवणकाम मी करतो. मी रामनामाशी इतका एकरूप झालो आहे की त्याच्याशिवाय मी घटकाभरही जगू शकणार नाही. हरीचे गुण गाऊन मी परमेश्वराची भक्ती करतो. अष्टौप्रहर मी प्रभू परमात्म्याच्या ध्यानात निमग्न असतो. नामदेव म्हणतात- प्रभू ध्यानरूपी सोन्याच्या सुईत प्रभू नामाचा रुप्याचा धागा ओवून मी माझे चित्त प्रभूशी घट्ट शिवून प्रभूशी एकरूप केले आहे.

पद ५ - राग आसा (आसावरी)

(गुरू ग्रंथसाहिब पान ४८५)

सापु कुंच छोडै, बिखु नही छाडै। उदक माहि जैसे बगु धिआनु
माडै ॥१॥

काहे कउ कीजै धिआनु जपंना। जब ते सुधु नाही मनु
अपना ॥१॥ रहाउ ॥

सिंघच भोजनु जो ऋ जानै। ऐसे ही ठग देउ बखानै ॥२॥
नामे के सुआमी लाहिले झगरा। राम रसाइन पिओ रे दगरा ॥३॥

शब्दार्थ : कुंच-कात. छोडै-सोडतो, टाकून देतो. बगु-बगळा. माडै-एकाग्रचित्त ध्यान लावणे. जपना-जप करणे. सुधु-शुद्ध, जबते-जेव्हा सिंघच-शिकार. ऐसे-अशाना. ठग देउ-ठगांचा राजा. बखानै-म्हणावे. लाहिले-तोडला, संपवला. झगरा-झगडा, भांडण. पिओरे-प्या. दगरा-पाषाण हृदयी.

भावार्थ : प्रभू प्राप्तीसाठी मनाच्या शुद्धतेची फार आवश्यकता आहे. मन शुद्ध नसेल तर वरवरच्या देखाव्याचा जरासुद्धा उपयोग नाही हे सांगताना नामदेव अनेक दृष्टांत देतात. ते म्हणतात-साप कात टाकतो पण आपले

विष-विषाचे दात-नाही टाकीत. कात टाकलेला साप खूप सुंदर, टवटवीत दिसतो पण तो महाविषारी असतो. तसेच पाण्यात ध्यानस्थ उभ्या असलेल्या बगळ्याचे असते. त्याचे ते ध्यान खरे असते का? मुळीच नाही. एखादी मासोळी त्याच्या जवळ येऊ दे, तो लगेच ध्यान सोडून ती मासोळी मटकावतो. तसेच आपल्या मनाचे आहे. एखादा मोहाचा प्रसंग आला की ते चंचल मन लगेच त्याच्याकडे धाव घेते. म्हणून नामदेव सांगतात-जोवर मन विषय-विकारापासून मुक्त होत नाही, मन शुद्ध नाही तोवर हे जपजाप्य, पूजाअर्चा, व्रतवैकल्ये ह्या बाह्य दिखाऊ उपचारांचा काही उपयोग नाही. शिकाऱ्याला शिकार मारून खाण्यातच आनंद वाटतो. तसे लोकांना लुबाडून आपली तुंबडी भरणान्या माणसास लबाडांचा राजाच म्हटले पाहिजे.

नामदेव महाराज म्हणतात-माझ्या स्वामीने माझे हे सगळे झगडे मिटवून टाकले आहेत. मी रामनामात पूर्णपणे रममाण झालो. हे दुनियादारी करणाऱ्या पाषाण हृदयी दगलबाजांनो, तुम्हीही रामनामरूपी अमृत प्राशन करा व संसारातील सर्व पापतापातून मुक्त व्हा.

पद ६ - राग आसा (आसावरी)

(गुरू ग्रंथसाहिब पान ४८६)

पारब्रह्मु जि चिन्सी, आसा ते न भावसी।
रामा भगतह चेतीअले, अचिंत मनु राखसी ॥१॥
कैसे मन तरहिगा रे, संसारु सागरु बिखै को बना।
झूठी माइआ देखि कै, भूला रे मना ॥१॥ रहाउ ॥
छीपे के घरि जनमु दैला, गुर उपदेसु भैला।
संतह कै परसादि, नामा हरि भेटुला ॥२॥

शब्दार्थ : पारब्रह्मु-परब्रह्म. जि-जो कोणी. चिन्हसी-ओळखतो, ओळखेल, जाणतो. आसा-आशा. ते-त्यांना. भावती-आवडणे, चेतिअले-चित्तन केले. अचिंत-चित्तरहित, निश्चित. राखसी-राखतो, ठेवतो. तरहिगा-तरेल. बिखै-विषय. बना-वन, जंगल, अरण्य. छीपे-शिंपी. दैला-दिला. भैला-मिळाला.

भावार्थ : ज्याने परब्रह्म जाणले, परब्रह्माची अनुभूती ज्याने प्राप्त केली अशा माणसाला संसारातील आशा आकांक्षा, आवडत नाहीत. तो मोहमायेच्या विषयवासनांच्या पलीकडे जातो. ज्याच्या मनात रामभक्ती जागृत झाली. तो मनुष्य संसाराच्या चिंतेतून मुक्त होतो. त्याचे मन निश्चित होते, स्थिर होते.

हे जग विषय विकाराचे जंगल आहे. ह्या जगाच्या मायापाशात मन पुरेपूर गुंतून पडले आहे, ह्यातून त्याची सुटका कशी होणार? हा जीव, हा भवसागर कसा तरून जाणार?

श्री नामदेव सांगतात की, मी शिंपी जातीत जन्मलो. पण मला सद्गुरू भेटले. गुरू उपदेश मिळाला. संत संगत लाभली. त्यांच्याच आशीर्वादाने मला हरी भेटला.

कोण, कोणत्या जातीत जन्मला, उच्च वा नीच, ह्याला काही महत्त्व नाही. सद्गुरूकृपेने व सत्संगाने माणूस हा भवसागर पार करू शकतो.

पद ७ - राग गूजरी, घरु १
(गुरू ग्रंथसाहिब पान ५२५)

जौ राजु देहि त कवन बडाई।
जौ भीख मंगावहि त किआ घटि जाई ॥१॥
तूं हरि भजु मन मेरे पदु निरबानु।
बहुरि न होइ तेरा आवन जानु ॥१॥ रहाउ ॥
सभ तै उपाई भरम भुलाई।
जिस तूं देवहि तिसहि बुझाई ॥२॥
सतिगुरू मिलै त सहसा जाई।
किसु हउ पूजउ दूजा नदरि न आई ॥३॥
एकै पाथर कीजै भाउ।
दूजै पाथर धरिए पाउ।
जे ओहु देउ त ओहु भी देवा।
कहि नामदेउ हम हरि की सेवा ॥४॥

शब्दार्थ : जौ-जर. राजू-राज्य. देहि-देशील. त-तर. कवन-कोणती.

बडाई-बढाई, मोठेपण. मंगाहि-मागायला लावशील. किआ-काय.
घटिजाई-कमीहोणे. बहुरि-परत परत. तै-तू. उपाई-निर्माण केली.
भरम-भ्रम. भुलाई-भुलविले. देवहि-देतोस. जिस-ज्याला. तिस-त्याला.
सहसा-संदेह, संशय. हउ-मी. नदरि-नजरेस. ओहु-तो. भी-सुद्धा.
कहि-सांगतात.

भावार्थ : हे देवा, जरी तू मला राज्य दिलेस, तरी मला त्याचे काहीही मोठेपण वाटणार नाही. जरी तू माझ्या हाती भिकेचा कटोरा दिलास, तरी मला त्यात काहीही कमीपणा वाटणार नाही. कारण काय द्यायचे, काय नाही हे तूच ठरवणार. मी मला तुझे चरणी समर्पित केले आहे. तुझ्या इच्छेप्रमाणेच मी माझे जीवन जगणार आहे.

हे मना, तू हरीभक्तीत रंगून जा. त्यानेच तुला परमपद, मोक्ष प्राप्त होईल आणि तुझी ह्या जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून सुटका होईल.

हे परमेश्वरा, तूच ही सृष्टी निर्माण केलीस. पण तिला मोहमायेने अवगुंठित केले आहेस. सारे जीव त्या मोहमायेच्या विळख्यात अडकून पडले आहेत. कोणालाच हे सत्य समजत नाही. फारच थोडे असे असतात की, ज्यांच्यावर तुझी कृपा होते, तेच फक्त हे सत्य जाणतात.

मला सद्गुरू भेटले. त्यांच्या, त्या सद्गुरूंच्या, उपदेशाने माझ्या साऱ्या शंकांचे निरसन झाले. सारे संशय दूर झाले. आता ज्याची मी पूजा करावी असा, परमेश्वरा, तुझ्यावाचून मला अन्य कोणीही दिसत नाही.

नामदेव म्हणतात, एक दगड आपण देव्हान्यात ठेवतो आणि त्याची देव म्हणून पूजा करतो. दुसऱ्या दगडाची पायरी करतो व त्याला पायदळी तुडवतो. वास्तविक दोन्हीही सारखेच. दोन्ही दगडच. एक देव तर दुसराही देव. सारीच परमेश्वराची रूपे. म्हणूनच मी सदैव त्या निरंकार परमेश्वराचीच पूजा करतो.

पद ८ - राग गूजरी, घरु १
(गुरू ग्रंथसाहिब पान ५२५)

मलै न लाछै, पारमलो, परमलीओ, बैठो री आई।
आवत किनै न पेखिओ, कवनै जाणै, री बाई ॥१॥

कउणु कहै, किनि बूझीऐ, रमईआ आकुलु री बाई ॥१॥ रहाउ ॥
जिउ आकासै पंखीअलो, खोजु निरखिओ न जाई।
जिउ जल माझै माछलो, मारगु पेखणो न जाई ॥२॥
जिउ आकासै घडूअलो, म्रिग त्रिसना भरिआ।
नामे चे सुआमी बीठलो, जिनि तीनै जरिआ ॥३॥

शब्दार्थ : मलै-मळ, कलंक, डाग. लाछै-लांछन, डाग, निशाणी.
पारमलो-मळरहित, परमलीओ-सुगंध. बैठो री आई-येउन बसला.
आवत-येतो. किनै-कोणी. पेखिओ-पाहिला. आकुळ-व्याप्त. आकासै-
आकाशात पंखीअलो-पक्षी. खोजु-शोधून. निरखिओ-निरिक्षण, जिउ-
जसे, माझै-मध्ये, भरिआ-भरून. जिनी-ज्याने. तिनै-तीन.
जरिआ-ताप, संपविणारा.

भावार्थ : परमेश्वर सर्वत्र आहे. त्याचे अस्तित्वही निरनिराळ्या रूपात
जाणवते. पण प्रत्यक्ष तो दिसत मात्र नाही. हे सांगण्यासाठी नामदेव अनेक
दृष्टांत देतात. ते म्हणतात-

परमेश्वर कसा आहे? तो अत्यंत शुद्ध, निर्मळ, कलंकाचा लवलेशही
नसलेला, अत्यंत सात्त्विक असा आहे. त्याच्या सात्त्विकतेचा सुगंध सर्वत्र
दरवळून राहिला आहे, पण हा सुगंध येतो कुठून हे मात्र कोणालाही सांगता
येत नाही. त्याला कोणीही निर्माण केले नाही तो स्वयंभू आहे. त्याला कोणीही
पाहिला नाही. असा माझा विठ्ठल आहे. ज्याने तीनही (सर्व) ताप दूर केले.

ज्याप्रमाणे आकाशात पक्षी फिरत असतात. त्यांचा आकाशातला मार्ग
आपल्याला दिसत नाही. पाण्यात मासे इकडून तिकडे पोहत असतात पण
त्यांचा पाण्यातला रस्ता कोणालाच दिसत नाही. मोकळ्या माळावर मृगजळ
दिसते. पण त्याचे निश्चित स्थान मात्र कोणीही सांगू शकत नाही. त्याचप्रमाणे
नामदेवाचा स्वामी-विठ्ठल-सर्वत्र भरून राहिला आहे. तो नाही असे स्थान
नाही, अशी वस्तू नाही. पण काय आश्चर्य आहे पहा, असा हा परमेश्वर
कोणालाही दिसत नाही. कोणीही पाहिला नाही.

पद ९ - राग सोरठि घर २
(गुरु ग्रंथसाहिब पान ६५६)

जब देखा तब गावा । तउ जन धीरजु पावा ॥१॥
नादि समाइलो रे सतिगुरु भेटिले देवा ॥१॥ रहाउ ॥
जह झिलिमिलि कारु दिसंता । तह अनहद सबद बजंता ।
जोती जोति समानी । मै गुरपरसादी जानी ॥२॥
रतन कमल कोठरी । चमकार बीजुल तही ।
नैरे नाही दूरि । निज आतमै रहिआ भरपूरि ॥३॥
जह अनहत सूर उजारा । तह दीपक जलै छंछारा ।
गुरपरसादी जानिआ । जनु नामां सहजि समानिआ ॥४॥

शब्दार्थ : तउ-तेव्हा. समाईलो-सामाउन गेलो, एकरूप झालो.
जह-जेथे. तह-तेथे. झिली मिली-मिणमिणता, क्षीण. कारु -
प्रकाश. अनाहत-(अविनाशी) चिरंतन, ओंकार. कोठरी- कमलहृदय.
जोती- ज्योत, समानी-एकरूप झाली. जानी-नैरे-जवळ. आतमै-
हृदयात. छंछारा-मंद. जनु-जसे.

भावार्थ : जेव्हा जेव्हा मला सर्वत्र भरून राहिलेल्या परमात्म्याचे
दर्शन होते, तेव्हा तेव्हा सहजच मी त्या परमपित्याचे गुणगान गातो. त्यामुळे
मला परम शांती प्राप्त होते व हा भवसागर तरून जाण्याचे धैर्य मला प्राप्त होते.

प्रभू कृपेनेच मला सद्गुरु भेटले. त्यांनी केलेल्या मार्गदर्शनानेच मी
प्रभू नामाशी एकरूप होऊन गेली. माझे अस्तित्व त्या परमात्म्याच्या
स्वरूपात विलीन झाले. पूर्वी माझे ठाई असलेला आत्मप्रकाश खूप क्षीण
होता, मंद होता. त्याठिकाणी मी आता अविरत अनाहत नादाची अनुभूती
अनुभवतो. माझी आत्मज्योत त्या परमात्म्याच्या परम ज्योतीत विलीन
झाली. हे सारे गुरुकृपेनेच प्राप्त झाले.

माझ्या हृदयकमळरूपी कोठारात आता आत्मानंदाची रत्ने भरून राहिली
आहेत. त्याचा प्रखर प्रकाश विद्युल्लतेप्रमाणे सर्वत्र चमकत आहे. आता तो
परमेश्वर माझ्यापासून जराही दूर नाही. माझ्या अंतर्दामि तो पुरेपूर भरून
राहिला आहे.

आता माझ्या अंतरात तो ओंकारस्वरूप अनाहत नाद सूर्यासारखा तळपत आहे. पूर्वी तेथे मिणमिणता प्रकाश होता. हे सारे ज्ञान मला गुरूकृपेमुळे प्राप्त झाले आता हा दासानुदास नामदेव त्या दिव्य परमात्म्यात पूर्णपणे सामावून गेला आहे.

पद १० राग सोरठि, घरु ४

(गुरूग्रंथसाहिब पान ६५७)

पाड पडोसणि पूछिले नामा का पहि छानि छवाई हो।

तो पहि दुगणी मजूरी दै हउ मो कउ बेढी देहु बताई हो ॥१॥

री बाई बेढी देन न जाई।

देखु बेढि रहिओ समाई।

हमारै बेढी प्रान अधारा ॥१॥ रहाउ ॥

बेढी प्रीति मजूरी मांगै, जउ कोऊ छानि छवावै हो।

लोग कुटंब सभहु ते तोरै, तउ आपन बेढी आवै हो ॥२॥

ऐसो बेढी बरनि न साकउ, सभ अंतर सभ ठाई हो।

गुंगै महा अंम्रित रसु चाखिआ, पूछे कहनु न जाई हो ॥३॥

बेढी के गुण सुनि री बाई, जलधि बांधि धू थापिओ हो।

नामे के सुआमी सीअ बहोरी, लंक भभीखण आपिउ हो ॥४॥

शब्दार्थ : पार पडोसणि-जवळची शेजारीण. का पहि-कोणाकडून. छानि-छप्पर. छवाई-बांधून घेतली. तो पहि-तुझ्यापेक्षा. मोकउ-मला. बेढी-सुतार, कारागीर. तै-तो. तोरे-तोडणे. तउ-तेंव्हा, गुंगै-मुका, जलधि-समुद्र. धू-धुव, सीअ-सीता. बहोरी-सोडवली. भभीखण - बिभीषण

भावार्थ : नामदेवांच्या घराशेजारी राहाणारी एक शेजारीण एकदा नामदेवांना विचारते, “तुमचे हे सुंदर घर कोणत्या कारागिराने बांधले? मला त्याचा नाव, पत्ता सांगा. मी त्याला दुप्पट मजूरी देऊन माझे घर बांधून घेईन.” ह्या प्रश्नावर संत नामदेवांनी दिलेले उत्तर मोठं मनोज्ञ आहे. ते म्हणतात-“अग बाई, त्या कारागिराचे असे नाव, गाव सांगता का येतं?

अग तो साऱ्या चराचराला व्यापून राहिला आहे. जळी, स्थळी, काष्ठी, पाषाणी सर्वत्र तो आहे. पण तो दिसत मात्र नाही. तो माझा जीव की प्राण आहे. तोच माझा एकमेव आधार आहे आणि त्याची मजूरी विचाराल तर त्याचे मोल पैशात, सोन्यारुप्यात करताच येत नाही. अगं, तो माझा कारागीर भावाचा भुकेला आहे. भक्तीचा, प्रेमाचा भुकेला आहे. जर तुम्ही त्याच्यावर जिवापाड प्रेम करून त्याच्या भक्तीत रंगून गेलात तर तो आपणहून तुमच्या सहाय्याला धावून येईल. पण त्यासाठी तुम्हाला या साऱ्या जगाच्या पसाऱ्यापासून अगदी आपल्या जिवलग कुटुंबापासूनही विरक्त व्हावे लागेल. मग तो तुमचा एकमेव आधार बनतो.

त्या दिव्य कारागिराचे वर्णन करण्यास जगातले सर्व शब्द अपुरे पडतील. त्याचं वर्णन मी करूच शकत नाही. एखाद्या मुक्या माणसाला तुम्ही अमृत प्यायला द्या आणि विचारा की अमृताची चव कशी आहे? तो ती वर्णन करूच शकणार नाही. माझीही स्थिती तशीच झाली आहे. पण तू विचारतेच आहेस तर ऐक बाई त्याचे गुण.

अग त्या कारागिराने समुद्रावर सेतू बांधला. त्याने त्याच्या प्रिय भक्ताला-धुवबाळाला अढळपद प्राप्त करून दिले. सीतेची रावणाच्या पाशातून सुटका केली व परमभक्त बिभीषणास लंकेचे राज्य दिले.”

त्या जगतपालक परमपित्याची जो श्रद्धायुक्त अंतःकरणाने भक्ती करतो, त्याला तो सदैव आधार देतो.

पद ११- राग सोरठि घरु ३

(गुरूग्रंथसाहिब पान ६५७)

अणमडिआ मंदलु बाजै। बिनु सावण घनहरु गाजै।

बादल बिनु बरखा होई। जउ ततु बिचारै कोई ॥१॥ रहाउ ॥

मोकउ मिलिओ रामु सनेही। जिह मिलिऐ देह सुदेही।

मिलि पारस कंचनु होइआ। मुख मनसा रतनु परोइआ।

निज भाउ भइआ भ्रमु भागा। गुर पूछे मनु पतीआगा ॥२॥

जल भीतरि कुंभ समानिआ। सभ रामु एकु करि जानिआ।

गुर चेले है मनु मानिआ। जन नामै ततु पछानिआ ॥३॥

शब्दार्थ : अणमाडिआ-बिनमढवलेला. मंदलु-तबला. बिनु-नसताना शिवाय. सावण-श्रावण. घनहरु-मेघगर्जना. ततु-तत्तम, परमेश्वर. बिचारे-विचार करतो. मोकउ-मला. जिह-ज्याला. सनेही-स्नेही. मिलिअ-मिलन. सुदेही-सफल. रतन-रत्न, रामनामरूपीरत्न. निजभउ-आत्मानुभूती, स्वस्वरूप. पूछे-विचारणे. पतिआगा-शांत होणे, निःशंक होणे. समानिआ-मिळून गेले, विलीन होऊन गेले. जानिआ-जाणले. मानिआ-मानले. पछानिआ-ओळखले.

भावार्थ : संत नामदेव सांगतात-ज्या भक्ताने प्रभू परमात्म्याचे मूळ स्वरूप जाणले आहे, त्याच्याशी एकरूप झाला आहे, त्याच्या अंतरात आत्मिक आनंदाच्या बिन मढवलेल्या तबल्यातून मंद ध्वनी निनादू लागतात. श्रावण नसतानाही ढगांचा गडगडाट ऐकू येऊ लागतो. आकाशात मेघ नसतानाही नामरूपी पावसाच्या सरी कोसळतात. पण हे त्यांच्याच बाबतीत सत्य आहे ज्याने त्या प्रभू परमात्म्याचे सत्य स्वरूप जाणले आहे.

मला माझा प्राणसखा, तो राम, प्राप्त झाला आहे. त्यामुळे आता माझ्या जीवनाचे सार्थक झाले आहे.

परिसाच्या स्पशनि जसे लोखंडाचे सोने होते तसेच गुरूच्या उपदेशाने माझे मन शांत झाले आहे. माझ्या मनातील सर्व भय, भ्रम नष्ट झाले आहेत आता तनमनात मी नामरूपी रत्न धारण केले आहे.

ज्याप्रमाणे कुंभातील पाणी समुद्रात ओतल्यावर समुद्राचे पाणी व कुंभातील पाणी एकरूप होऊन जाते, त्याचप्रमाणे मला आता सर्वत्र रामच राम दिसत आहे. सर्व काही रामरूप आहे असे जाणवते आहे. गुरू आणि शिष्य-यांची मने एकरूप होऊन गेली आहेत. आता नामदेवाने मूळतत्त्व जाणले आहे.

पद १२ -राग धनासरी (धनश्री)

(गुरूग्रंथसाहिब पान ६९२)

गहरी करि कै नीव खुदाई, ऊपरि मंडप छाए॥

मारकंडे ते को अधिकाई, जिनि त्रिण धरि मूंड बलाए ॥१॥

हमरो करता रामु सनेही ॥

काहे रे नर गरबु करत हहु, बिनासि जाइ झूठी देही ॥१॥ रहाउ ॥
मेरी मेरी कैरउ करते, दुरजोधन से भाई॥

बारह जोजन छत्रु चलै था, देहि गिरझन खाई ॥२॥

सरब सोइन की लंका होती, रावन से अधिकाई ॥

कहा भइओ दरि बांधे हाथी, खिन महि भई पराई ॥३॥

दुरबासा सिउ करत ठगउरी, जादव ए फल पाए ॥

क्रिपा करी जन अपुने ऊपरि नामदेउ हरि गुन गाए ॥४॥

शब्दार्थ : गहरी-खोल, नीव-पाया. त्रिण-गवत. मुंड-डोके. मस्तक जोजन-योजन (४ कोसांचे १योजन) गिरझन-गिधाड. दुरवासा-दुर्वासऋषी. ठगउरी-चेष्टा. जादव-यादव वंश. अधिकाई-(अधिक) अधिक आयुष्य.

भावार्थ : हे मित्रा, थंडीवारा, ऊन पाऊस ह्यापासून रक्षण व्हावे व दीर्घायुष्य प्राप्त व्हावे, म्हणून तू खूप खोल पाया खणलास. त्यावर पक्का इमला बांधलास. काय झालं? वाढलं आयुष्य? अरे ते अमरत्व प्राप्त केलेले मार्कंडेय ऋषी पहा! बांधलं कधी त्यांनी घर? त्यांच्या डोक्यावर सदैव एक गवताचा भारा असे. तेच त्यांचे घर, तेच त्यांचे अंथरूण पांघरूण! झाले ना ते दीर्घायुषी.

माझ्यासाठी तो प्रभू राम माझा सखा आहे, तोच माझा तारणहार आहे. हे मानवा तू, तुझ्या देहाचा का वृथा गर्व करतोस? अरे हा नश्वर देह अखेर नष्टच होणार आहे.

अरे, तो दुर्योधन आणि त्याचे ते शंभर भाऊ कौरव माझं माझं म्हणूनकिती गर्व करत होते! त्यांचा सैन्यतळ बारा योजने(अठ्ठेचाळीस कोस) पसरलेला होता. काय त्यांची दशा झाली? अरे, त्यांची प्रेते गिधाडांचे भक्ष्य झाली!

तो चौदा चौकड्यांचा स्वामी, त्या स्वर्णमयी लंकेचा राजा रावण, ज्याच्या दारी असंख्य हत्ती झुलत होते, त्याचे काय झाले? क्षणात सर्व वैभव नष्ट झाले, परक्याचे झाले.

दुर्वास ऋषींची कुचेष्टा करणाऱ्या, आपल्याच मस्तीत धुंद झालेल्या, यादवांचे काय झाले माहित आहे ना! पाहता पाहता त्यांचा निर्वंश झाला. वृथा गर्व करण्याचा परिणाम हा असाच होतो.

नामदेव म्हणतात, त्या प्रभू रामचंद्राने माझ्यावर कृपा केली. आता मी त्या हरीचे सदैव गुणगान करीत राहीन.

पद १३ -राग धनासरी (धनश्री)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ६९३)

दस बैरागनि मोहि बसि कीन्ही पंचहु का मिट नावउ ॥
सतरि दोइ भरे अंम्रित सरि, बिखु कउ मारि कढावउ ॥१॥
पाछै बहुरि न आवनु पावउ ॥
अंम्रित बाणी घट ते उचरउ, आतम कउ समझाउ ॥१॥ रहाउ ॥
बजर कुठारु मोहि है छीनां, करि मिंनति लागि पावउ ॥
संतन के हम उलटे सेवक, भगतन ते डरपावउ ॥२॥
इह संसार ते तब ही छूटउ, जउ माइआ नह लपटावउ ॥
माइआ नामु गरभ जोनि का, तिह तजि दरसनु पावउ ॥३॥
इतु करि भगति करहि जो जन, तिन भउ सगल चुकाइऐ ॥
कहत नामदेउ, बाहरि किआ भरमहु, इह संजम हरि पाइऐ ॥४॥

शब्दार्थ : दस बैरागनि -दहा इंद्रिये (५ कर्मेन्द्रिये ५ ज्ञानेंद्रिये) आत्मरूपी बैराग्याच्या दहा राण्या. पंचहु-पाचही विकार. (काम, क्रोध, मोह, मद, मत्सर) मोहि बसि-मी वश केल्या आहेत. सतिरी दोइ-देहाच्या बहात्तर हजार नाड्या. बिखकउ-विषाला. अंम्रितसरि- नामरूपी अमृताच्या सरोवरात घटते. अंतःकरणपूर्वक. बजर कुठारु-वज्र, कुन्हाड. छुटक-सुटका होईल. मिंनति-विनंती.

भावार्थ : आत्मा हा मुळात विरागी आहे. पण त्याच्या दहा राण्यांमुळे तो संसारात अडकतो. त्या दहा राण्या म्हणजे माणसाची दहा इंद्रिये. (पाच ज्ञानेंद्रिये व पाच कर्मेन्द्रिये) त्यामुळे माणूस संसारात अडकून पडतो. नामदेव म्हणतात त्या दहा इंद्रियांना मी ताब्यात ठेवले आहे व त्यामुळेच मी पाचही विकारांना (काम, क्रोध, मोह, मद, मत्सर) माझ्या मनातून हद्दपार केले आहे. माझ्या दोनही मुख्य नाड्यात, (इडा, पिंगळा) म्हणजेच माझ्या

रोमरोमात, अंग-प्रत्यंगात प्रभूनामरूपी अमृत भरून घेऊन मायारूपी विष शरीरातून काढून टाकले आहे.

मी, माझ्या आत्म्यास विषय विकारांपासून परावृत्त केल्यामुळेच, प्रभूनामाचे अंतःकरणपूर्वक स्मरण व उच्चारण करीत आहे. त्यामुळे माझ्या जन्ममरणाच्या येरझान्या संपल्या आहेत. आता मी कळीकाळालाही भीत नाही. मी आता संताचा दासानुदास झालो आहे व भक्तांबद्दल माझ्या मनात आदरयुक्त भीती आहे.

मी सद्गुरूंच्या चरणावर स्वतःस समर्पित करून त्यांच्याकडून प्रभूनामरूपी कुन्हाड प्राप्त केली आहे व त्या कुन्हाडीने मोह मायेचे व काळाचे सर्व पाश मी तोडून टाकले आहेत.

जर मी मायेच्या पाशात स्वतःस अडकवून घेतले नाही तरच ह्या संसारातून माझी सुटका होईल. पण माया माणसाच्या गर्भावस्थेपासूनच त्यास चिकटलेली आहे तिच्यापासून सुटका करून घेतली पाहिजे.

अशा रीतीने दशइंद्रियांना काबूत ठेवून पंचविकारांपासून मुक्त होऊन मोहमायेचे पाश तोडून टाकतो, तो सर्व भयांपासून मुक्त होतो.

नामदेव सांगतात-उगाच इकडे तिकडे बाहेर बैरागी होऊन भटकण्यात काहीही लाभ नाही. जो वर सांगितल्याप्रमाणे प्रभूनामात तल्लीन होईल त्याचे जीविताचे सार्थक होईल त्यास परमेश्वराची प्राप्ती होईल.

पद १४ राग धनासरी (धनश्री)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ६९३)

मारवाडि जैसे नीरु बालहा, बेलि बालहा करहला ॥
जिउ कुरंक निसि नादु बालहा, तिउ मेरै मनि रामइआ ॥१॥
तेरा नामु रुडो, रूपु रुडो, अति रंग रूडो मेरो रामइआ ॥१॥ रहाउ ॥
जिउ धरणी कउ इंडु बालहा, कुसम बासु जैसे भवरला ॥
जिउ कोकिल कउ अंबु बालहा, तिउ मेरै मन रामईआ ॥२॥
चकवी कउ जैसे सूरु बालहा, मानसरोवर हंसुला ॥
जिउ तरुणी कउ कंतु बालहा, तिउ मेरै मन रामईआ ॥३॥
बारिक कउ जैसे खीरू बालहा, चात्रिक मुख जैसे जलधरा

मछली कउ जैसे नीरु बालहा, तिऊ मरै मनि रामईआ ॥४॥
साधिक सिध सगल मुनि चाहहि, बिरले काहू डीठुला ॥
सगल भवण तेरो नामु बालहा, तिउ नामे मनि बीठुला ॥५॥

शब्दार्थ : बालह-प्रिय. बेलि-वेल. करहला-उंटाला. कुंरक-हरीण,
निसिनादु-रात्रीचा आवाज. रूडो-सुंदर. अतिरंगु-अंतरंग. बासु-वास.
इंद्र-पाउस. अंबु-आम्रवृक्ष. तिउ-त्याप्रमाणे. चकवी-चक्रवाक. चकोर
सुरु-सूर्य. कंतु-नवरा. बारिक-बालक. खिरु-दूध. चत्रिक-चातक-
बीठुला-परमेश्वर. भवरला-भुंगा. जलधर-ढगा.

भावार्थ : मारवाड प्रदेशातील, राजस्थानातील वाळवंटातील लोकांना
जसे पाणी प्रिय असतं, उंटाला हिरवीगार वेल प्रिय असते, हरणाला रात्री
होणारा आवाज प्रिय असतो, तसा माझ्या मनाला तो राम प्रिय आहे.

रामराया, तुझे नाम गोड आहे, तुझे रूप गोड आहे, तुझे अंतरंगही गोड
आहे, तू सर्वांग सुंदर आहे.

ज्याप्रमाणे धरणीला पाऊस प्रिय असतो, भ्रमराला फुलांचा सुगंध प्रिय
असतो, कोकिळेला आम्रवृक्ष प्रिय असतो तसा माझ्या मनाला तो प्रभू राम
प्रिय आहे.

लहान बालकाला ज्याप्रमाणे दूध प्रिय असते, चकोराला सूर्य प्रिय
असतो, स्त्रीला पती, हंसाला मान सरोवर, माशाला पाणी प्रिय असते,
त्याशिवाय तो जगूच शकत नाही तसाच माझा प्रभू राम मला प्रिय आहे.

साधक, सिद्ध, मुनी सगळेजण त्या प्रभूला प्राप्त करण्यासाठी आसुसलेले
असतात, पण क्वचितच एखाद्यास तो प्राप्त होतो.

हे प्रभो, सर्व तीनही लोकांतील जीवांना तुझे नाम प्रिय आहे. तसेच हे
विठ्ठला तुझे नाम ह्या नामदेवाला प्रिय आहे.

पद १५-राग धनासरी (धनश्री)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ६९३)

पहिल पुरीए पुंडरक वना ॥

ता चे हंसा सगले जनां ॥

क्रिस्ना ते जानऊ हरि, हरि नाचंती नाचना ॥१॥

पहिल पुरसाबिरा ॥

अथोन पुरसादमरा ॥

अस गा अस उस गा ॥

हरि का बागरा, नाचै पिंधी महि सागरा ॥१॥ रहाउ ॥

नाचंती गोपी जंना ॥

नइआ ते बैरे कंना ॥

तरकु न चा। भ्रमीआ चा ॥

केसवा बचउनी अईए मईए एक आन जीउ ॥२॥

पिंधी उभकले संसारा ॥

भ्रमि भ्रमि आए तुम चे दुआरा ॥

तू कुनु रे ॥

मै जी ॥

नामा ॥

हो जी ॥

आला ते निवारणा, जम कारणा ॥३॥

शब्दार्थ : पहिल पुरी-प्रारंभी सृष्टी. पुंडरकवना -कमलवन. ताचे-
त्याचे, त्यातील. सगळेजन-सगळे जीव. नाचना-नाचणारी. पुरसाबिरा-
प्रमात्मा पुरुष. अथोन-नंतर. पुरसादमरा-प्रकृती. बागरा-बागेत. नइआ
-नायक, परमेश्वर. कंना-कोणी नाही. बचउनी-वचन. अईए -स्त्री मईए-
पुरुष. कुनु-कोण. बैरे - शिवाय.

भावार्थ : सर्वप्रथम ही सृष्टी एखाद्या कमलपुष्पांच्या पुष्करणीसारखी
होती. पवित्र मंगल! सारे जीव त्यात हंसासारखे आनंदाने विहरत होते.
असे समजा की प्रभू परमात्म्याच्या प्रेरणेनेच, त्यानेच उत्पन्न केलेली ही
सृष्टी ज्याप्रमाणे गोपी कृष्णाभोवती फेर धरून नाचतात, त्याप्रमाणे हे सारे
जीव त्या परमात्म्याभोवती रंजी घालीत होते.

सर्वप्रथम फक्त एकमात्र पुरुष परमात्मा होता. त्यानंतर त्या अकाल
पुरुषापासून माया उत्पन्न झाली व त्यांच्या संयोगातून ही सारी सृष्टी निर्माण

झाली. त्यामुळे जे काही आहे ते सारे ह्या प्रभू परमात्म्याचेच आहे. सारे जीव मोहमायेच्याभोवती असे काही नाचत आहेत की जणू विहिरीतील रहाट गाडगे.

सारे जीव, सारे स्त्रीपुरुष ह्या जगात नृत्यात मग्न आहेत. ह्या सर्वांत तो एकमात्र परमात्माच विराजमान आहे अन्य कोणीही नाही, ह्याबद्दल तू मनात शंकासुद्धा आणू नकोस. कोणताही तर्क वितर्क करीत बसू नकोस. सारे भ्रामक विचार सोडून दे. सर्व स्त्रीपुरुष त्या परमात्म्याचेच बोल बोलत आहेत. त्याच्याच इच्छेप्रमाणे वागत आहेत.

नामदेव म्हणतात- 'हे प्रभो! मी ही असाच एक जीव ह्या संसाराच्या रहाटगाडग्यासारखा फिरून फिरून तुझ्या दारी आलो आहे.' प्रभू विचारतात- 'कोण रे तू?' नामदेव सांगतात, 'मी नामदेव आहे जी! कृपा करून मला ह्या संसाराच्या जंजाळातून मुक्त करा! यमाच्या तावडीतून सोडवा!'

पद १६-राग धनासरी (धनश्री)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ६९४)

पतित पावन माधउ बिरदु तेरा ॥

धनि ते वै मुनि जन, जिन धिआईओ हरि प्रभु मेरा ॥१॥

मेरै माथै लागीले धूरि, गोबिंद चरनन की ॥

सुरि नर मुनि जन, तिनहू ते दूरि ॥१॥रहाउ ॥

दीन का दइआलु माथौ, गरब परहारि ॥

चरन सरन नामा, बलि तिहारी ॥२॥

शब्दार्थ : बिरदु-ब्रिद, ते वै-ते. धूरि-धूळ. तिनहू-त्यापासून. दुरि-दुर्मिळ. गरब परिहारि-गर्वहरण करणारा. बलि तिहारी-तुझ्यावर जीव ओवाळून टाकतो.

भावार्थ : हे माधवा, 'पतितांना पावन करणारा' असे तुमचे ब्रीद आहे. ज्या मुनिजनांनी, माझ्या हरीचे, त्या प्रभूचे ध्यान केले ते धन्य होत.

देव, मानव, मुनिजनांनाही जी दुर्मिळ आहे अशी प्रभू चरणाची धूळ माझ्या मस्तकी विराजमान झाली आहे.

हे माधवा, तू दीनांवर दया करणारा, दीन दयाळ आहेस तू सत्तेने मत्त झालेल्यांचे गर्वहरण करतोस. हा नामा तुझ्या चरणांना शरण आला आहे. मी नामा तुमच्यावरून माझा जीव ओवाळून टाकतो. माझ्या प्राणांची कुरवंडी करतो.

पद १७-राग टोडी (तोडी)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ७१८)

१ ओंकार सतिगुरप्रसादि ॥

कोइ बोलै निरवा, कोइ बोलै दूरि ॥

जल की माछुली चरे खजूरि ॥१॥

कांइ रे बकबादु लाइओ ॥

जिनि हरि पाइओ तिनहि छपाइओ ॥१॥रहाउ ॥

पंडितु होई कै बेदु बखानै ॥

मूरखु नामदेउ रामहि जानै ॥२॥

शब्दार्थ : कोइ-कोणी. बोलै-बोलतात, सांगतात. निरवा-जवळ. चरै-चढते. कांइ-कशाकरता, कशाला. बकबादु-बकवास. बखानै-व्याख्या, विवरण, प्रवचन. छपाइओ-लपविले.

भावार्थ : कोणी म्हणतात ईश्वर जवळच आहे. कोणी म्हणतात तो फारच दूर आहे. पण हे सारे निरर्थक आहे. कारण सदैव पाण्यात राहाणारा मासा खजुराच्या झाडावर कसा चढेल याची चर्चा करण्यासारखे हे अप्रस्तुत आहे. अरे जे घडणे अशक्य आहे, त्याची उगाच चर्चा कशाला? त्या प्रभू परमात्म्याचा पार कोणाला तरी कधी लागलाय का?

अरे कशाला हा निरर्थक बकवास करता? कारण ज्यांनी परमेश्वरास प्राप्त केले आहे ते त्याची कधी दवंडी पिटत नाहीत. आपली अनुभूती आपल्यापाशीच ठेवतात व जगात इतर सामान्य जनांप्रमाणेच व्यवहार करीत राहातात.

पंडित जनहो, विद्वानांनो, तुम्ही खुशाल वेदांवर चर्चा करीत बसा,

वेदांवर व्याख्याने झोडत राहा, काही उपयोग नाही. अशाने ईश्वर प्राप्त होत नाही. मी, ह्या अडाणी मूर्ख नामदेवाने ईश्वरास जाणले आहे व त्याच्या नामाशी एकरूप झालो आहे.

पद १८-राग टोडी (तोडी)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ७१८)

कउन को कलंकु रहिओ, राम नामु लेत ही ॥
पतित पवित भए, रामु कहत ही ॥१॥रहाउ ॥
राम संगि नामदेव जन कउ प्रतगिआ आई ॥
एकादसी ब्रतु रहै, काहे कउ तीरथ जाई ॥१॥
भनति नामदेउ सुक्रित सुमति भए ॥
गुरमति रामु कहि को को न बैकुंठि गए ॥२॥

शब्दार्थ : कउन को-कोणाचा. प्रतगिआ-निश्चय. एकादसी-एकादशी. काहे कउ-कशाला. सुक्रित-चांगले कर्म. भनति-म्हणतात. सुमति-चांगली बुद्धी.

भावार्थ : सांगा बरे रामाच्या नामाचा जप करणाऱ्यांपैकी कोणाच्या माथीचा कलंक पुसला गेला नाही? ज्याने ज्याने रामाच्या नामाचा आसरा घेतला त्या प्रत्येकांची सर्व पापे, सर्व कलंक नष्ट झाले. रामाचे नाव घेताच पतीत पावन होऊन जातात.

त्या प्रभू रामाच्या संगतीत राहिल्याने नामदेवास आता हे स्पष्ट झाले आहे की रामनामच तारक आहे. आता मी कशाला एकादशीचे व्रत करू? कशाला तीर्थयात्रा करीत हिंडू? त्याची आता मला, नामदेवाला काहीही गरज वाटत नाही.

नामदेव सांगतात, माझ्या चांगल्या कर्मांमुळे माझी बुद्धीही चांगली झाली आहे. ज्याने ज्याने गुरुच्या उपदेशाने रामनाम घेतले त्यातला कोणीतरी वैकुंठाला पारखा झाला आहे का? सर्वजणांना सुखे प्राप्त झाली.

पद १९- राग टोडी (तोडी)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ७१८)

तिनि छंदे खेलु आछै ॥१॥ रहाउ ॥

कुंभार के घर हांडी आछै, राजाके घर सांडी गो ॥
बामन के घर रांडी आछै, रांडी, सांडी, हांडी गो ॥१॥
बाणीए के घर हींगु आछै, भैसर माथे सींगु गो ॥
देवल मधे लींगु आछै, लींगु, सींगु हींगु गो ॥२॥
तेली कै घर तेलु आछै, जंगलमधे बेल गो ॥
माली के घर केल आछै, केल बेल तेल गो ॥३॥
संतां मधे गोबिंदु आछै, गोकल मधे सिआम गो ॥
नामे मधे रामु आछै, राम सिआम गोबिंद गो ॥४॥

शब्दार्थ : तिनि छंदे-तीन शब्दांचा खेळ, त्रिगुणी खेळ. खेलु-खेळ, आछै-असते. हांडी-मडकी, सांडी-उंटीण. रांडी-पोथी, हींगु-हिंग. भैसर-म्हशीच्या. माथे-डोक्यावर. सिंगु-शिग. देवल-देऊळ. लींगु-शिवलिंग. बेल-बैल. माली-माळी. केल-केळी. गोकळ-गोकुळ. सिआम-श्याम.

भावार्थ : ह्या छंदामध्ये तीन प्रकारच्या प्रसंगाचा खेळ एकत्रित केला आहे. तीन शब्दांचा हा खेळ आहे. कुंभाराच्या घरी 'हांडी' (मडक) आहे. राजाच्या घरी 'सांडी' (उंटीण) आहे. ब्राह्मणाच्या घरी 'रांडी' (पोथी) आहे. हांडी, सांडी रांडी रे.

वाण्याच्या घरी 'हिंग' आहे, म्हशीच्या डोक्यावर 'शिग' आहे. देवळात 'लिंग' आहे. लिंग, शिंग, हिंग रे.

तेल्याच्या घरी 'तेल' आहे, जंगलात 'बेल' (बैल) आहे. माळ्याच्या घरी केल(केळी) आहे. केल, बेल, तेल रे.

संतांमध्ये 'गोबिंद' आहे. गोकुळात 'श्याम' आहे. हृदयात 'राम' आहे. राम, श्याम, गोबिंद हे तिन्ही आहेत.

ह्या तीन तमाशात भक्तांना काही रस नाही. त्यांना ओढ आहे हा तमाशा करणाऱ्या कर्त्याशी, परमात्म्याशी.

पद २० राग तिलंग (७२७)

मै अंधुले की टेक, तेरा नामु खुदंकारा ॥

मै गरीब मै मसकीन, तेरा नामु है आधारा ॥१॥रहाउ ॥

करीमां रहीमां अलाह तू गंनी ॥
 हाजरा हजूरि, दरि पेसि तूं मंनी ॥१॥
 दरिआउ तू, दिहंद तू, बिसीआर तू धनी ॥
 देहि लेहि एकु तूं, दिगर को नही ॥२॥
 तूं दानां तूं बीनां, मै बिचारु किआ करी ॥
 नामे चे सुआमी, बखसंद तूं हरी ॥३॥

शब्दार्थ : अंधुले-आंधळा. खुदंकारा-आधार. मसकीन-तुच्छ, गरीब. गनी-श्रीमंत, अमीर. हाजराहजुरी- सर्वत्र पसरलेला, सर्वांठाई. दरी,पेसी- समोर, हजर. दरिआउ-दर्या, सागर. दिहंद-दाता, बिसिआर-अधिक. दिगर-इतर, दुसरा. बिना-सर्वपाहणारा. बखसंत-कृपा करणारा

भावार्थ : हे परमेश्वरा, मी आंधळा, तुझे नाम हीच माझी काठी. तूच माझा आधार. मी गरीब मी क्षुद्र कीटकासमान. तुझे नाम हाच माझ्या जिवाचा आधार.

तू करीम, रहिम, तू कृपाळू, तू दयाळू, तू अल्लाह, तूच माझा मालक, तूच धनी, तूच दाता, तू सर्वज्ञानी सर्वव्यापी, तूच भक्तांच्या मनात सदैव भरून राहिला आहेस.

तू दयेचा सागर आहेस, तूच दाता आहेस, तू खूप खूप धनवान आहेस. सर्व प्राणिमात्रांना देणारा, घेणारा तू आणि तूच आहेस. तुझ्याखेरीज अन्य कोणी नाही.

तू सर्वज्ञ आहेस, तू सर्वव्यापी आहेस. मी तुझे काय वर्णन करू? माझी ती पात्रताच नाही.

हे हरी, हे नामदेवाच्या स्वामी, तू अत्यंत कृपावंत आहेस.

पद २१ राग तिलंग
 (गुरूग्रंथसाहिब पान ७२७)

हले यारां हले यारां, खुसि खबरी ॥
 बलि बलि जांऊ हउ बलि बलि जांउ ॥
 नीकी तेरी बिगारी, आले तेरे नाउ ॥१॥रहाउ ॥
 कुजा आमद, कुजा रफती, कुजा मे रवी ॥

द्वारिका नगरी रासि बुगोइ ॥१॥
 खूबु तेरी पगरी, मीठे तेरे बोल ॥
 द्वारिका नगरी, काहे के मगोल ॥२॥
 चंदी हजार आलम, एकल खानां ॥
 हम चिनी पातिसाह, सांवले बरनां ॥३॥
 असपति गजपति नरह नरिंद ॥
 नामे के स्वामी, मीर मुकंद ॥४॥

शब्दार्थ : हले यारा-अरे मित्रा. बिगारी-नोकरी, उमेदवारी, सतत झटणे. आले-श्रेष्ठ. कुजा-कोटून. आमद-आलास. रफती-गेला होतास. मे रवी-जातोस. रासि-लीला, रास्त, सत्य. बुगोई-बोलणे. खूब-सुंदर. मगोल-मोगल, मुसलमान. चंदी हजार- हजारो. आलम-भुवने, घरे. खानां-मालक. हम-सुद्धा. चिनी-असा. असपति-अश्वपती. गजपती-ऐरावताचा स्वामी. नरहनरिंद-नरांचा नरेंद्र. मीर-राजा.

भावार्थ : हे मित्रा, हे प्रिय मित्रा (नामदेवाचे परमेश्वराशी मित्राचे नाते होते. म्हणून नामदेवाने. परमेश्वरास मित्र म्हणून हाक मारली आहे) काही खुषखबर? मी तुझ्यावर माझा जीव समर्पित करतो. तुझ्या पदरी उमेदवारी करणे ही गोड आहे. तुझे नामही श्रेष्ठ आहे.

तू कोटून आलास? कोठे गेला होतास? तू कोठे जाणार आहेस? द्वारकानगरीत रासक्रीडाही तूच करतोस. तूच सर्वव्यापी आहेस. तुझे स्वरूप सुंदर आहे. द्वारका नगरीतच नव्हे तर इस्लामधर्माच्या मक्का-मदिना मध्ये सुद्धा तूच आहेत. तू माझा कृष्णसखाच आहेस.

लाखो भवनांचा तू एकमात्र स्वामी आहेस. मी ओळखले आहे की तूच तो श्यामलवर्णी श्रीकृष्ण आहेस.

तूच तो अश्वपती, गजपती, नरांचा नरेंद्र, नाम्याचा स्वामी मुकुंद आहेस.

पद २२ राग बिलावलु (बिलावल)
 (गुरूग्रंथसाहिब पान ८५७)
 १ ओंकार सतिगुरप्रसादि ॥

सफल जनमु मो कउ गुर कीना ॥

दुख बिसारि सुख अंतरि लीना ॥१॥
 गिआन अंजनु मो कउ गुरि दीना ॥
 राम नाम बिनु जीवनु मन हीना ॥१॥ रहाउ ॥
 नामदेइ सिमरनु करि जानां ॥
 जगजीवन सिउ जीउ समानां ॥२॥

शब्दार्थ : मोकउ-मला. कीना-केले. बिसारि-विसरणे. दीना-दिले. मनहीना-तुच्छ. जाना-जाणले. जगजीवन-परमेश्वर. सिउ-त्यात. त्याला. नामदेइ-नामदेवाने.

भावार्थ : सदगुरूंनी माझे जीवन सफल केले. दुःख नष्ट करून (विसरून) माझे जीवन सुखी केले.

सदगुरूंनी माझ्या डोळ्यात ज्ञानांजन घालून रामनामाशिवाय जीवन म्हणजे निव्वळ व्यर्थ. प्राणहीन, नीरस होय, ह्याचे ज्ञान दिले.

रामनामाचे स्मरण करून नामदेवाने हे जाणले की ह्या जगात नामाशिवाय जीवन जगणे तुच्छ आहे, बेकार आहे, नामाशिवाय जीवन व्यर्थ आहे. नामदेवाने ईश्वराचे स्मरण करून त्या प्रभू परमात्म्यास जाणले आहे व त्याचे (नामदेवाचे) मन त्या परमात्म्यात लीन होऊन गेले आहे. नामदेव आता परमात्म्याशी एकरूप झाला आहे.

पद २३ -राग गोंड (गौड) घरु १

(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७३)

असुमेध जगने। तुला पुरख दाने। प्राग इसनाने ॥१॥
 तउ न पुजहि हरि कीरति नामा।
 अपुने रामहि भजु रे, मन आलसीआ ॥१॥ रहाउ ॥
 गइआ पिंडु भरता। बनारसि असि बसता।
 मुखि बेद चतुर पइता ॥२॥
 सगल धरम अछिता। गुर गिआन इंद्रि द्रिइता।
 खटु करम सहित रहता ॥३॥
 सिवा सकति संबादं। मन छोडि छोडि सगल भेदं।
 सिमरि सिमरि गोबिंदं। भजु नामा तरसि भव सिंधं ॥४॥

शब्दार्थ : असुमेध जग-अश्वमेध यज्ञ. तुला-सुवर्णतुला. प्राग-प्रयाग आलसिआ-आळशी माणसा. बसता-राहतोस. चतुर-चार. पइता-वाचलेस. आछिता-एकत्र. इंद्रिद्रिइता-इंद्रियांवर ताबा मिळवला. खटु करम-सहा कर्मे; (विद्या शिकणे, शिकवणे; यज्ञ करणे, करवणे; दान देणे, देवविणे; ही सहा कर्मे;) सिवा सकति संबाद-शिव-शक्ति संवाद ही पोथी. भवसिंध-भवसागर, संसार सागर. तरसि-तरशील, पार होशील.

भावार्थ : हे प्राण्या, तू अश्वमेध यज्ञ केलास, सुवर्णतुला करून ते भारंभार सोने दान केलेस, प्रयाग क्षेत्रात जाऊन गंगास्नान केलेस तरी हरिनामाची सर काही त्याला येणार नाही. अरे आळशी मना, तू आपल्या प्रभू रामाचे नामस्मरण कर.

गयेला जाऊन पिंडदान केलेस, काशी क्षेत्रात जाऊन राहिलास, तोंडाने चारही वेदांचे पठण केलेस, सगळी षट्कर्मे केलीस, तरी हे सर्व निरर्थक आहे. पोथ्यापुराणे वाचणे सोडून दे. त्याचा काही उपयोग नाही. नामदेव सांगतात, तू गोविंदाचे स्मरण कर. त्याचेच भजन कर. त्यानेच तू हा भवसागर तरून जाशील.

पद २४ राग गोंड (गौड)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७३)

नाद भ्रमे जैसे मिरगाए ॥
 प्रान तजे वा को धिआनु न जाए ॥१॥
 ऐसे रामा ऐसे हेरउ ॥
 राम छोडि चितु अनत न फेरउ ॥१॥ रहाउ ॥
 जिउ मीना हैरै पसूआरा
 सोना गढते हिरै सुनारा ॥२॥
 जिउ बिखई हैरै पर नारी।
 कउडा डारत हिरै जुआरी ॥३॥
 जह जह देखउ तह तह रामा
 हरि के चरन नित धिआवै नामा ॥४॥

शब्दार्थ : भ्रमे-पळतो. मिरगाए-हरीण. हेरउ-पाहतो. अनत-

अन्यत्र. फेरउ-फिरतो. मिना-मासे. पसुआरा-कोळी. हिरै-पाहतो. बिखई-विषयासक्त. कउडा-कवड्या. डारत-टाकून. जुआरी-जुगारी.

भावार्थ : ज्याप्रमाणे आवाजाला भुलून हरीण त्या दिशेने प्राण जाईपर्यंत धावत सुटते, त्याप्रमाणे मी माझ्या मनास प्रभूनामाशिवाय अन्यत्र कोठेही भटकू देत नाही. माझ्या मनात रामाशिवाय अन्य काहीही नाही. ज्याप्रमाणे कोळी माशांकडे एकाग्र नजरेने बघतो, सुवर्णालंकार घडवताना सोनाराचं लक्ष जसं त्या सोन्यावर एकाग्र होतं, विषयासक्त पुरुष ज्याप्रमाणे परनारीकडे न्याहाळून पाहतो. किंवा जुगारी माणसाचं लक्ष जसे जुगारातील कवड्यांवर केंद्रित असते, तसं माझं लक्ष त्या प्रभू रामावर केंद्रित असते.

नामदेव म्हणतात, मी जिकडे जिकडे पाहतो तिकडे तिकडे मला माझा प्रभू रामच दिसतो. मी सदैव हरीच्या चरणाचे ध्यान करतो.

पद २५ -गोंड (गौड)
(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७३)

मो कउ तारि ले रामा तारि ले।
मै अजानु जनु तरिबे न जानउ।
बाप बीठुला बाह दे ॥१॥ रहाउ ॥
नर ते सुर होइ जात निमख मैं, सतिगुर बुधि सिखलाई।
नर ते उपजि सुरग कउ जीतिओ, सो अवखथ मै पाई ॥१॥
जहा जहा धूअ नारदु टेके, नैकु टिकावहु मोहि।
तेरे नाम अविलंबि बहुतु जन उधरे, नामे की निज मति एह ॥

शब्दार्थ : मोकउ - मला. अजानु-अज्ञानी, अडाणी. बाह-हात. धुअ-ध्रुव. नैकु टेके - नेऊन ठेवलेस.

भावार्थ : रामा, माझ्या सख्या, मी अडाणी, मला हा भवसागर पोहता येत नाही रे. मला तारून ने. हे बापा विठ्ठला, मला तुझ्या मदतीचा हात दे व ह्या भवसागरातून तारून ने. माझ्या सदगुरूंनी मला सांगीतलंय की, रामकृपेने क्षणार्धात नराचा नारायण होतो. ते नामरूपी औषध सदगुरू कृपेने मला प्राप्त व्हावे, की ज्यायोगे मनुष्यास स्वर्गाची दारे खुली होतात.

नामदेव म्हणतात- हे रामा तुझ्या केवळ नामस्मरणाने अनेक जीव हा भवसागर तरून गेले, हे प्रभो! तू ध्रुवाला, नारदाला ज्या अमर पदाला नेऊन ठेवलेस त्याच अढळपदी मला नेऊन ठेव.

पद २६ राग गोंड (गौड)
(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७४)

मोहि लागती तालाबेली।
बछरे बिनु गाइ अकेली ॥१॥
पानीआ बिनु मीनु तलफै
ऐसै राम नामा बिनु, बापुरो नामा ॥१॥ रहाउ ॥
जैसै गाइ का बाछा छूटला।
थन चोखता माखनु घूटला ॥२॥
नामदेउ नाराइनु पाइआ।
गुरु भेटत अलखु लखाइआ ॥३॥
जैसे बिखै हेत पर नारी।
ऐसे नामे प्रीति मुरारी ॥४॥
जैसै तापते निरमल घामा।
तैसै राम नामा बिनु, बापुरो नामा ॥ ५ ॥

शब्दार्थ : मोहि-मला. तालाबेली-तडफड, ओढ. बापुरो-बापुडा, बिचारा. अलखु-अलक्ष, परमेश्वर, लखाइआ-मिळवला, प्राप्त केला. बिखै-विषयासक्त, घामा-ऊन, उष्णता.

भावार्थ : वासरू दूर गेल्यावर जशी गाईच्या मनाची तगमग होते तशी ईश्वरापासून ताटातूट झाल्यामुळे माझ्या जिवाची उलघाल होते आहे. पाण्याबाहेर मासोळी जशी तडफडते त्याप्रमाणे हा गरीबबापडा नामदेव रामनामाशिवाय व्याकूळ झाला आहे.

खुंटाला बांधलेलं वासरू खुंटावरून सुटले तर ते लगेच गाईकडे धावत जाते, तोंडात कास घालून सड चोखून सरसर दूध पिऊ लागते. त्याचप्रमाणे मी ह्या संसारबंधनातून सुटून केव्हा एकदा प्रभूनामाचे रसपान करतो असे मला झाले आहे.

नामदेव सांगतात, सद्गुरूच्या कृपेने त्या अव्यक्त प्रभू परमात्म्याला मी पाहिले आहे. आता मला नारायण भेटला आहे.

जसे परस्त्री पाहून, विषयासक्त माणसाचा जीव जसा तडफडतो, तसा नामदेवाचा जीव त्या मुरारीच्या प्राप्तीसाठी तडफडतो आहे.

नामदेव म्हणतात-रणरण्या उन्हाने जशी जिवाची उलघाल होते, तसा रामनामाशिवाय हा बिचारा नामदेव तडफडतो आहे.

पद २७-राग गोंड (गौड) घरु २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७४)

हरि हरि करत मिटे सभि भरमा।

हरिको नामु लै ऊत्तम धरमा।

हरि हरि करत जाति कुल हरी।

सो हरि अंधुले की लाकरी ॥१॥

हरए, नमसते हरए नमह

हरि हरि करत नही दुखु जमह ॥१॥रहाउ ॥

हरि हरनाकस हरे परान।

अजैमल कीओ बैकुंठहि थान।

सूआ पड़ावत गनिका तरी ॥

सो हरि नैनहु की पूतरी ॥२॥

हरि हरि करत पूतना तरी।

बालघातनी कपटहि भरी।

सिमरन द्रौपद सुत उधरी।

गऊतम सती सिला निसतरी ॥३॥

केसी कंस मथनु जिनि कीआ।

जिअ दानु काली कउ दीआ।

प्रणवै नामा एसो हरि।

जासु जपत भै अपदा टरी ॥४॥

शब्दार्थ : लाकरि-काठी. हरए-हरीला, दूर करतो. जमाह-यमाचे. सूआ-पोपट. नैनहु पुतरी-डोळ्यातील बाहुली. घातनी-घातकी. सिला-शिळा, दगड. निसतरी-उद्धार केला. मथनु-संहार, नाश. टरि-टळते.

भावार्थ : हरी हरी असे नामस्मरण केल्याने मनातील सर्व भ्रम, सर्व विकल्प दूर होतात. हरीनामासारखा उत्तम धर्म दुसरा कोणताही नाही. हरीनाम हाच श्रेष्ठ धर्म होय.

हरीनाम जपाने जात, कुल, आदी उच्चनीच भाव नष्ट होतात. सर्वत्र हरीच आहे, सारे समान आहे हे कळते. म्हणून म्हणतो की, हरी ही आंधळ्याची काठी आहे. समाजाच्या एकात्मतेचा आधार आहे.

अशा ह्या हरीला माझा नमस्कार असो. मी हरीला वंदन करतो. हरी, हरी अशा नामजपाने मृत्यूचे भय नष्ट होते.

हरीने हिरण्यकश्यपूचा (ज्याने विष्णू भक्त प्रल्हादाला छळले) वध केला. अजामिलास (ज्याने प्रभूनामाचा जप केला) वैकुंठात स्थान दिले. ज्या गणिकेने आपल्या पाळलेल्या पोपटाला हरीनाम घेण्यास शिकविले त्या गणिकेचा उद्धार केला. असा हा हरी, मला प्राणप्रिय आहे. माझ्या डोळ्यांतील बाहुलीच आहे.

बालकृष्णाचे कपटाने प्राणहरण करण्यासाठी आलेल्या पुतना राक्षसिणीच्या तोंडून अंतःकाळी हरीचे नाम आल्यामुळे तिचीही संसार सागरातून सुटका झाली.

हरीच्या स्मरणाने द्रौपदीच्या अब्रूचे रक्षण झाले. गौतम ऋषीची पत्नी अहिल्या गौतमांच्या शापाने शिळा होऊन पडली होती. श्रीरामांच्या पदस्पर्शाने तिचा उद्धार झाला.

त्या हरीने केशी, कंस आदि दुष्ट राक्षसांचा संहार केला. पण कालिया शरण आल्याने त्यास जीवदान दिले.

ज्या हरीचे स्मरण केल्याने जिवाची सर्व संकटे टळतात, अशा त्या हरीस नामदेव सदैव प्रणाम करतो. त्याचेच नामस्मरण करतो.

पद २८ राग गोंड (गौड)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७४)

भैरउ भूत सितला धावै।

खर बाहन उहु छारु उडावै ॥१॥

हउ तउ एकु रमईआ लैहउ।

आन देव बदलावनि दैहउ ॥१॥ रहाउ ॥

सिव सिव करते जो नरु धिआवै ।
 बरद चढे डअरू ढमकावै ॥२॥
 महा माई की पूजा करै ।
 नर सै नारि होइ अउतरै ॥३॥
 तू कहिअत ही आदि भवानी ।
 मुकति की बरीआ कहा छपानी ॥४॥
 गुरुमति राम नाम गहु मीता ।
 प्रणवै नामा इउ कहै गीता ॥५॥

शब्दार्थ : धावै-ध्यान करतो, पूजा करतो, त्यांच्यामागे धावतो. खर-गाढव. छार-धूळ. उहु-तो, हउतउ-मी मात्र. लैहउ-घेईन. बदलावनी-बदल्यात. दैउह-देऊन. धिआवै-ध्यान करतो. बरद-बैल. डअरू-डमरू. ढमकावै-ढमढम वाजवील. अवतरे-अवतार घेईल. पुढला जन्म घेईल. बरिआ-बारी,वेळी. छपानी-लपतेस. गहु-घे, (आधार, आसरा).

भावार्थ : जो माणूस भैरव, भूत, शितलादेवी यांचा धावा करतो, पूजा करतो, तो पुढील जन्मी गाढव होऊन आपल्या खुरांनी धूळ उडवीत चालतो. मी मात्र इतर सर्व देवदेवतांच्या बदल्यात एकमेव रामाचा स्वीकार करतो. जो माणूस शिव शिव असे शिवाचे ध्यान करतो तो पुढील जन्मी बैलावर बसून डमरू वाजवत हिंडतो.

जो माणूस महामायेची पूजा करतो तो पुढील जन्मी स्त्रीदेह धारण करतो. हे भवानी माते, तू सर्व जगाची जननी, आदीमाता पण तूही आपल्या भक्तांना मुक्ती देताना का बरं लपून बसतेस?

नामदेव सांगतात, हे मित्रा-अन्य सारी देवदेवते सोडून दे, गुरुपासून ज्ञान घेऊन त्याला शरण जाऊन रामनामाचा स्वीकार कर. अरे गीतेचाही हाच उपदेश आहे.

पद २९-राग बिलावलु गोंड (गौड बिलावल)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ८७४.७५)

आजु नामे बिठलु देखिआ, मूरख को समझाऊ रे ॥१॥रहाउ ॥

पांडे तुमरि गाइत्री, लोधे का खेतु खाती थी ।
 लै करि ठेगा टगरी तोरी, लांगत लांगत जाती थी ॥१॥
 पांडे तुमरा महादेउ, धउले बलद चड़िआ आवतु देखिआ था ।
 मोदी के घर खाणा पाका वा का लड़का मारिआ था ॥२॥
 पांडे तुमरा रामचंदु, सो भी आवतु देखिआ था ।
 रावन सेती सरबर होई, घर की जोइ गवाई थी ॥३॥
 हिंदू अंन्हा तुरकू काणा । दुहां ते गिआनी सिआणा ।
 हिंदू पूजै देहरा मुसलमाणु मसीति । नामे सोइ सेविआ
 जह देहरा न मसीति ॥४॥

शब्दार्थ : आजु-आज, ह्या जन्मी. लोधे-लोधजातीचा शेतकरी. ठेगा-सोटा. टगरी-तंगडी. तोरी-तोडली. लंगत-लंगडत. मारिआ-मारलास. सरबर-युद्ध, लढाई. जोइ-स्त्री. गवाई-पळवली गेली, गमावली. अंन्हा-आंधळा. काणा-चकणा, अर्धवट आंधळा. गिआनी-ज्ञानी. सिआणा-शहाणा. देहरा-देऊळ, देव्हारा, मसीत-मशीद.

भावार्थ : निरनिराळ्या देवदेवतांचे पूजन करणाऱ्या भक्तांना उद्देशून नामदेव सांगतात-

लोकहो आज मी प्रत्यक्ष परमात्मा पाहिला आहे. हे मूर्खानो, तुम्ही एवढे देव देव करूनही तुम्हास परमेश्वराचे दर्शन का होत नाही हे मी तुम्हाला सांगतो.

पंडिता, तू गायीला पूज्य मानतोस. तिच्यात सर्व देव आहेत असे मानतोस. पण तीच तुझी गोमाता लोधाच्या शेतात घुसून पीक खाऊ लागली तेंव्हा त्या लोधाने दांडके घेऊन तिची तंगडीच मोडली, आणि ती लंगडी झाली. अरे जी स्वतःचे रक्षण करू शकली नाही ती तुझे काय रक्षण करणार?

हे पंडिता, तुझा तो महादेव बैलावर बसून मोदीच्या घरी गेला. मोदीने त्याला भोजन दिले पण ते न आवडल्याने त्याने मोदीच्या मुलाला मारून टाकले. असला क्रोधी देव तुला कशी मुक्ती देईल?

हे पंडिता, तू रामाची उपासना करतोस, पण त्या रामचंद्राला रावणाने त्याची बायको पळवून नेली म्हणून त्याच्याशी युद्ध करावे लागले, असा

देव तुझे कसे रक्षण करणार?

नामदेव सांगतात, मूर्तीपूजक हिंदू आंधळे आहेत. तर मुसलमान काणे आहेत. कारण हिंदू देवळात जाऊन मूर्तीची उपासना करतात तर मुसलमान मशिदीत जाऊन अल्लाची प्रार्थना करतात. ते हेच समजतात की, देव देवळात आहे, अल्ला मशिदीतच आहे.

अरे, तो प्रभू परमात्मा देवळात नाही, मशिदीत नाही. तो निर्गुण निराकार परमात्मा सर्वत्र आहे. तुमच्या अंतरात आहे.

जो कोणत्याही मंदिरात व मशिदीत नाही त्या निर्गुण निराकार परमेश्वरास नामदेवाने आपल्या अंतरातच पाहिला आहे.

पद ३० - राग रामकली घर १

(गुरुग्रंथसाहिब पान - १७२)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

आनीले कागदु काटीले गूडी, आकास मधे भरमीअले।

पंच जना सिउ बात बतऊआ, चीतु सु डोरी राखीअले ॥१॥

मनु राम नामा बेधीअले। जैसे कनिक कला, चितु -

मांडिअले ॥१॥ रहाउ ॥

आनीले कुंभु भराईले ऊदक, राजकुआरि पुरंदरीए।

हसत बिनोद बीचार करती है, चीतु सु गागरि राखीअले ॥२॥

मंदरू एकु दुआर दस जा के, गऊ चरावन छाडीअले।

पांच कोस पर गऊ चरावत, चीतु सु बछरा राखीअले ॥३॥

कहत नामदेउ सुनुहु, तिलोचन बालकु पालन पउढीअले।

अंतरि बाहरि काज बिरुधी, चीतु सु बारिक राखीअले ॥४॥

शब्दार्थ : आनीले-आणले. गूडी-पतंग. चीतु-चित्त, मन. डोरी-दोरा, बातउआ-गप्पागोष्टी. बेधीअले-वेधले. कनिक-सोना. कुआरि-कुमारी, युवती. पुरंदरीए-शहरातून. मंदरू-मंदिर, शरीर. दुआर-दार. पउढीअले-पाळण्याकडे. काजबिरुधी-कामात रुजलेली. बारिक-बालक.

भावार्थ : लहान मुलगा कागद कापून सुंदर पतंग बनवतो व आकाशात

उडवतो. पतंग आकाशात उडत असताना तो मुलगा आपल्या सवंगड्यांबरोबर गप्पागोष्टी करत असतो. पण त्याचे चित्त मात्र पतंगाकडे असते.

जसे सोनार सोन्याचा अलंकार घडवीत असताना गिऱ्हाइकाशी, आल्या-गेल्याशी बोलत असतो पण त्याचे चित्त मात्र आपण घडवित असलेल्या दागिन्याकडेच सदैव असते. तसे माझे सारे मन त्या प्रभूच्या नामात, रामनामात गुंगून गेलेले असते.

मुली शहरातून आपले कुंभ पाण्याने भरून डोईवर ठेवतात आणि घरी जाताना मैत्रिणींशी हसत, गप्पा मारीत, विनोद करीत जात असतात, पण त्यांचे सारे लक्ष त्या कुंभातील जलाकडे असते. एक थेंबही सांडू देत नाहीत.

एक गाईचा गोठा आहे. त्याला दहा दारे आहेत. गाई त्या दाही दारांतून मोकाट सुटतात. दूर पाच कोस चरायला जातात. पण त्यांचे चित्त मात्र गोठ्यात असलेल्या आपल्या वासरांत गुंतलेले असते.

देह हे एक मंदिर आहे, त्यात प्रभू परमात्मा वास करत आहे. माणसाची दहाही इंद्रिये दैनंदिन व्यवहारासाठी दाही दिशांना भटकत असतात पण जो खरा भक्त असतो तो सारे व्यवहार करीत असतानाही त्याचे सारे चित्त त्या हृदय मंदिरात असलेल्या प्रभू परमात्म्याकडेच सदैव लागलेले असते.

नामदेव त्रिलोचनला सांगतात-आणखी ऐक- घरातली माता सदैव कामासाठी आत बाहेर करीत असते पण तरीही तिचं चित्त मात्र सदैव पाळण्यात झोपलेल्या आपल्या बाळाकडे असते. तसे माझे मन सदैव रामनामात गुंग झालेले असते.

पद ३१-राग रामकली घर १

(गुरुग्रंथसाहिब पान १७२-७३)

बेद पुरान सासत्र आनंता, गीत कबित न गावउगो।

अखंड मंडल निरकार महि, अनहद बेनु बजावउगो ॥१॥

बैरागी रामहि गावउगो। सबदि अतीत अनाहदि राता

आकुल कै घरि जाउगो ॥१॥ रहाउ ॥

इडा पिंगुला अउरू सुखमना, पउनै बंधि रहाउगो।

चंदु सूरजु दुई सम करि राखउ, ब्रहम जोति मिलि जाउगो ॥२॥

तीरथ देखि न जल महि पैसउ, जीअ जंत न सतावउगो।
 अठसठिं तीरथ गुरू दिखाए, घट ही भीतरि न्हाउगो ॥३॥
 पंच सहाई जन की सोभा, भलो भलो न कहावउगो।
 नामा कहै चितु हरि सिउ राता, सुंन समाधि समाउगो ॥४॥

शब्दार्थ : अनंता-अनेक, असंख्य. न गावउगो-गात नाही. बेनु-वेणू, मुरली, बासरी. बजावउगो-वाजवतो. बैरागी-विरक्त होऊन. राता-एकरूप झालेला, रंगलेला आकुल-कुलरहित, परमेश्वर. इडा पिंगुला सुखमना-इडा, पिंगळा, सुबुम्ना ह्या तीन नाड्या यांचे योगशास्त्रात फार महत्त्व. यांच्या नियमनाने व या नाड्यांच्या जागृतीने मानवी शरीरातील मुलाधार चक्रात सुरक्षायवस्थेत असलेली चैतन्यशक्ती, ब्रह्मरंध्रापर्यंत पोहोचते व माणूस मुक्त होतो असे योगशास्त्र सांगते. पउनै-पवन, वायु. पैसउ-राहणाऱ्या, (पडणार).

भावार्थ : वेद, पुराणे, शास्त्रे, देवादिकांची स्तवन गीते मी गात नाही. कुठल्याही कर्मकांडात मी रस घेत नाही. अखंड मंडलाकार सृष्टीचा जो स्वामी त्या मायातीत निर्गुण-निराकार परब्रह्माच्या अनाहत वेणूनादातच मी तल्लीन होऊन जातो.

मी बितरामी होऊन कशातही लिप्त न होता निर्लेप मनाने त्या प्रभू परमात्म्याचे, त्या रामाचे गुणगान करतो. त्रिगुणाने लिप्त शब्दांपासून दूर राहून अनाहत नादात तल्लीन होऊन सर्व भेदाभेदापलिकडे असलेल्या त्या परब्रह्माशी एकरूप होऊन जातो.

योग शास्त्रातील प्राणायाम, बंध आदींच्या साहाय्याने इडा, पिंगळा, सुषुम्ना या नाड्यातून चैतन्य-शक्ती प्रभावीत करण्यापेक्षा; चंद्रनाडी, सूर्यनाडीना समान लेखून; भेद करून त्या सर्वांपलिकडे असणाऱ्या त्या आत्मरूपी परब्रह्म ज्योतीत मी विलीन होतो.

तीर्थस्थानी जाऊन तीर्थात स्नान करण्यात मला मुळीच रुची नाही. त्या पाण्यात डुबक्या मारून त्यात शांतपणे विहरणाऱ्या जीवजंतूना निष्कारण त्रास देणे मला आवडत नाही. माझ्या गुरूकडून मी जाणले आहे की, सर्व अडुसष्ट तीर्थे आपल्या अंतरातच सामावलेली आहेत. त्या अंतरातील तीर्थातच मी स्नान करतो. नामदेव म्हणतात-नानाविध कर्मकांडात लिप्त

राहून पंच विकारांनी वेढलेल्या जनसामान्यांकडून भलावण करून घेणे मला आवडत नाही. मला त्याची जरूरीही नाही. त्यापेक्षा मी माझे चित्त हरीनामात लीन करून निर्विकल्प समाधीमध्ये स्थित राहीन.

पद ३२-राग रामकली घरू१
 (गुरुग्रंथसाहिब पान ९७३)

माइ न होती बापु न होता, कस्मु न होती काइआ।
 हम नही होते तुम नही होते, कवनु कहां ते आइआ ॥१॥
 राम, कोइ न किस ही केरा। जैसे तरवरि पंखि बसेरा ॥१॥रहाउ ॥
 चंदु न होता सूरु न होता, पानी पवनु मिलाईआ ॥
 सासतु न होता बेदु न होता कस्मु कहा ते आइआ ॥२॥
 खेचर भूचर तुलसीमाला, गुरुपरसादी पाइआ ॥
 नामा प्रणवै परम ततु है, सतिगुर होइ लखाइआ ॥३॥

शब्दार्थ : काइआ-शरीर. कवनु-कोण. कहां ते-कोठून. आइआ-आले. किसहीकेरा-कोणाचा. तरवर-झाडावर. बसेरा-विश्रामस्थळ. चंदु-चंद्र. सूर-सूर्य. पवनु-हवा. मिलाइआ-परमेश्वर स्वरूपात मिळून गेले होते. सासतु-शास्त्रे. खेचर-खेचरी मुद्रा. भूचर-भूचरीमुद्रा, खेचरी व भूचरी ह्या योगशास्त्रातील मुद्रा आहेत ज्यांच्याद्वारे प्राणाचे नियमन करून साधक प्रभूपद प्राप्त करतो असे सांगतात. तुलसीमाला-वैष्णव पंथाचे चिन्ह, तुळशीमाला. लखाइआ-दाखविले, समजाविले.

भावार्थ : ज्यावेळी आई नव्हती, बाप नव्हता हे मानवी शरीरही नव्हते, मी नव्हतो, तुम्ही नव्हतात, मग कोण, कोठून, कसे आले? ही सृष्टी कशी निर्माण झाली?

हे प्रभू रामा, ह्या जगात कोणी कोणाचे नाही. जशी फुलपाखरं विश्रांती घेण्यासाठी थोडावेळ झाडावर बसतात आणि मग भुरकन उडून जातात त्याप्रमाणे हा सृष्टीचा पसारा आहे. माणसे ह्या जगात काही काळासाठी येतात आणि निघूनही जातात. कोणी कोणाचे नाही हेच खरं.

जेव्हा चंद्रही नव्हता, सूर्यही नव्हता, जलवायू सर्व काही प्रभू परमात्म्यातच लीन झालेले होते. जेव्हा कोणतीही शास्त्रे नव्हती, वेद

नव्हते, काही काही सुद्धा नव्हते तेंव्हा हे प्रभो हे कर्मकांड कोटून आले?

खेचरी, भूचरी, इत्यादी योग प्रकाराने होणारे ज्ञान, तुळशीमाळा घेऊन जपतप केल्याने होणारे ज्ञान, सारे काही मला गुरुकृपेने प्राप्त झाले आहे.

नामदेव म्हणतात-ते परमतत्त्व, साऱ्या सृष्टीचे मूळतत्त्व तो प्रणव ओंकार आहे. त्याच्या नामस्मरणानेच मुक्ती प्राप्त होते. हे ज्ञान सद्गुरुकडूनच समजते.

पद ३३ -राग रामकली घरु २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ९७३)

बानारसी तपु करै उलटि, तीरथ मरै अगनि दहै,
काइआ कलपु कीजै ।

असुमेध जगु कीजै, सोना गरभ दानु दीजै

राम नाम सरि तऊ न पूजै ॥१॥

छोडि छोडि, रे पाखंडी मन, कपटु न कीजै ।

हरि का नामु, नित नितहि लीजै ॥१॥ रहाउ ॥

गंगा जउ गोदावरि जाईए, कुंभि जउ केदार न्हाईए

गोमती सहस गऊ दानु कीजै ।

कोटि जउ तीरथ करै, तनु जउ हिवाले गारै

राम नाम सरि तऊ न पूजै ॥२॥

असु दान गज दान, सिंहजा नारी भूमि दान,

ऐसो दानु नित नितहि कीजै ।

आतम जउ निरमाइलु कीजै, आप बराबरि कंचनु दीजै,

राम नाम सरि तऊ न पूजै ॥३॥

मनहि न कीजै रोसु, जमहि न दीजै दोसु,

निरमल निरबाण पदु चीन्हि लीजै ।

जसरथ राइ नंदु राजा मेरा रामचंदु, प्रणवै नामा,

तनु रसु अंघ्रितु पीजै ॥४॥

शब्दार्थ : उलटी - उलट लटकून. दहै-दहन. काईआ कलपु-
कायाकल्प. असुमेध जगु-अश्वमेध यज्ञ. गरभदानु-गुप्तदान. असुदान-
अश्वदान. गजदान-हर्तीचे दान. सहस-सहस्र. हिवाले गारै-बर्फात गाडून

घेणे. सिंहजा नारी-नारीसह शैया. आतम-स्वतः. निरमाइलू-निर्माल्य.
रोसु-रोष, राग, क्रोध, तक्रार. दोस-दोष. जसरथ-दशरथ. सरि-बरोबरी

भावार्थ : हे प्राण्या, तू वाराणशी क्षेत्रात जाऊन स्वतःला उलटे टांगून
तपश्चर्या कर, तीर्थस्थानी मरण यावे म्हणून तेथे वास कर, स्वतःचा देह
अग्नीत जाळून घे, कायाकल्प करून घे, अश्वमेध यज्ञ कर, गुप्तपणे
सुवर्णदान कर, पण रामनामाची सर ह्या कशालाही नाही.

हे मना, हे सारे पाखंड सोडून दे. मनातले कपट काढून टाक. आणि
सदासर्वदा त्या हरीनामात निमग्न रहा.

गंगाकाठी जा, गोदावरी काठी जा किंवा केदारनाथला कुंभमेळ्यात जाऊन
तीर्थस्नान कर, गोमतीकाठी जाऊन हजार गार्थीचे दान कर, अरे, कोटी
कोटी तीर्थांत स्नान कर किंवा शरीर हिमालयाच्या बर्फात गाडून घे,
कशाकशाचा काहीही उपयोग नाही. ह्यापैकी कोणतेही कृत्य रामनामाची
बरोबरी करू शकत नाही.

अश्वदान कर, गजदान कर, नारीसह शय्यादान कर, भूमीदान
कर, सदासर्वदा अशी दाने कर, स्वतःचा जीव ओवाळून टाक, प्राणाचे
निर्माल्य कर, सुवर्णतुला करून स्वतःच्या वजनाइतके भारंभार सोने दान
कर, पण ह्या कशाचीही रामनामाची बरोबरी होऊच शकत नाही.

हे मना, एवढे सगळे केले तरी यमाचा फास काही चुकत नाही. म्हणून
तू रागराग करू नकोस. तो त्याचे काम करीतच राहणार. अरे त्या निर्मल
निर्वाणरूपी प्रभू परमात्म्याच्या पदचिन्हांचा आश्रय घे.

प्रभूचे नाम हाच माझा दशरथनंदन राम आहे, तोच नामदेवाचा प्रभू
आहे. त्याला शरण जा आणि त्या प्रणव ओंकाररूपी मूळतत्त्वाचे रसामृत
प्राशन कर.

पद ३४-राग मालीगउड़ा (मालगौड)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ९८८)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि

धनि धनि ओ राम बेनु बाजै ।

मधुर मधुर धुनि अनाहत गाजै ॥१॥ रहाउ ॥

धनि धनि मेघा रोमावली ।
 धनि धनि क्रिसन ओढै कांबली ॥१॥
 धनि धनि तू माता देवकी ।
 जिह ग्रिहि रमइआ कवलापती ॥
 धनि धनि बन खंड बिंद्राबना ।
 जह खेलै स्त्री नाराइना ॥३॥
 बेनु बजावै गोधनु चरै ।
 नामे का सुआमी आनद करै ॥४॥

शब्दार्थ : रोमावली-लोकर. मेघा-मेंढा. ओढै-पांघरतो.
 कवलापती-लक्ष्मीपती, विष्णु. आनद-आनंद

भावार्थ : त्या प्रभुपरमात्म्याचे बासरीवादन ऐकून धन्य झाल्यासारखे वाटते. त्यातून निघणारा तो दिव्य अनाहत नाद मधुर मधुर वाटतो.

ज्या लोकरीचे कांबळे श्रीकृष्णाने पांघरले आहे, ती लोकर धन्य होय. तो श्रीकृष्णही धन्य होय.

जिच्या घरी तो भगवान विष्णू रमला आहे, ती माता देवकी धन्य आहे,

जिथे भगवान श्रीनारायण क्रीडा करीत आहे, ते वृंदावनही धन्य आहे नामदेवाचा स्वामी वेणू वाजवीत, गायी चारत आनंदात रममाण झाला आहे.

पद ३५- राग मालीगउडा (माल गौड)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ९८८)

मेरो बापु माधउ, तू धनु केसौ, सांवलीओ बीटुलाइ ॥१॥ रहाउ ॥
 कर धरे चक्र बैकुंठ ते आए, गज हसती के प्रान उधारीअले ।
 दुहसासन की सभा द्रोपती, अंबर लेत उबारीअले ॥१॥
 गोतम नारि अहलिआ तारी, पावन केतक तारीअले ।
 ऐसा अधमु अजाति नामदेउ, तउ सरनागति आइअले ॥२॥

शब्दार्थ : केसौ-केशव. सावलीओ-सावळा. अंबर-वस्त्र. लेत-उतरविणे. उबारीअले-रक्षण केलेस. केतक-कित्येक.

भावार्थ : हे माझ्या बापा, तारणहारा, माधवा, केशवा, सावळ्या विठ्ठला तू धन्य आहेस.

त्या गजेंद्राला संकटमुक्त करण्यासाठी तू हाती चक्र घेऊन वैकुंठाहून ह्या भूलोकी येऊन त्यास तारलेस.

दुःशासन जेव्हा भरदरबारात द्रौपदीचे वस्त्रहरण करीत होता तेव्हा तूच तिचे लज्जारक्षण केलेस.

गौतमपत्नी अहल्या, जी शिळा होऊन पडली होती, तिचाही उद्धार केलास. आणखी कितीतरी पातक्यांना पावन करून त्यांचा उद्धार केलास.

क्षुद्र, हीन-कुलीन असा हा नामदेव तुला शरण आला आहे. हे प्रभो, माझे रक्षण कर, माझा उद्धार कर.

पद ३६ -राग मालीगउडा (मालगौड)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ९८८)

सभै घट रामु बोलै रामा बोलै, राम बिना को बोलै रे ॥१॥ रहाउ ॥
 अेकल माटी कुंजर चीटी, भाजन है बहु नान्हा रे ।
 असथावर जंगम कीट पतंगम, घटि घटि रामु समाना रे ॥१॥
 एकल चिंता राखु अनंता, अउर तजहु सभ आसा रे ।
 प्रणवै नामा भए निहकामा, को ठाकूर को दासा रे ॥२॥

शब्दार्थ : कुंजर-हत्ती. चीटी-मुंगी. असथावर-स्थावर, वृक्ष, दगड आदि पदार्थ, न हलणारे. निहकामा-निष्काम. को-कोण. नान्हा-अनेक प्रकारचे, जंगम-जीव जंतू.

भावार्थ : प्रत्येक जिवाचे ठाई तो प्रभू रामच आहे. प्रत्येक मुखातून रामच बोलतो आहे. रामाशिवाय अन्य कोण बोलणार? अजस्र हत्तीपासून क्षुद्र मुंगीपर्यंत नाना प्रकारचे जीवजंतू एकाच मातीचे बनले आहेत. स्थावर, जंगम, कीटक, पतंग सर्व देहांचे ठाई तो प्रभू रामच भरून राहिला आहे.

बाकी सर्वांचा त्याग करून हा नामदेव एकमात्र तुला शरण आला आहे. नामदेव म्हणतात, हे प्रणव ओंकाररूपी प्रभो परमात्म्या, मी निष्काम बनून तुझ्याकडे आलो आहे. आता कोण परमेश्वर आणि कोण त्याचा दास? दोघेही एकरूप झाले आहेत.

पद ३७ राग मारू (पान ११०५)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

चारि मुकति चारै, सिधि, मिलि कै, दूलह प्रभकी सरन परिओ ।
मुकति भइओ, चउहुं जुग जानिओ, जसु कीरति, माथै छत्रु
धरिओ ॥१॥

राजा राम जपत, को को न तरिओ ।

गुर उपदेसि साध की संगति, भगतु भगतु ता को नामु -
परिओ ॥१॥ रहाउ ॥

संख चक्र माला तिलकु बिराजित, देखि प्रतापु जमु डरिओ ।
निरभउ भए राम बल गरजित, जनम मरन संताप हिरिओ ॥२॥
अंबरीक कउ दीओ अभै पदु, राजु भभीखन अधिक करिओ ॥
नउ निधी ठाकुरि दई सुदामै, धूअ अटलु अजहू न टरिओ ॥३॥
भगत हेति मारिओ हरनाखसु, नरसिंघ रूप होइ देह धरिओ ।
नामा कहै भगति बसि केसव, अजहुं बलि के दुआर खरो ॥४॥

शब्दार्थ : दूलह-पती. को-कोण, जमु-यम. डरिओ-घाबरतो. हिरिओ-नष्ट होतात, अधिक-मोठे. अजहू-आजही, अजूनही. नटरिओ-टळला नाही, हालला नाही.

भावार्थ : जेव्हा भक्त, पती परमात्म्यास शरण जातो तेव्हा त्याला चारही मुक्ती (सालोक्य, सामिप्य, सारूप्य, सायुज्य) व चारी सिद्धी प्राप्त होतात. तो मुक्त होऊन चारी युगात नामवंत होतो, यशवंत होतो, कीर्तीमंत होतो व त्याच्या माथ्यावर सदैव प्रभुकृपेचे छत्र प्राप्त होते.

त्या प्रभू रामाचा जप करणारे कोण म्हणून तरले नाहीत? जो गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, साधुसंतांच्या संगतीत राहतो, तो भक्त म्हणून ओळखला जातो.

शंख, चक्र, माला, तिलक विभूषित त्या प्रभू परमात्म्यास पाहून यमराजही घाबरतो. रामनामाचा आश्रय घेणारा सर्व भयांपासून मुक्त होतो. त्याच्या अंगी रामबळ येते व तो सर्व क्लेषांपासून जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो.

त्या प्रभू परमात्म्याने आपला भक्त राजा अंबरीष याला अभयपद दिले, विभीषणाला राज्य देऊन गौरवले. सुदाम्यास सर्व ऐश्वर्य प्रदान केले, तर ध्रुवबाळास अढळपद दिले. भक्त प्रल्हादासाठी नरसिंहाचे रूप धारण करून हिरण्यकश्यपूस ठार मारले.

नामदेव सांगतात-भक्त वत्सल प्रभू आजही बलीचा द्वारपाल बनून त्याची राखणदारी करत आहे.

पद ३८-राग (भैरव) घरु १

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६३)

१ ओंकार सति गुरु प्रसादि ॥

रे, जिहबा करउ सत खंड ।
जामि न उचरसि ख्रिगोबिंद ॥१॥
रंगी ले जिहबा हरि कै नाइ ।
सुरंग रंगीले हरि हरि धिआइ ॥१॥ रहाउ ॥
मिथिआ जिहबा अवरें काम ।
निरबाण पदु इकु हरि को नामु ॥२॥
असंख कोटि अन पूजा करी
एक न पुजसि नामै हरी ॥३॥
प्रणवै नामदेउ इहु करणा
अनंत रूप तेरे नाराइणा ॥४॥

शब्दार्थ : सत-शत. खंड-तुकडे. जामि-जर. रंगीले-रंगून जा. सुरंग-चांगला रंग. अवरें-अन्य. मिथिआ-मिथ्या, व्यर्थ, निष्फळ. अन पूजा-अन्य प्रकारच्या अन्य देवदेवतांच्या पूजा. प्रणवै-प्रार्थना करतो, विनंती करतो. रे-हे भाऊ.

भावार्थ : हे जिव्हे, जर तू श्रीगोविंदाचे नामोच्चारण केले नाहीस तर

तुझे तुकडे तुकडे करून टाकीन.

हे जीवा, तू तुझी जीभ हरीच्या रंगाने रंगवून टाक व हरी नामाने तुझे जीवन सुंदर कर. जीवनाचे सार्थक कर.

हे जिव्हे, अन्य सर्व कर्मकांडे फोल आहेत. हरीचे नामच अखेर निर्वाणपद प्राप्त करून देईल. जर तू त्या एकमात्र हरीची पूजा न करता अन्य कोटी कोटी देवतांची नानाप्रकारे पूजाअर्चा केलीस तरी ती व्यर्थ आहे. त्याचा काहीही उपयोग नाही.

नामदेव नम्रतापूर्वक विनंती करतात, 'हे जिव्हे तू सदैव म्हण, हे प्रभू नारायणा! तुझी रूपे अनंत आहेत. मी सदैव तुझे नामोच्चारण करीत राहीन.'

पद ३९-राग भैरु (भैरव) घरु १

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६३)

परधन पर दारा परहरी।

ता कै निकटि बसै नरहरी ॥१॥

जो न भजंते नाराडणा।

तिन का मै न करू दरसना ॥१॥ रहाउ ॥

जिन कै भीतरि है अंतरा।

जैसे पसु तैसे ओड़ नरा ॥२॥

प्रणवति नामेदउ नाकहि बिना।

ना सोहै बतीस लखणा ॥३॥

शब्दार्थ : परहरी-त्याग केला, निकटे-जवळ, बसै-वसतो. भजंते-भजन, आराधन. नाकहि बिना-नाकाशिवाय. लखणा-लक्षणे असलेला. सोहै- दिसणे.

भावार्थ : जो माणूस परस्त्री, परधन अशा कुकर्मांचा त्याग करून प्रभू नामी रंगला त्याचे हृदयी प्रत्यक्ष प्रभू परमात्मा वास करतो.

नामदेव सांगतात, जो नारायणाचे नामस्मरण करीत नाही अशा माणसाचे मी तोंडही पाहणार नाही.

नामदेव म्हणतात, ज्याच्या मनात परमेश्वराबद्दल यत्किंचितही प्रेम नाही,

जो परमेश्वरापासून दूरदूर राहतो, तो माणूस आणि जनावर ह्यात काहीही अंतर नाही.

अशी व्यक्ती म्हणजे सौंदर्याची सारी बत्तीस लक्षणे आहेत, पण नाकच नाही तर तो माणूस जसा विद्रूप दिसतो तसाच प्रभू नामाचे उच्चारण न करणारा माणूस विद्रूप होय.

पद ४० - राग भैरु (भैरव) घरु १

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६३-६४)

दूधु कटोरै, गडवै पानी

कपल गाइ नामै दुहि आनी ॥१॥

दूधु पीउ गोबिंदे राइ

दूधु पीउ, मेरो मनु पतीआइ।

नाही त घर को बापु रिसाइ ॥१॥ रहाउ ॥

सोइन कटोरी अंप्रित भरी।

लै नामे हरि आगै धरी ॥२॥

एकु भगतु मेरे हिरदै बसै।

नामे देखि नराइनु हसै ॥३॥

दूधु पीआइ भगतु घरि गइआ।

नामे हरि का दरसनु भइआ ॥४॥

शब्दार्थ : कटोरे-वाडगा, कटोरा. गडवै-गडू, तांब्या. कपलगाई-कपिला गाय. दुहि-दोहन करून. धारकादून. मनुपतीआइ- मनास संतोष होईल, मन प्रसन्न होईल. नाही त-नाहीतर. रिसाई-रुसेल, रूष्ट होईल. नाराज होईल, सोइन-सोन्याच्या. गइआ-गेला.

भावार्थ : एकदा नामदेवांच्या वडलांनी नामदेवास नैवेद्य दाखवण्यास सांगितले. नामदेव एका हातात पाण्याचा तांब्या व दुसऱ्या हातात कटोरा घेवून गोठ्यात गेला. कपिला गाईची कास पाण्याने स्वच्छ धुवून धार काढली. ते दूध घेवून तो देवळात गेला. देवापुढं दुधाचा नैवेद्य ठेवला व देवास म्हणाला "हे देवाधिदेवा गोविंदा, ह्या नैवेद्याचा तू स्वीकार कर. हे दूध तू प्यायल्यावर माझे मन तृप्त होईल. तू हे दूध जर प्यायला नाहीस व मी ते तसेच परत घेऊन गेलो तर माझे वडील माझ्यावर रागावतील."

नामदेवाने दुग्धामृताने भरलेली सोन्याची वाटी देवाच्या ओठी लावली.

नामदेवाला पाहून. त्याचे ते निरागस बोल ऐकून, त्याची ती निर्व्याज भक्ती पाहून नारायण प्रसन्न झाले. त्यांच्या मुखावर हास्य पसरले, ते मनोमन म्हणाले अशाच भक्तांच्या हृदयात मी वास करतो.

प्रत्यक्ष हरी भक्तांच्या घरी प्रगट होऊन नामदेवाच्या हातून दूध प्याला. अशा रीतीने नामदेवास हरीचे दर्शन झाले.

पद ४१- राग भैरव (भैरव) घर १
(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६४)

मै बउरी, मेरा रामु भतारु।
रचि रचि, त कउ करउ सिंगारु।
भले निंदउ, भले निंदउ, भले निंदउ लोगु।
तनु मनु राम पिआरे जोगु ॥१॥ रहाउ ॥
बादु बिबादु, काहु सिउ न कीजै।
रसना, राम, रसाइनु पीजै ॥२॥
अब जीअ जानि, ऐसी बनि आइ।
मिलउ गुपाल, नीसानु बजाई ॥३॥
उसतति निंदा, करै नरु कोई।
नामे स्त्रीरंगु भेटल सोई ॥४॥

शब्दार्थ : बउरी-वेडी. ता-तो. कउ-करता. ताकउ-त्याच्याकरता.

भावार्थ : नामदेव म्हणतात, तो प्रभू राम माझा पती आहे. त्याच्या दर्शनासाठी, त्याच्याशी मीलन व्हावे म्हणून मी वेडीपिशी झाले आहे. त्याच्यासाठीच मी नानापरीने शृंगार केला आहे. लोक भलेही माझी निंदा करीत, वारंवार नावे ठेवू देत, मला त्याची पर्वा नाही. माझे तन, मन, सारे सारे काही मी माझ्या प्रियतम रामास समर्पित केले आहे. माझे मन आता त्याच्याशी एकरूप होऊन गेले आहे.

आता मी कशाला कोणाशी वाद विवाद करत बसू? वाद घालायला

माझ्या जिभेला आता वेळच कुठे आहे? माझी रसना रामनामरूप अमृत पान करण्यात रंगून गेली आहे.

आता मी अशा अवस्थेप्रत जाऊन पोहोचलो आहे की, आता कोणाचीही, कशाचीही पर्वा करीत नाही, अगदी उघडपणे ढोल ताशे वाजवीत माझ्या प्रियतम गोपालास भेटण्यास जात आहे.

आता कोणी निंदो कोणी वंदो, मला कशाचेच काही नाही. मला, नामदेवाला तो श्रीरंग प्रत्यक्ष भेटला आहे. माझ्या जीवनाचे सार्थक झाले आहे.

पद ४२ राग भैरव भैरव (भैरव) घर १
(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६४)

कबहू खीरि खाड घीउ न भावै।
कबहू घर घर टूक मगावै
कबहू कूरनु चने बिनावै ॥१॥
जिउ रामु राखै तिउ रहिरे रे भाई।
हरि की महिमा किछु कथनु न जाई ॥१॥ रहाउ ॥
कबहू तुरे तुरंग नचावै
कबहू पाइ पनहिओ न पावै ॥२॥
कबहु खाटु सुपेदी सुवावै।
कबहु भूमि पैआरु न पावै ॥३॥
भनति नामदेउ इकु नामु निसतारै।
जिह गुरु मिलै, तिह पारि उतारै ॥४॥

शब्दार्थ : खीरि-खीर. खाड-साखर. घीउ-तूप. टूक-तुकडे, भीक. कूरनु-उकिरडा, बिनावै-धुंडतो, शोधतो. राखै-ठेवतो, तुरे तुरंग-सुंदर घोडा, पाइ-पाय, पनहिओ-घालावयास. नपावै-मिळत नाहीत, कबहू-केंव्हा केंव्हा, कधी कधी. खाटू-पलंग. सुपेदी-उंची वस्त्राची.

भावार्थ : ह्या जगात काय काय गमती आहेत पहा-एखाद्यास कधी कधी सुग्रास भोजन (खीर, साखर, तूप) मिळत असूनही आवडत नाही, तर कधी कधी माणसाला भीक मागून मिळणाऱ्या शिळ्यापाक्या भाकर तुकड्यावर गुजराण करावी लागते, तर कधी कधी उकीरडा फुंकून चणे

वेचण्याची त्याच्यावर पाळी येते.

बाबारे ! तो प्रभू परमात्मा राम जसे ठेवील तसेच रहावे लागते. त्याच्या मनात काय आहे हे कोण सांगू शकेल? कोणासही त्याचा पार लागत नाही.

कधी कोणी इतका धनवान असतो की, पदरी सुंदर तेज घोडे बाळगून सदैव त्यावर स्वार होऊन हिंडतो. तर कधी कोणी इतका रंक असतो की त्याला पायात घालायला साधे पायताणही नसते.

तो प्रभू परमात्मा कोणाला इतके ऐश्वर्य देतो की, तो सदैव पराच्या गादीवर लोळतो. तर कोणी इतका दुर्भागी असतो की, त्याच्याजवळ अंधरायला फाटके पटकूरही नसते.

नामदेव सांगतात - प्रभू नामच सर्व परिस्थितीतून तारून नेतो. जो प्रभूस शरण जातो त्यास तो प्रभू परमात्मा भवसागर पार करून नेतो.

पद ४३ राग भैरु (भैरव) घरु १ (पान ११६४)

हसत खेलत तेरे देहुरे आइआ ।

भगति करत नामा पकड़ि उठाइआ ॥१॥

हीनडी जाति मेरी जादिम राइआ ।

छीपे के जनमि, काहे कउ आइआ ॥१॥ रहाउ ॥

लै कमली चलिओ पलटाई ।

देहुरै पाछै बैठा जाई ॥२॥

जिउ जिउ नामा हरि गुण उचरै ।

भगत जनां कउ देहुरा फिरै ॥३॥

शब्दार्थ : देहुरे-देवळात. करत-करताना. पकड़ि-पकडून. जादिम-यादव. छीपे-शिंपी. आईओ-जन्मास आलो. हीनडी-नीच जात. कमली-कांबळी. पलटाई-परतून. पाछै-पिछाडीस, पाठीमागे. जाइ-जाउन. बैठा-बसलो. जिउ जिउ-जेंव्हा जेंव्हा. उचरै-उच्चारले. कउ-साठी. फिरै-फिरला

भावार्थ : नामदेव सांगतात की, आनंदाने हसत खेळत तुझी भक्ती करण्याकरता तुझ्या देवळात येऊन बसलो. पण हायरे दैवा! लोकांनी मला उठवून बाहेर हाकलून दिले. का? तर मी हीन कुळात जन्मलो म्हणून. हे, माझ्या यादवराया! हीन जातीत, शिंप्याच्या घरी तू मला का बरे जन्माला घातलेस?

मी माझे कांबळ घेवून मुकाट जाऊन देवळाच्या मागे जाऊन बसलो. आणि तुझे, हरीचे गुण गाऊ लागलो, आणि काय आश्चर्य! हा नामा जिकडे जाईल त्याच दिशेकडे देऊळ फिरले.

पद ४४ - राग भैरु (भैरव) घरु २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६४)

जैसी भूखे प्रीति आनाज ।

त्रिखावंत जल सेती काज ।

जैसी मूड कुटंब पराइण ।

ऐसी नामे प्रीति नारायण ॥१॥

नामे प्रीति नारायण लागी ।

सहज सुभाइ भइओ बैरागी ॥१॥ रहाउ

जैसी पर पुरखा रत नारी ।

लोभी नरु धन कां हितकारी ।

कामी पुरख कामनी पिआरी ।

ऐसी नामे प्रीति मुरारी ॥२॥

साई प्रीति जि आपे लाए ।

गुर परसादी दुबिधा जाए ।

कबहू न तूटसि रहिआ समाइ ।

नामे चितु लाइआ सचि नाइ ॥३॥

जैसी प्रीति बारिक अरु माता ।

ऐसा हरि सेति मनु राता ।

प्रणवै नामदेउ लागी प्रीति ।

गोबिंदु बसै हमारै चीति ॥४॥

शब्दार्थ : जैसी-जशी. भूखे-भुकेलेला. त्रिखावंत-तहानलेला, तृषार्त. मुड-मूढ, अज्ञानी. सुभाइ-स्वभाव. भइलो-झाला. साई-परमेश्वर, आपे-परमेश्वराने. दुबिधा-द्विधा, द्वैत. जाए-गेली, जाते. बारिक-बालक.

भावार्थ : एखादा भुकेला माणूस जसा अन्नासाठी आसुसलेला असतो, तहानलेला माणूस पाण्यासाठी व्याकूळ होतो, जसा मूर्ख माणूस आपल्या प्रपंचात गुंतून पडतो तशी माझ्या मनात नारायणाबद्दल प्रीती वसलेली आहे.

नामदेवाच्या मनात नारायणाबद्दल प्रीती उत्पन्न झाली आणि अगदी सहजपणे, स्वाभाविकपणे तो विरक्त झाला, बैरागी झाला.

जशी एखादी कुलटा नारी पर पुरुषाशी रत होते, लोभी माणूस धनाचा लालची असतो. कामवासनेने उन्मत्त झालेला माणूस कामिनीची आसक्ती धरतो तसा. नामदेव त्या मुरारीच्या प्रेमाने व्याकुळ झाला आहे.

हे परमात्मन् ! तूच मला खरी प्रीती कशी असते ते शिकवलेस. आता सतगुरू प्रसादाने माझ्या मनातील द्वंद्व नष्ट झाले. आता मी परमेश्वराशी पूर्णपणे एकरूप झालो आहे. त्याच्यात आणि माझ्यात अतूट नाते निर्माण झाले आहे. आता ह्या नामदेवाचे चित्तही त्या सत् नामात विलीन झाले आहे.

आई आणि तिचे तान्हुले ह्यांच्यात जसे प्रेम असते, तसेच प्रभूचे व माझे नाते जुळले आहे. नामदेव सांगतात त्या प्रभू परमात्म्यात आणि माझ्यात अतूट प्रेम निर्माण झाले आहे. आता तो सदैव माझ्या हृदयात वास करतो.

पद ४५- राग भैरु (भैरव) घरु २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६५)

घर की नारि तिआगै अंधा।

परनारी सिउ घालै धंधा।

जैसे सिंबलु देखि सूआ बिगसाना।

अंत की बार मूआ लपटाना ॥१॥

पापी का घरु अगने माहि।

जलत रहै मिटवै कब नाहि ॥१॥रहाउ ॥

हरि की भगति न देखै जाइ।

मारगु छोडि अमारगि पाइ।

मूलहु भूला आवै जाइ ॥

अंग्रितु डारि, लादि बिखु खाई ॥२॥

जिऊ बेस्वा के परै अखारा।

कापरू पहिरि करहि सिंगारा

पूरे ताल निहाले सास।

वा के गले जम का है फास ॥३॥

जा के मसतकि लिखिओ करमा।

सो भजि परि है, गुर की सरना।

कहत नामदेउ इहु बीचारु।

इन बिधि संतहु उतरहु पारि ॥४॥

शब्दार्थ : घालैधंधा-पापकृत्य, सिंबलु- एक उंच वृक्ष. सुआ-पोपट. बिगसाना-प्रसन्न होतो. मुआ-मेला. लपटाना-मिठी मारतो, बेस्वा-वेश्या, कापरू-कपडे. पहिरी-नेसून.

भावार्थ : आंधळा माणूस घरच्या बायकोला सोडून परस्त्रीशी रत होतो. सिंबल वृक्षाच्या फळांनी मोहित झालेला पोपट त्या सिंबल वृक्षाच्या जंजाळात अडकून त्यातच मरतो. त्याचप्रमाणे पापी माणूस सदैव पापाग्रीतच जळत राहतो. तो अग्नी कधी विझतच नाही.

अशी माणसे प्रभू भक्तीच्या मार्गाकडे कधी वळतच नाहीत. सन्मार्ग सोडून नेहमी कुमार्गाकडेच धाव घेतात आणि त्या भूलभुलव्यात अडकून पडल्यामुळे ती आपल्या मूळ स्वरूपाला, ईश्वर रूपाला, विसरून जाऊन जन्म मरणाच्या चक्रात सदैव फिरत राहतात. अमृत सोडून विषयविकाररूपी विषय त्यांना गोड वाटते व ते विषय विकारांना मिठी मारून बसतात.

जेव्हा वेश्येच्या रंगमहाली नाच गाण्याचा फड उभा राहातो, त्यावेळी ती वेश्या मोहक वेशभूषा करून, नाना प्रकारचा शृंगार करून, लयबद्ध तालासुरानी गिन्हाईकांना मोहीत करण्यासाठी कसून प्रयत्न करते. विषयी माणूस तिच्या ह्या नखच्याने, हावभावाने बेभान होऊन तिच्या अगदी निकट जाऊन, तिच्या श्वासात श्वास मिसळून बेधुंद होऊन जातो. अशा माणसांच्या गळ्यात शेवटी यमाचा फास पडतो.

ज्याच्या ललाटी त्या प्रभु परमात्म्याने नामाचा कर्मलेख लिहिला असेल तो सद्गुरूला शरण जातो. नामदेव हाच विचार सांगतात, की साधक हो! हा भवसागर तरून जाण्याचा हाच एक मार्ग आहे.

पद ४६- राग भैरु (भैरव) घरु २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६५)

संडा मरका जाइ पुकारे।

पडै नही हम ही पचि हारे।

रामु कहै कर ताल बजावै, चटीआ सभै बिगारे ॥१॥

राम नामा जपिबो करै।

हिरदै हरि जी को सिमरनु धरै ॥१॥ रहाउ ॥

बसुधा बसि कीनी सभ राजे, बिनती करै पटरानी।

पूतु प्रहिलादु कहिआ नही मानै, तिनि तउ अउरै ठानी ॥२॥

दुसट सभा मिलि मंतर उपाइआ, करसह अउध घनेरी।

गिरी तर जल जुआला भै राखिओ, राजा रामि माइआ फेरी ॥३॥

काढि खड़गु कालु भै कोपिओ, मोहि बताउ जु तुहि राखै।

पीत पीतांबर त्रिभवण धणी, थंम माहि हरि भाखै ॥४॥

हरनाखसु जिनि नखह बिदारिओ, सुरि नर की ए सनाथा।

कहि नामदेउ हम नरहरि धिआवह, रामु अभै पद दाता ॥५॥

शब्दार्थ : संडा मरका-शुक्राचायांचे हे दोन मुलगे. हिरण्यकश्यपूने प्रल्हादाचे शिक्षक म्हणून नियुक्त केले होते. पचिहारे-वैतागलो आहोत. चटिआ-विद्यार्थी, चेले, शिष्य. बसुधा-पृथ्वी, वसुधा. अउरै-इतर. करसह-करतो. अउध-इलाज. घनैरे-जालीम. गिरी-डोंगर. तर-वृक्ष. जुआला-ज्वाळा. काढि-काढून, उपसून. काळु-काळाचे, यमाचे. कोपिआ-क्रुद्ध होऊन. थंभ-स्तंभ, खांब. भाखै-सांगतो. नखह-नखाने. बिदारिओ-फाडले. विदीर्ण केले.

भावार्थ : हिरण्यकश्यपू राजाने आपला मुलगा प्रल्हाद यांस शिकवण्यासाठी राक्षसांचे गुरू शुक्राचार्य यांचे दोन मुलगे संडा व मरका यांची नियुक्ती केली होती. ते राजाला सांगू लागले, “हा तुमचा मुलगा अजिबात अभ्यास करत नाही. आम्ही वैतागून गेलो आहोत. सारखा रामनामाचा जप करत टाळ्या वाजवत बसतो, त्याच्यामुळे इतर सर्व विद्यार्थीही बिघडून गेले आहेत - तो म्हणतो, सदैव रामनामाचा जप करा. अतःकरणात त्या हरीला धारण करा व त्याचे सदैव स्मरण करा.”

हिरण्यकश्यपू राजाच्या पट्टराणीने प्रल्हादास समजावण्याचा प्रयत्न केला ती म्हणाली, “बाळ तुझ्या वडिलांनी सारी पृथ्वी जिंकली आहे. जगातले सारे राजे त्याच्या आज्ञेत वागतात. तू त्यांच्या इच्छेविरुद्ध वागू नकोस”. पण ह्या उपदेशाचा काही उपयोग झाला नाही. प्रल्हादाचा निश्चय ठाम

होता.

सर्व दुष्टांनी मग एकत्र येऊन विचार केला की, जर प्रल्हाद ऐकतच नसेल तर आता काहीतरी जालीम उपाय केला पाहिजे व त्याला मारून टाकले पाहिजे.

त्यांनी त्याला डोंगरावरून दरीत फेकून दिला. समुद्रात बुडवण्याचा प्रयत्न केला, आगीत टाकला पण प्रभू परमात्म्याने प्रत्येक वेळी प्रल्हादाचे रक्षण केले. हिरण्यकश्यपू स्वतः तलवार हातात घेऊन विक्राळ रूप घेऊन प्रल्हादाला म्हणाला की, “आता तुझे कोण रक्षण करतो ते मी बघतोच!”

प्रल्हादाने उत्तर दिले की, तो तिन्ही लोकाचा स्वामी, पितांबर धारण करणारा प्रभू जळी, स्थळी, काष्ठी, पाषाणी सर्वत्र विराजमान आहे. ह्या खांबातही तो विद्यमान आहे. तो माझे रक्षण करील.

प्रभूने नरसिंहाचे रूप धारण करून आपल्या नखाने हिरण्यकश्यपूला फाडून टाकले व देव आणि मानव यांचे रक्षण केले.

नामदेव सांगतात, जन हो! आम्ही त्या अभयपद देणाऱ्या रामाचे, त्या प्रभू परमात्म्याचे ध्यान करतो.

पद ४७-राग भैरव (भैरव)

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६६)

सुलतानु पूछै, सुनु बे नामा।

देखउ राम तुम्हारै कामा ॥१॥

नामा सुलताने बाधिला

‘देखउ तेरा हरि बीटुला’ ॥१॥ रहाउ ॥

बिसमिलि गउ देहु जीवाइ।

नातरु गरदनि मारउ ठाइ ॥२॥

बादिसाह ऐसी किउ होइ।

बिसमिली कीआ न जीवै कोइ ॥३॥

मेरा कीआ कछू न होइ।

करि है रामु, होइ है सोइ ॥४॥

बादिसाहु, चढिओ अहंकारि।

गज हसती दीनो चमकारि ॥५॥

रुदनु करै नामै की माइ।

छोडि रामु की न भजहि खुदाइ ॥६॥
न हउ तेरा पूंगडा न तू मेरी माइ।
पिंडु पडै तउ हरि गुन गाइ ॥७॥
करै गजिंदु सुंड की चोट।
नामा उबरै हरि की ओट ॥८॥
काजी मुलां करहि सलामु।
इनि हिंदु मेरा मलिआ मानु ॥९॥
बादिसाह, बेनती सुनेहु।
नामे सर भरि सोना लेहु ॥१०॥
मालु लेउ तउ दोजकि परउ।
दीनु छोडि दुनिआ कउ भरउ ॥११॥
पावहु बेड़ी हाथहु ताल।
नामा गावै गुन गोपाल ॥१२॥
गंग जमुन जउ उलटी बहै।
तउ नामा हरि करता रहै ॥१३॥
सात घडी जब बीती सुणी।
अजहु न आइओ त्रिभवन धणी ॥१४॥
पाखंतण बाज बजाइला।
गरूड चढे गोबिंद आइला ॥१५॥
अपने भगत परि की प्रतिपाल।
गरूड चढे आए गोपाल ॥१६॥
कहहि त धरणि इकोडी करउ।
कहहि त ले करि उपरि धरउ ॥१७॥
कहहि त मुई गरु देउ जीआइ।
सभु कोइ देखै पतीआइ ॥१८॥
नामा प्रणवै सेलम सेल।
गरु दुहाइ बछरा मेलि ॥१९॥
दुधहि दुहि जब मटुकी भरी।
ले बादिसाह के आगे धरी ॥२०॥
बादिसाहु महल महि जाइ।
अउघट की घट लागी आइ ॥२१॥

काजी मुलां बिनती फुरमाइ।
बखसी, हिंदू, मै तेरी गाइ ॥२२॥
नामा कहै सुनहु बादिसाह।
इहु किछु पतीआ मुझै दिखाइ ॥२३॥
इस पतिआ का इहै परवानु।
साचि सीलि चालहु सुलितान ॥२४॥
नामदेउ संभ रहिआ समाइ।
मिलि हिंदु संभ नामे पहि जाहि ॥२५॥
जउ अब की बार न जीवै गाइ।
त नामदेव का पतीआ जाइ ॥२६॥
नामेकी कीरति रही संसारि।
भगत जनां ले उधरिआ पारि ॥२७॥
सगल कलेस निंदक भइआ खेदु।
नामे नाराइन नाही भेदु ॥२८॥

शब्दार्थ : सुलतान -महंमद बिन तुघलक हा मोगल राजा. देखउ-
दाखव, बिसमिल-मेलेली. जीवाई-जिवंत कर. नातरू-नाहीतर. पुंगडा-
मूल. पिंडु-शरीर, चोट-आघात. मलिआ मानु-मानखंडना केली.
दोजकि-नरकात. परडु-पडेन. घडी-घटका. अजहु-अजूनही. पाखंतण-
खांब, स्तंभ. पतिआइ-समाधान. सचि-सत्य. सीलि-शीलवान.

भावार्थ : सुलतान महमद तुघलकाने नामदेवास विचारले, 'अरे नाम्या
सांग बरे आता तुझा तो देव-राम काय करतो ते?'

सुलतानाने नामदेवास कैद करून आणले होते. अत्यंत ताठ्याने गुर्मीने
तो नामदेवास विचारत होता. "तुझा तो हरी विठ्ठल कुठे आहे तो दाखव,
मला प्रत्यक्ष दाखव! ही मरून पडलेली गाय जिवंत करून दाखव, नाहीतर
तुझी मुंडीच उडवीन."

नामदेव नम्रपणे उद्गारले, "बादशाह, असे कसे होईल? मेलेला प्राणी
कधीतरी जिवंत होईल का? हे कसे शक्य आहे? माझ्या पामराकडून हे
होणे शक्य नाही. ह्या जगात जे काही घडते ते त्याच्याच इच्छेने घडते. प्रभू
राम जे ठरवतो तेच घडते."

बादशहाला अधिकच गर्व चढला. अहंकाराने उन्मत्त होऊन त्याने एक मस्तवाल हत्ती नामदेवाच्या अंगावर सोडला. आता आपला बाळ मरणार ह्या कल्पनेने नामदेवांची आई रडत होती. रडता रडता नामदेवास सांगत होती, “अरे नामा आता तरी त्या रामाचे नाव सोडून दे आणि खुदा खुदा असा जप कर.”

मातेचे हे बोल ऐकून नामदेव दृढपणे म्हणाले, “हे काय तू सांगतेस? तसे असेल तर तू माझी आई नाहीस आणि मी तुझा पुत्र नाही. प्राण गेला तरी मी रामनाम सोडणार नाही. अखेरपर्यंत त्या हरीचेच गुण गात राहीन.”

इकडे काय चमत्कार झाला पाहा. तो मस्तवाल हत्ती आपल्या सोंडेने नामदेवांवर प्रहार करत होता पण नामदेवास जरासुद्धा इजा होत नव्हती कारण तो प्रभू राम त्याचे रक्षण करत होता.

बादशाह मनात म्हणत होता, ‘काजी मुल्ला सारे सारे मला सलाम करतात पण ह्या हिंदूने आज माझी अब्रू घालवली,

इकडे सारे हिंदू एकत्र झाले व त्यांनी बादशहास विनंती केली, “बादशाहा, खाविंद, आमची विनंती ऐका. नामदेवांच्या भारंभार सोने आम्ही तुम्हाला देतो, पण दया करून नामदेवास सोडून द्या.”

बादशाहा म्हणाला, “हे कसे शक्य आहे? ही तर लाच झाली आणि लाच घेणारा नरकात जातो असे आमचा धर्म आम्हाला सांगतो. हे शक्य नाही.

हातात बेड्या, पायात साखळदंड अशाही स्थितीत नामदेव हरीभजनात तल्लीन होऊन गेले होते. गंगा यमुना उलट्या वाहू लागल्या-सारे जग उलटले तरी नामदेवांचे हरीभजन चालूच राहणार होते.

बादशहाने गाय जिवंत करण्यासाठी नामदेवास आठ घटकांचा अवधी दिला होता. त्यातल्या सात घटका संपून गेल्या होत्या. फक्त एकच घटका उरली होती. पण अजूनही तो त्रैलोक्याचा धनी आला नाही. नामदेव आर्त सुरात भगवंताची प्रार्थना करत होते; आणि चमत्कार झाला.

आपल्या भक्ताच्या रक्षणार्थ तो भक्तवत्सल प्रभू परमात्मा, प्रत्यक्ष भगवान विष्णु गरूडावर आरूढ होऊन तेथे प्रगटला व नामदेवास म्हणाला,

“बोल काय करू? तू सांगशील तर इकडची दुनिया तिकडे करीन. सांगितले तर दुनिया उलटी पालटी करीन. तू सांगितलेस तर ह्या मेलेल्या गायीला परत जिवंत करीन. येथील सर्व जनांना गायीस जिवंत पाहून

समाधान होईल. सांग, सांग काय करू ते?”

हे सारे काही तो बादशहा पाहात होता.

नामदेव हात जोडून नम्रभावे म्हणाले, “हे देवाधीदेवा ह्या गायवासरांची भेट होऊ दे.”

गाय क्षणात जिवंत झाली. पान्हवली. नामदेवाने दूध काढून मडके भरून बादशहासमोर ठेवले.

बादशहाला दरदरून घाम फुटला. तो तत्काळ दरबारातून उठून गेला. आपल्या महालात जाऊन पडला. तो अगदी गर्भगळीत झाला. त्याने काजी मुल्लांचे मार्फत नामदेवास विनंती केली, “कृपा करून मला क्षमा कर. आता मी तुझी गाय आहे. माझे रक्षण कर.”

नामदेव म्हणाले, “हे बादशहा, मला एक वचन दे की तू सत्याने व शीलाने राज्य करशील.”

ह्या प्रसंगामुळे नामदेव सर्वांच्या आदरास प्राप्त झाला. सर्व हिंदू एकत्र जमा होऊन नामदेवाकडे आले आणि म्हणू लागले, “जर आज गाय जिवंत झाली नसती तर नामदेवाची सारी पत धुळीला मिळाली असती. आता नामदेवांची कीर्ती सान्या जगात दुमदुमत राहिल व त्याच्या आधाराने भक्तगणांचीही उद्धार होईल. निंदकांना मात्र सर्व प्रकारचे क्लेश व दुःख भोगावे लागतील.

नामदेव व नारायण यांत काहीही भेद नाही.

पद ४८-राग भैरव (भैरव) घर २

(गुरुग्रंथसाहिब पान ११६६)

जउ गुरदेउ त मिलै मुरारि।

जउ गुरदेउ त उतरै पारि।

जउ गुरदेउ त बैकुंठ तरै।

जउ गुरदेउ त जीवत मरै ॥१॥

सति सति सति सति सति गुरदेव।

झूठु झूठु झूठु झूठु आन सभ सेव ॥१॥रहाउ ॥

जउ गुरदेउ त नामु द्विडावै।

जउ गुरदेउ न दह दिस धावै ॥

जउ गुरदेउ पंच ते दूरि।

जउ गुरदेउ न मरिबो झुरि ॥२॥
 जउ गुरदेउ त अम्रित बानी ।
 जउ गुरदेउ त अकथ कहानी ।
 जउ गुरदेउ त अम्रित देह ।
 जउ गुरदेउ नामु जपि लेहि ॥३॥
 जउ गुरदेउ भवन त्रै सूझै ।
 जउ गुरदेउ ऊच पद बूझै ।
 जउ गुरदेउ त सीसु अकासि ।
 जउ गुरदेउ सदा साबासि ॥४॥
 जउ गुरदेउ सदा बैरागी ।
 जउ गुरदेउ पर निंदा तिआगी ।
 जउ गुरदेउ बुरा भला एक ।
 जउ गुरदेउ लिलाटहि लेख ॥५॥
 जउ गुरदेउ कंधु नही हिरै ।
 जउ गुरदेउ देहुरा फिरै ।
 जउ गुरदेउ त छापरि छाई ।
 जउ गुरदेउ सिहज निकसाई ॥६॥
 जउ गुरदेउ त अठसठि नाइआ ।
 जउ गुरदेउ त तनि चक्र लगाइआ ।
 जउ गुरदेउ त दुआदस सेवा ।
 जउ गुरदेउ सभै बिखु मेवा ॥७॥
 जउ गुरदेउ त संसा टूटै ।
 जउ गुरदेउ त जम ते छूटै ।
 जउ गुरदेउ त भउजल तरै ।
 जउ गुरदेउ त जनमि न मरै ॥८॥
 जउ गुरदेउ अठदस बिउहार ।
 जउ गुरदेउ अठारह भार ।
 बिनु गुरदेउ अवर नही जाइ ।
 नामदेउ गुर की सरणाई ॥९॥

शब्दार्थ : जउ-जर. त-तर. द्रिडवै-दृढ होते. पंच-पाच विकार. राग,

द्वेष, मोह, मद, मत्सर. झुरि-पश्चात्ताप करत, अकथ-सांगता येत नाही.
 सुझै-समजते. बूझै-समजले. सिसु-मस्तक, आकासि-आकाश,
 साबासि-शाबासकी. कंधु-शरीर. हिरै-नष्ट होणे.. देहुरा-देऊळ. छापर-
 छप्पर. छाई-तयार होते, छाया धरते. निकसाई-बाहेर काढणे. दुआदस-
 बारा, द्वादश. संसा-संशय, अठदश-अठरा. अठारह-अठरा.

भावार्थ : जर सदगुरूची भेट झाली तर मुरारीच भेटल्यासारखे आहे.
 कारण गुरूकृपेनेच परमेश्वर प्राप्त होतो. जर सदगुरू प्रसन्न झाले तर माणूस
 भवसागर पार करून जातो व त्यास वैकुंठाची प्राप्ती होते. मग तो लौकिक
 अर्थाने जिवंत असतो पण त्याचे सर्वप्रकारचे विकार नष्ट झालेले असतात.
 सत्य, सत्य, सत्य, गुरूदेव हेच सत्य आहे. अन्य कोणाचीही सेवा
 निरर्थक आहे.

जर सदगुरू प्रसन्न झाले तर जिवाचे मन नामात दृढ होते, स्थिर होते. ते
 मग दशदिशांना भटकत नाही. सदगुरूकृपेने मग पंच विकारांपासून मन दूर
 जाते व मग जिवावर पश्चात्ताप करत मरण्याची वेळ येत नाही.

सदगुरूच्या कृपेने भक्ताची वाणी अमृतासारखी गोड होते व अशा
 जिवाची गोष्टच अलौकिक होऊन जाते.

ज्याच्यावर सदगुरूने कृपा केली त्याचा देह ही अमृतासमान पवित्र होतो
 अमर होतो व असा जीव सदैव नामजपात गढून जातो.

सदगुरूकृपेने त्रैलोक्याच्या रहस्याचे ज्ञान होते. आणि जर सदगुरू कृपावंत
 होईल तर परमपदाचे ही रहस्य समजते. अशा व्यक्तीचा माथा सदैव उन्नत
 राहतो व सदगुरूकृपेने त्याची सर्वत्र वाहवा होते.

सदगुरूकृपा झाल्यावर जीव विरक्त होतो. तो परनिंदेचा त्याग करतो.
 गुरूकृपेने चांगले वाईट त्याला समानच वाटू लागते व त्याचे भाग्यही पालटून
 जाते. सदगुरूकृपा झाल्यास शरीररूपी कवचाचा नाश होत नाही. गुरूकृपा
 झाल्यावर तर देऊळही फिरले. (पद ४३पाहा) खुद्द परमात्म्याने सेवकाच्या
 डोक्यावर छप्पर उभे केले. त्याचे घर बांधून दिले. (पद १० पाहा)
 पाण्यात फेकून दिलेला पलंगही प्रत्यक्ष प्रभूने पाण्यातून कोरडा बाहेर काढला.
 (नामदेवांच्या जीवनातील आणखी एक चमत्कार)

सदगुरूची कृपा झाली तर अडुसष्ट तीर्थांत स्नान केल्याचे पुण्य लाभते.
 गुरूकृपा झाली तर शरीरावर चक्र उमटते. गुरूची कृपा झाली तर बाराही

प्रकारच्या सेवांचे (३पाद सेवा, ३कर सेवा, १वाणी सेवा, १कर्ण सेवा, १नेत्र सेवा २ मस्तक सेवा व १नासिका सेवा)पुण्य लाभते व विष सुद्धा अमृत होते.

जर सदगुरूची कृपा झाली तर सर्व संशय दूर होतात. सदगुरू कृपेने यमाच्या पाशातून सुटका होते. सदगुरूकृपेने भवसागर तरून जातो व सदगुरू कृपेने जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून जीव मुक्त होतो.

गुरूच्या प्रसन्नतेतच अठरा पुराणांचे सार आहे. गुरूकृपेतच अठरा वनस्पतींच्या पूजेचे फळ साठवले आहे.

सद्गुरूशिवाय अन्य कोणताही आसरा नाही. आधार नाही. म्हणून नामदेव सदैव गुरूला शरण जातात.

पद ४९-राग भैरव (भैरव)

(गुरूग्रंथसाहिब पान ११६७)

आउ कलंदर केसवा। करि अबदाली भेसवा ॥१॥रहाउ ॥

जिनि आकास कुलह सिरि कीनि, कउसै सपत पयाला।

चमरपोस का मंदरु तेरा, इह बिधि बने गुपाला ॥१॥

छपन कोटि का पहनु तेरा, सोलह सहस्र इजारा।

भार अठारह मुदगरु तेरा, सहनक सभ संसारा ॥२॥

देही महजिदि, मनु मउलाना, सहज निवाज गुजारै।

बीबी कउला, सउ काइनु तेरा, निरंकार आकारै ॥३॥

भगति करत मेरे ताल छिनाअे, किह पहि करउ पुकारा।

नामे का सुआमी अंतरजामी, फिरै सगल बेदेसवा ॥४॥

शब्दार्थ : आउ-या. कलंदर-फकीर, अबदाली भेसवा-अबदाली हा फकिरांचा एक प्रकार आहे. त्यांचा वेष श्रीमंतासारखा, अमीरासारखा उंची असतो; तसा वेष. जिनि-ज्याचा. कुलह-टोपी. कउसै-खडावा. सपत-सप्त, सात. पयाला-घातले. चमरपोस-चमडी पांघरलेले. मंदरु-निवासस्थान. इजारा-विजार, पायजमा. पेहनु-सदरा. मुदगरु-गदा. सहनक-थाळी, मातीचे खापर (मातीचे भांडे) महजिदि-मशीद. मउलाना-मौलाना

भावांथ : हे केशवा, आज तू अबदली फकिराच्या रूपात आला आहेस. तू आकाशाचा मुकुट डोक्यावर धारण केला आहेस सप्त पाताळांच्या खडावा तू पायात घातल्या आहेस. सर्व चर्मधारी पशुपक्षी हेच तुझे शरीर आहे. (तू सर्व जीवांमध्ये वास करतोस.) छपन्न कोटी मेघांचा अंगरखा तू घातला आहेस. सोळा हजार चुण्यांचा चुणीदार पायजमा तू नेसला आहेस. अठरा भार वजनाची गदा तू तुझे हातात धरली आहेस. व ही सारी सृष्टी हेच तुझे भोजन पात्र आहे.

सर्व आकाश पाताळ चराचर सृष्टीच तू व्यापून राहिला आहेस व साऱ्यांचा तूच स्वामी आहेस.

माझा देह हीच तुझी मशीद आहे. माझे मन मौलाना बनून तुझ्याच नामाचा नमाज सहज भावाने गात आहे.

माया ही तुझी पत्नी आहे व तिच्या संगतीने तू निराकारातूनच सगुणरूपात येतोस. हे प्रभो, तुझी भक्ती करताना माझ्या हातातून टाळ, चिपळ्या हिसकावून घेतल्या आहेत. आता मी कोणाकडे तक्रार करू?

नामदेवाचा स्वामी अंतर्यामी आहे. त्याला ना घरदार ना वेष. तो तर सर्वांच्या अंतरात रममाण आहे.

पद ५० राग बसंतु (वसंत)

(गुरूग्रंथसाहिब पान ११९५)

साहिबु संकटवै सेवकु भजै।

चिरंकाल न जीवै दोऊ कुल लजै ॥१॥

तेरी भगति न छोडउ भावै लोगु हसै।

चरन कमल मेरे हीअरे बसै ॥१॥रहाउ ॥

जैसे अपने धनहि प्रानी मरनु मांडै।

तैसे संत जनां राम नामु न छाडै ॥२॥

गंगा गइआ गोदावरी संसार के कामा।

नाराइणु सुप्रसंन होइ त सेवकु नामा ॥३॥

शब्दार्थ : संकटवै-संकटात. भजै-पळून जातो. भावै-खुशाल. हिअरे-हृदयात. मरनुमांडै- मरणासाठी तयार राहणे. छाडै- सोडणे.

भावार्थ : मालक संकटात असताना जो सेवक मालकाला सोडून पळून जातो. तो चिरकाल तर जिवंत राहात नाहीच पण तो स्वतःस व आपल्या कुळास बट्टा लावतो.

मी मात्र काय वाटेल ते झाले तरी तुझी भक्ती सोडणार नाही, भले मला सगळे लोक हसू देत, नावे ठेवू देत. तुझे चरण कमल मी माझ्या हृदयाशी घट्ट धरून ठेवीन.

जसे संसारी माणसे आपल्या धनाला घट्ट धरून ठेवतात, त्या पायी वेळप्रसंगी मरायलाही तयार होतात, तसे संत सज्जन रामनामाला घट्ट धरून ठेवतात, अजिबात सोडीत नाहीत. गंगेला जा, गयेली जा, गोदावरीत स्नान करा हे केवळ संसारिक कर्मकांड आहे.

नामदेव सांगतात, ज्याच्यावर प्रत्यक्ष नारायण प्रसन्न होईल तोच खरा सेवक, त्यालाच प्रभू परमात्मा आपले नाम प्रदान करतो.

पद ५१-राग बसंतु (वसंत)
(गुरूग्रंथसाहिब पान ११९६)

लोभ लहरि अति नीझर बाजै ॥

काइआ डूबै केसवा ॥१॥

संसारु समुंदे तारि गुबिंदे, तारि लै बाप बीदुला ॥१॥रहाउ ॥

अनिल बेड़ा हउ खेवि न साकउ ॥

तेरा पारु न पाइआ बीदुला ॥२॥

होहु दइआलु सतिगुरु मेलि तू, मो कउ

पारि उतारे केसवा ॥३॥

नामा कहै हउ तरि भी न जानउ ॥

मो कउ बाह देहि बाह देहि बीदुला ॥४॥

शब्दार्थ : नीझर बाजै-जोर जोरात खळाळत आहेत. समुंदे-समुद्र. अनिल-वारा, झंझावात. बेड़ा-नाव, होडी. खेवि-चालविणे. तरि-पोहणे. बाह-हात, आधार.

भावार्थ : हे केशवा, लोभाच्या लहरी भयाण रौद्ररूप धारण करून माझ्या मनात जोरात खळाळत आहेत. मी त्यात गटांगळ्या खातोय. मी

त्यातच बुडून मरणार.

हे गोविंदा, हे माझ्या बापा विठ्ठला. मला ह्या संसार सागरातून तारून

ह्या झंझावातात मी माझी जीवननौका वल्हवूच शकत नाही. बा विठ्ठला! आता तूच मला त्यातून तार. दयावंत होऊन मला सदगुरू भेटव तोच मला ह्या भवसागरातून पार करून नेईल.

नामा म्हणतो, हे विठ्ठला 'मला पोहता येत नाही. आता ह्यात बुडून मी मरणार. तूच मला हात दे, आधार दे आणि वाचव.'

पद ५२-राग बसंतु (वसंत)
(गुरूग्रंथसाहिब पान ११९६)

सहज अवलि धूडि मणी गाडी चालती ।

पीछै तिनका लै करि हांकती ॥१॥

जैसे पनकत थटिति हांकती ।

सरि धोवन चाली लाडुली ॥रहाउ ॥

धोबी धोवै बिरह बिराता ।

हरि चरन मेरा मनु राता ॥२॥

भणति नामदेउ रमि रहिआ ॥

अपने भगत पर करि दइआ ॥३॥

शब्दार्थ : सहज-सहज, हळूहळू. अवलि-प्रथम. धुडिमणी-धुळीने मळलेली. पिछै-पाठीमागून, नंतर. तिनका-दंडुका. पनकत-पाणवठा. धोबी घाट. थूटिति-हैकहैक. बैलाना हाकताना काढतात तो आवाज. धोबी-प्रभूरूपी धोबी. धाबै-धुतो. बिरह-विरह. बिराता-विरक्त. भणति-सांगतात. रमि रहिआ-सर्वत्र व्यापून राहिलेला, प्रभु परमात्मा.

भावार्थ : ह्या पद्यात नामदेवांनी धोब्याचे रूपक वापरले आहे. ते म्हणतात, धुळीने मळलेले कपडे गाडीत भरून धोबीण धोबी-घाटावर धुण्यासाठी घेऊन जाते. प्रथम गाडी हळूहळू चालत असते. पाठीमागून धोबीण कधी चुचकारून तर कधी पाठीत दंडुका मारून वेगाने चालावयास लावते. त्याप्रमाणे मानव आपले मायेने मळलेले मन घेऊन पापे धुवून

टाकण्यासाठी जरा अनिच्छेनेच हळूहळू चालत असतो. पण प्रभू परमात्म्याची प्रेरणा त्याला कधी चुचकारत तर कधी संकटरूपी दंडा मारून वेगाने प्रभू मार्गाकडे चालावयास लावते.

मग तो प्रभू परमात्मा सद्गुरू रूपी जलाशयात मनातील मायारूपी मळ धुवून टाकतो. मन हरी चरणास शरण जाते व त्यातच रममाण होते.

नामदेव सांगतात, तो प्रभू परमात्मा सर्व व्यापी आहे व तो आपल्या भक्तांवर सदैव कृपा करतो.

पद ५३ -राग सारंग (पान १२५२)

काएं रे मन बिखिआ बन जाइ।

भुलौ रे ठगमूरी खाइ ॥१॥ रहाउ ॥

जैसे मीनु पानी महि रहै।

काल जाल की सुधि नही लहै।

जिहवा सुआदी लीलित लोह।

ऐसे कनिक कामनी बाधिओ मोह ॥१॥

जिउ मधु माखी संचै अपार।

मधु लीनो मुखि दीनि छारु।

गरु बाछ कउ संचै खीरु।

गला बांधि दुहि लेइ अहीरु ॥२॥

माइआ कारनि स्रमु अति करै।

सो माइआ लै गाडै धरै।

अति संचै समझै नही मूढ़।

धनु धरती, तनु होइ गइओ धूड़ि ॥३॥

काम, क्रोध त्रिसना अति जरै।

साध संगति कबहु नहि करै।

कहत नामदेउ ता ची आणि।

निरभै होइ भजीऐ भगवान ॥४॥

शब्दार्थ : ठग मुरी -गुंगीचे औषध, एका वनस्पतीची मुळी जी खाल्ल्याने माणूस फसतो, त्याला भूल पडते. काल जाल-काळरूपी

जाळे, सुधि-शुद्ध, भान. लोह-लोखंडाची कडी. बाधिओ-बंधन, छारू-धूळ. अहिरू-गवळी. स्रमु-श्रम. गाडै-गाडतो. धनु-धन. गइओ-जात. धूडि-धूळ, माती. जरै-जळतो. ताची आणि-त्याला त्या प्रभु परमात्म्यास शरण जा.

भावार्थ : हे मना ! का विषय विकारांच्या जंजाळात अडकतोस? मोहरूपी ठगमुळी खाऊन भ्रमिष्ट होऊन झिंगतोस?

जसा मासा पाण्यात राहातो. त्याला मृत्यूची जराही जाणीव नसते. जिव्हालौल्यामुळे हावरेपणाने गळाला लावलेल्या अमिषास भुलून मासा आपल्याच मृत्यूस आर्लिगन देतो. त्याप्रमाणेच कामिनी-कांचनाच्या मोहाने माणूस स्वतःस काळाच्या जबड्यात ढकलतो.

मधमाशी स्वतःसाठी म्हणून खूप मध गोळा करते. पण हाय रे देवा! माणूस तो मध पळवून नेतो आणि बिचाऱ्या मधमाशीच्या वाट्याला मात्र राख येते.

गाय आपल्या वासरासाठी कासेत दूध साठवते पण गवळीच ते सगळे काढून नेतो. वासराला मात्र घोटभरच मिळते.

माणूस खूप श्रम करून धनसंपत्ती गोळा करतो. चोराच्या भयाने जमिनीत पुरून ठेवतो पण मेल्यावर काय होते? साऱ्या पुरलेल्या धनाची माती माती होते. अरे माणसा, मूर्खा, अती संचय करू नये हे तुला का समजत नाही?

सदैव काम, क्रोध, विषय तृष्णा ह्यात जळत राहिलास, कधीही संत सजनांची संगत धरली नाहीस. अरे वेड्या, आता तरी शहाणा हो! त्या प्रभू परमात्म्यास शरण जा. त्या भगवंताला भज आणि निर्भय हो.

पद ५४-राग सारंग

(गुरूग्रंथसाहिब पान १२५२)

बदहु की न होड माधउ मो सिउ

ठाकुर ते जनु जन ते ठाकुरु, खेलु परिओ है तो सिउ ॥१॥ रहाउ ॥

आपन देउ देहुरा आपन, आप लगावै पूजा।

जल ते तरंग तरंग ते है जलु, कहन सुनन कउ दूजा ॥१॥

आपहि गावै आपहि नाचै, आप बजावै तूरा।

कहत नामदेउ तूं मेरो ठाकुरु, जनु ऊरा तू पूरा ॥२॥

शब्दार्थ : बदहू-सांग. होड-शर्यत, पैज. परिओ-संबंध, नाते.
तुरा-बाजा. उरा-अपूर्ण, कमी.

भावार्थ : हे माधवा! माझ्याशी तू एक पैज लाव. जर मी तुझा दास नसतो तर कोणाचा रे तू धनी झाला असतास? अरे तू आणि मी एकरूपच आहोत. आपण दोघे एकाच खेळातले खेळाडू आहोत.

हे परमेश्वरा तूच देव आहेस, तूच देऊळ आहेस व तूच तुझी आमच्याकडून पूजा करून घेतोस. अर्थात मी म्हणजे तू व तू म्हणजे मी. म्हणजे तूच तुझी पूजा करतोस. जसं पाणी आणि लाटा एकच असतात, पाण्यातून लाटा निर्माण होतात व त्या लाटा परत पाण्यात विलीन होतात तसेच तुझे माझे नाते आहे. केवळ व्यवहारापुरते आपण हे पाणी आणि ही लाटा असा फरक करतो.

हे प्रभो! माझ्यारूपाने तूच गातोस, तूच नाचतोस, तूच वाद्ये वाजवतोस. नामदेव म्हणतात, हे प्रभो, तू माझा मालक, मी तुझा सेवक. मी अपूर्ण तू पूर्ण. पण तू व मी एकच आहोत.

पद ५५ - राग सारंग (पान १२५२)

दास अर्निन मेरो निज रूप।

दरसन निमख ताप त्रई मोचन, परसत मुकति करत ग्रिह कूप
॥१॥ रहाउ ॥

मेरी बांधी भगतु छडावै, बांधै भगतु न छूटै मोहि।

एक समै मो कउ गहि बांधै, तउ फुनि मो पै जबाबु न होइ ॥१॥

मै गुन बंध सगल की जीवनि, मेरी जीवनि मेरे दास।

नामदेव जा के जीअ ऐसी, तैसो ता कै प्रेम प्रगास ॥२॥

शब्दार्थ : अर्निन -अनन्य, तापत्रई-तीनही ताप, आधी, व्याधी, उपाधी. ग्रिह कूप-प्रपंचरूपी विहीर. छडावै-सोडवतो. समै-वेळ. गहि-गेलो.

भावार्थ : भगवान सांगतात, माझे अनन्य भक्त हे माझेच रूप आहेत.

त्याच्या क्षणभराच्या दर्शनाने जीव तापत्रयींपासून मुक्त होतो. संसारातून मुक्त होतो.

मी बांधलेली बंधने माझा भक्त सहज तोडू शकतो. पण भक्तांनी बांधलेली बंधने मी तोडू शकत नाही. एकदा का मी भक्तांच्या बंधनात अडकलो की मग, मी कोणत्याही उपायाने त्यातून सुटूच शकत नाही.

त्रिगुणांनी बांधल्या गेलेल्या सर्व जीवांचा मी आधार आहे. पण माझे भक्त माझा आधार आहेत.

नामदेव सांगतात की हे रहस्य ज्याला जितके समजेल तितका त्याच्या अंतर्दामी प्रभू प्रेमाचा प्रकाश पसरेल.

पद ५६ - राग मलार (मल्हार)

(गुरुग्रंथसाहिब पान १२९२)

सेविले गोपल राइ अकुल निरंजन

भगति दानु दीजै, जाचहि संत जन ॥१॥ रहाउ ॥

जां चै घरि, दिग दिसै सराइचा, बैकुंठ भवन चित्रसाला,

सपत लोक सामानि पुरीअले।

जां चै घरि लछिमी कुआरी, चंदु सूरजु दीवडे ,

कंडतकु कालु बपुडा, कोटवालु सु करा सिरी

ऐसा राजा स्त्री नरहरी ॥१॥

जां चै घरि, कुलालु ब्रहमा, चतुरमुखु ढांवडा,

जिनी बिस्व संसारु राचीले।

जां कै घरि ईसरु बावला जगतगुरु, तत सारखा गिआनु भाखीले।

पाप पुंनु जां चै डांगीआ दुआरै, चित्र गुपतु लेखीया।

धरम राइ परुली प्रतिहारु।

सुो अैसा राजा स्त्री गोपाल ॥२॥

जांचे घरि गण गंधरब रिखी बापुडे ढाढिआ गावंत आछै।

सरब सासत्र बहु रुपिआ,

अनगरुआ आखाडा मंडलिक बोल बोलहि काछे।

चउर ढूल जांचै है पवनु। चेरी सकति जीति ले भवणु।

अंड टूक जां चै भसमती। सुो ऐसा राजा त्रिभवण पति ॥३॥

जा चै घरि कूरमा पालु, सहस्र फनी बासकु सेज वालूआ।
 अठारह भार वनासपती मालणी,
 छिनवै करोडी मेघमाला पाणी हारिआ।
 नख प्रसेव जां चै सुरसरी, सपत समुंद जां चै घडथली।
 एते जीअ जां चै वरतणी।
 सुो ऐसा राजा त्रिभवन धणी ॥४॥
 जां चे घरि निकट वरती अरजनु धू प्रहलादु अंबरीकु नारदु नेजै
 सिध बुध गण गंधरब बानवै हेला।
 एते जीअ जां चे हहि घरी।
 सरब बिआपिक अंतर हरी ॥
 प्रणवै नामदेउ तां ची आणि।
 सगल भगत जा चै नीसाणि ॥५॥

शब्दार्थ : अकुल-कुलरहित. भगति दानु-भक्तीरूपी दान जाचहि-
 याचना करतात. दिगदिसै-सर्व दिशांना दशदिशात, दिगंतात. सराइचा-
 मांडव कुलालु-कुंभार.ढावडा-ओतीव काम करणारा. बावला-वेडा

भावार्थ : त्या मायातीत, कुलरहित स्वयंभू परमात्म्याची त्या गोपाल
 राजाची सर्व संत सज्जन पूजा करतात व त्याचेकडे भक्तीचे दान मागतात.
 ज्याचे घर दिग्दिगंतरात पसरलेला विशाल मांडव आहे. संपूर्ण वैकुंठ
 लोक ही त्याची चित्रशाला आहे. सप्तलोकात तो सामावलेला आहे. त्याच्या
 घरी चिरतरुण लक्ष्मी वास करीत आहे. चंद्र व सूर्य हे त्याच्या घरातले दिवे
 आहेत. ज्याला पाहून सारे जीव भीतीने चळाचळा कापतात तो कळीकाळ
 गरीब गोगलगाय बनून राहिलाय. असा आहे माझा राजा श्री नरहरी!

ज्याने सारी सृष्टी घडवली तो चतुर्मुख ब्रह्मदेव म्हणजे त्या प्रभूच्या
 घरचा मडकी घडवणारा कुंभार. तो शिवशंकर सर्व जगाचा आदि गुरू.
 ज्याने साऱ्या जगाला ज्ञान दिले, मृत्यू हेच सत्य आहे हे साऱ्यांना सांगितले,
 असा हा शिव, त्या प्रभूच्या घरचा वेडाबागडा विदुषक आहे. सर्व जिवांच्या
 पापपुण्याचा हिशोब ठेवणारा चित्रगुप्त हा त्या प्रभू परमात्म्याच्या घरचा
 साधा कबरकून आहे. असा आहे माझा श्रीगोपाळ !

माझ्या प्रभूच्या घरी सर्व यक्ष, गंधर्व, ऋषी त्याची स्तुती स्तवने गात
 आहेत. सर्व शास्त्रे जणू बहुरूपी आहेत आणि हा सारा संसार त्यांची
 छोटीशी रंगभूमी आहे व ते सर्व त्या प्रभू परमात्म्याचे मांडलिक बनून
 त्याच्या सुरात सूर मिसळून त्याचेच बोल बोलत आहेत. त्या प्रभूच्या
 दारात वारा चवऱ्या ढाळत आहे. सर्वांवर हुकूमत चालवणारी माया त्याची
 दासी आहे व सारी वसुंधरा त्याचे पाकगृह आहे. असा आहे माझा राजा
 त्रिभुवनपती! परमेश्वर.

कच्छावतारी विष्णू त्या प्रभू परमात्म्याचा पलंग आहे. तो सहस्रफणादारी
 शेषनाग त्याची शय्या आहे. सृष्टीतील साऱ्या वनस्पती त्याच्या घरच्या
 माळिणी आहेत. शहाण्णव कोटी मेघमाला त्याच्या घरची पाणकी-पाणी
 वाहणाऱ्या दासी आहे.

ती सुरसरी गंगा म्हणजे त्याच्या केवळ बोटांचा घाम आहे तर सप्तसागर
 म्हणजे त्याच्या पाणी भरून ठेवायच्या घागरी आहेत. सृष्टीतील सारे जीव
 ही त्याची खेळणी आहेत. असा आहे माझा त्रिभुवन धनी!

ज्याच्या घरी अर्जुन, ध्रुव, प्रल्हाद, अंबरीष, नारद, सिद्ध बुद्ध, गण,
 गंधर्व आदि निकटवर्ती सेवक क्रीडा करतात. सर्व जीव ज्याचे घरी वास
 करतात तो हरी, सर्वांचे अंतरात सामावलेला सर्वव्यापी परमात्मा आहे.

नामदेव म्हणतात, मला त्याच प्रभू परमात्म्याचा आधार आहे. सारे
 भक्त त्याच्याच ध्वजाखाली त्याच्याच आश्रयाने राहतात.

पद ५७ -राग मलार (मल्हार)

(गुरूग्रंथसाहिब पान १२९२)

मो कउ तूं न बिसारि, तू न बिसारि।

तू न बिसारे रामइआ ॥१॥रहाउ ॥

आलावंती इहु भ्रमु जो है, मुझ उपरि सभ कोपिला।

सुदु सुदु करि मारि उठाइओ, कहा करउ बाप बीटुला ॥१॥

मुए हुए जउ मुकति देंहुगे, मुकति न जानै कोइला।

ए पंडिआ मो कउ ढेढ कहत, तेरी पैज पिछंडी होइला ॥२॥

तू जु दइआलु क्रिपालु कहिअतु है, अतिभुज भइओ अपारला।

फेरि दीआ देहरा नामे कउ पंडीअन कउ पिछवारला ॥३॥

शब्दार्थ : न बिसारि-विसरू नकोस. अलावंती-कुलवंत, श्रेष्ठ कुळातला. कोपिला-कोपले, रागावले, सूदु सूदु-शूद्र शूद्र. पिछंडडी-कमीपणा, घटत जाणे.

भावार्थ : हे रामराया, तू मला विसरू नकोस. त्रिवार विनवतो की, तू मला विसरू नकोस.

हे उच्च जातीचे लोक, त्यांचा असा भ्रम आहे की, तेच काय ते श्रेष्ठ. देवाची सेवा करण्याचा त्यांनाच काय तो अधिकार. आम्ही नीच वर्णियांनी देवळात पाउलसुद्धा ठेवायचे नाही. मी मंदिरात आलो म्हणून ते माझ्यावर क्रुद्ध झाले आहेत. शूद्र शूद्र म्हणून मला हाणून मारून देवळाबाहेर हाकलून काढताहेत. बापा विठ्ठला! मी मेल्यानंतर भले तू मला मुक्ती देशील, पण त्याचा काय उपयोग? कोणाला कळणार आहे की, तू मला मुक्ती दिली आहेस ते!

हे पंडित मला धेड धेड म्हणून हिणवत आहेत. पण त्याचे मला काय? ह्यात तुझीच बदनामी होते आहे, बेअब्रू होत आहे. तुझाच कमीपणा आहे.

हे प्रभो! तू तर परमदयाळू, परमकृपाळू, सर्वव्याप्त, बलशाली आहेस असे म्हणतात. मग ह्या पंड्यांना तुझी किमया दाखव ना.

नामदेवाची ही आर्त विनवणी ऐकून प्रभूने लीला केली. नामदेव जिकडे जाईल तिकडे देऊळ फिरू लागले. अशा रीतीने देवाने भक्ताचे रक्षण केले व आपल्या भक्तवत्सल ह्या ब्रिदास राखले.

पद ५८-राग कानडा
(गुरूग्रंथसाहिब पान १३१८)
१ॐ सतिगुर प्रसादि॥

ऐसो राम राइ अंतरजामी।

जैसे दरपन माहि बदन परवानी॥१॥रहाउ॥

बसै घटाघट, लीप न छीपै।

बंधन मुकता, जातु न दीसै॥१॥

पानी माहि देखु मुख जैसा।

नामे को सुआमी बीठलु ऐसा॥२॥

शब्दार्थ : अंतरजामी-अंतर्यामी. परवाणी-प्रत्यक्ष. बसै-वसतो. घटाघट-प्रत्येक शरीरात. लीप-लिप्त, लेप. छिपै-डाग. जातु न दीसै-अदृश्य आहे.

भावार्थ : तो प्रभू राम असा अंतर्यामी आहे की, जसे आरशातील प्रतिबिंबच. तो प्रत्येक शरीरात वसलेला आहे पण तो मायेने यत्किंचितही लिप्त नाही. त्याच्यावर कोणताही डाग नाही इतका तो निर्मळ, नीतळ, पारदर्शी आहे. तो बंधन मुक्त आहे. तो येताना दिसत नाही, जातानाही दिसत नाही. तो अदृश्य आहे, पण सर्वत्र आहे.

पाण्यात जसा आपला चेहरा आपल्याला दिसतो पण पाण्याचा प्रभाव चेहऱ्यावर पडत नाही तसा माझा नाम्याचा विठ्ठल आहे.

पद ५९-राग परभाती (प्रभात)

(गुरूग्रंथसाहिब पान १३५०)

मन की बिरथा मनु ही जानै, कै बूझल आगै कहीऐ॥

अंतरजामी रामु रवाई, मै डरु कैसे चहीऐ॥

बेधीअले गोपाल गुोसई।

मेरा प्रभु रविआ सरबे ठाई॥१॥रहाउ॥

मानै हाटु मानै पाटु, मानै है पासारी।

मानै बासै नाना भेदी, भरमतु है संसारी॥२॥

गुर कै सबदि एहु मनु राता, दुबिधा सहजि समाणी

सभो हुकमु हुकमु है आपे, निरभउ समत बीचारी॥३॥

जो जन जानि भजहि पुरखोतमु ता ची अबिगतु बाणी॥

नामा कहै जगजीवनु पाइआ, हिरदै अलख बिडाणी॥४॥

शब्दार्थ : बिरथा-व्यथा, बुझल-जाणणारा, जाणू शकणारा. बेधिअले-बांधले, वेधले. हाटू-बाजार. पाटू-नगर, शहर. पासारि-पसारा, व्याप. मानै-मनात मानतो. बसै-वसतो. बिडाणी-आश्चर्य.

भावार्थ : मनाची व्यथा मनच जाणे. अन्य कोणीही जाणू शकत नाही.

ती व्यथा एकमात्र प्रभू परमात्मा जाणतो. अशा जाणकार प्रभूलाच मनाची व्यथा सांगावी. त्या अंतर्दामी प्रभू रामाचे मी सदैव स्मरण करतो. मग आता मी कोणास का भ्यावे? मी आता पूर्णपणे भयमुक्त झालो आहे.

त्या प्रभू परमात्म्याने मला त्याच्या प्रीतीत बांधून ठेवले आहे. तो प्रभू सर्वत्र विराजमान आहे.

मनाचाच हा बाजार आहे. मन हेच नगर आहे. हा सारा मनाचाच पसारा आहे. हे जगात दिसणारे सारे भेद हे मनातच वसलेले आहेत. हा सारा सृष्टीचा पसारा हा मनाचाच खेळ आहे.

जेव्हा हे मन गुरूकृपेने रामनामात रंगून जाते, तेव्हा ही मनाची द्विधा अवस्था नष्ट होते व तो प्रभू सर्वत्र भरलेला आहे हे ज्ञान प्राप्त होते. जगात जे काही घडत आहे ते सारे त्या प्रभूच्याच आज्ञेने घडत आहे. तो सर्वांना समान लेखतो हे ही समजते व मन निर्भय होते.

जो भक्त त्या पुरुषोत्तमाचे भजन करतो त्याची वाणी अविनाशी, अटळ बनून जाते. नामदेव सांगतात मी माझ्या हृदयातच तो अदृश्य जादूगार, प्राप्त केला आहे.

पद ६०-राग परभाती (प्रभात)

(गुरूग्रंथसाहिब पान १३५१)

आदि जुगादि जुगादि जुगो जुगु, ता का अंतु न जानिआ।
सरब निरंतरि रामु रहिआ रवि, ऐसा रुपु बखानिआ ॥१॥
गोबिंदु गाजै सबदु बाजै, आनद रुपी मेरो रामईआ ॥१॥ राहाउ ॥
बावन बीखू बानै बीखे बासु ते सुख लागिला।
सरबे आदि परमलादि, कासट चंदनु भैइला ॥२॥
तुम चे पारसु, हम चे लोहा, संगे कंचनु भैइला ॥
तु दइआलु रतनु लालु, नामा साची समाइला ॥३॥

शब्दार्थ : जुगो जुगु-युगानुयुगे, प्रत्येक युगात. रविरहिआ-व्यापक. बावन-चंदन बिखु-वृक्ष. बानै-वनात बीखे-वृक्षांना. बासु-सुवास. कासट-लाकूड. पारसु-परीस. परमल-सुगंध.

भावार्थ : तो प्रभू परमात्मा साऱ्या संसाराचे मूळ आहे. तो युगांच्या ही आधी होता. सर्व युगांमध्ये तो आहे. त्याचा पार कोणासही लागला नाही. तो निरंतर सर्वत्र स्थित आहे असेच त्याचे वर्णन सर्व शास्त्रे करतात. सर्वत्र तो गोविंद गाजतोय, सर्वत्र त्याचाच आवाज निनादत आहे. माझा राम परमानंदरूप आहे.

जंगलात नाना तऱ्हेचे वृक्ष असतात. त्यात एखादा चंदन वृक्ष असतो. पण त्याच्या आसपास, त्याच्या संपर्कात असलेल्या सर्व वृक्षांना त्या चंदनाच्या सुवासाचे सुख लाभते. त्या चंदन वृक्षामधील सुगंध तो परमेश्वरच आहे.

नामदेव म्हणतात, हे प्रभो तू परिस आहेस, मी लोखंड आहे. तुझ्याच संगतीने माझ्या जीवनाचे सोने झाले आहे.

हे प्रभो तू दयाळू आहेस, तू रत्न आहेस. लाल आहेस. मी तुझ्यातच सामावलेला आहे.

पद ६१-राग परभाती (प्रभात)

(गुरूग्रंथसाहिब पान १३५१)

अकुल पुरख इकु चलितु उपाइआ ॥
घटि घटि अंतरि ब्रहमु लुकाइआ ॥१॥
जीअ की जोति न जानै कोई।
तै मै कीआ सु मालूमु होई ॥१॥ राहाउ ॥
जिउ प्रगासिआ माटी कुंभेउ।
आप ही करता बीठुलु देउ ॥२॥
जीअ का बंधनु करमु बिआपै।
जो किछु कीआ सु आपै आपै ॥३॥
प्रणवति नामदेउ, इहु जीउ चितवै सु लहै।
अमरु होइ सद आकुल रहै ॥४॥

शब्दार्थ : चलितु-विश्वाचा खेळ. लुकाइआ-लपवून ठेवला. जीअ की ज्योत-प्रत्येक जीवाचे ठाई गुप्तरूपाने वास करत असलेली परमात्म्याची ज्योत. तै-तो परमात्मा. मै-मी. प्रगासिआ-निर्माण केली. कुंभेउ-घडा.

मडके. चितवै-चितीतो, इच्छितो. लहै-प्राप्त करतो, मिळते.

भावार्थ : स्वयंभू परमात्म्याने हा विश्वाचा खेळ मांडला आहे. प्रत्येक शरीरात त्याचाच वास आहे. प्रत्येक जिवाच्या ठाई गुप्तरूपाने वास करणाऱ्या त्या परमात्म्यास मात्र कोणीही ओळखत नाही. पण मी जे जे काही करतो ते मात्र त्या प्रभूस माहित असते. कुंभार ज्याप्रमाणे मातीच्या गोळ्याला आकार देऊन मडकी घडवतो, तसेच बा विडुला! तू ही देहरूपी मडकी बनवली आहेस.

हे जीव कर्म बंधनाच्या जंजाळात गुंतून पडतात. पण हे जंजाळही तुझे तूच निर्माण केले आहेस.

नामदेव विनंती करतात, प्रत्येक जीव जे इच्छितो ते तो प्राप्त करू शकतो. जर ह्या जिवाने त्या प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करण्याची आस मनात धरली तर तो त्या स्वयंभू परमेश्वरासही प्राप्त करू शकेल व त्याच्याशी एकरूप होऊन जाईल.

समारोप

नामभक्तीचे महात्म्य सांगताना श्री नामदेव महाराज म्हणतात-

रामनाम लिहिलेले दगड जर पाण्यावर तरंगतात तर रामनामात मग्न झालेले भक्त भवसागर का तरून जाणार नाहीत? माणसाचे मन हे सदैव इतस्ततः भटकत असते. त्यास रामनामाशी घट्ट बांधून ठेवले पाहिजे. प्रभू प्राप्तीसाठी मनाची शुद्धता फार आवश्यक आहे. भक्ताने स्वतःस प्रभूस संपूर्णपणे समर्पित केले पाहिजे व त्याची आज्ञा शिरोधार्य मानली पाहिजे.

परमेश्वर एकच आहे पण तो सर्व सृष्टी व्यापून राहिला आहे. तो दिसत नाही पण त्याचे अस्तित्व सर्वत्र जाणवते.

माणूस हा खरोखर आत्मरूप आहे, तो नित्य शुद्ध आहे. पण दशांद्रियांमुळे तो मायेशी बांधला गेला आहे. ज्याने इंद्रिये काबूत ठेवली तो मुक्त झाला. प्रभू नामात तल्लीन झाल्याने हे साध्य होते.

मुळात प्रभू शिवाय अन्य काहीही नव्हते, त्या अकाल पुरुषापासून माया उत्पन्न झाली. त्या दोघांच्या संयोगातून सृष्टी उत्पन्न झाली. ह्या सृष्टीचा कारभार त्या अकाल पुरुषाच्या इच्छेनुरूप चालतो.

ईश्वर कसा आहे, कोठे आहे, कसा प्राप्त होईल ह्याची रूक्ष चर्चा करून काहीही साध्य होणार नाही. प्रभूनामाशी एकरूप झाल्याने सर्व पाप, सर्व दुःख नष्ट होते. जो श्रद्धायुक्त अंतःकरणाने परमेश्वराची भक्ती करतो त्याचे तो प्रभू रक्षण करतो. जो अहंकाराने मत्त होतो त्यास तो प्रभू शिक्षा करतो.

अन्य कर्मकांड, व्रत, तीर्थयात्रा यांचा काही उपयोग नाही. त्या एकमात्र गोविंदाचे नामस्मरणाने भवपाशातून मुक्तता होते.

हे सर्व ज्ञान सतगुरूकडून प्राप्त होते. अनन्यभावे गुरूस शरण जा.

तो प्रभू परमात्मा देवळात नाही, मशिदीत नाही, तो प्रत्येकाचे अंतरात

आहे. हाताने कोणतेही कर्म करीत असलो, तरीही आपले चित्त सदैव रामनामात गुंग असले पाहिजे.

हे जीवन नश्वर आहे. कोणी कोणाचे नाही. तो एक मात्र प्रणव सत्य आहे. हे ज्ञान गुरूकडून प्राप्त होते. निष्काम बनून त्यास शरण जा. तो प्रभू परमात्मा जसे ठेवील त्यात आनंदाने राहा. परमेश्वर प्रत्यक्ष माऊली आहे भक्त हे त्याचे लेकरू आहे. माऊली लेकराची काळजी घेते. परमेश्वर आपल्या भक्तांचे रक्षण करतो.

सद्गुरू भेटला तर परमेश्वर भेटला, कारण गुरू हा प्रत्यक्ष परमेश्वरच होय. गुरूसेवेखेरीज अन्य सारे व्यर्थ आहे. सद्गुरू कृपेने भक्ताची वाणी मधुर होते, देह पवित्र होतो. गुरूकृपेने परमपदाचे रहस्य समजते. भक्त विरक्त होतो. प्रभूनामात तल्लीन होतो. अशा भक्तांचा प्रभू आधार बनतो. खऱ्या भक्तावर प्रभू प्रसन्न होतो व त्यास आपल्याजवळ स्थान देतो.

सर्व विषय विकारांचा त्याग करून त्या परमात्म्यास शरण जा. म्हणजे मग प्रभू व भक्त हे द्वैतच उरत नाही. भक्त हाच भगवंत व भगवंत हाच भक्त. हे ज्यास जितके समजेल तितका प्रभूचा प्रकाश त्याच्या अंतरात प्रकाशेल.

तो प्रभू परमात्मा साऱ्या संसाराचे मूळ आहे. तो युगांच्याही आधी होता. चारही युगात अस्तित्वमान आहे व भविष्यातही अस्तित्वमान असणार आहे. त्यांचा पार कोणासही लागला नाही. तो सर्वत्र स्थित आहे. तो परिस आहे त्याच्या परिसस्पर्शाने जिवाचे सोने होते. जीवन सफल होते.

ज्याने त्या प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करण्याची आस मनात धरली तो त्यास प्राप्त करू शकेल. त्याच्याशी एकरूप होऊन जाईल.

मराठी वेषात संत नामदेव